

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра загальноправових дисциплін

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО**

Для студентів факультету
заочного навчання цивільних осіб

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготувала **Грицай І.О.** – доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТ:

Комісаров О.Г. – начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Лекція обговорена та схвалена на засіданні кафедри загальноправових дисциплін
“05” липня 2016 р.,
протокол № 23

ТЕМА № 1. ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО: ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, МЕТОД ТА МІСЦЕ В СИСТЕМІ ПРАВА УКРАЇНИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

Поняття інформаційного права як галузі права.
Концептуальні підходи до формування
змісту інформаційного права

Предмет і методи інформаційного права

Принципи інформаційного права

Джерела інформаційного права

Система інформаційного права. Місце інформаційного права в
юридичній науці. Міжгалузевий зв'язок інформаційного права

Структура науки і навчальної дисципліни
"Інформаційне право"

Висновки

ВСТУП

Сучасний рівень планетарної цивілізації визначається стрімким зростанням ролі інформації в суспільних відносинах. Каталізатором у цьому процесі є можливості засобів комунікації між людьми на основі досягнень науково-технічного прогресу (НТП), що постійно зростають. Важко уявити сьогоднішнє суспільство без радіо, телебачення, телефону, телексу, телеграфу, комп'ютерних мереж тощо.

Останнім часом спостерігається тенденція до інтеграції названих засобів інформації в нових здобутках НТП, у галузі інформатики — комп'ютерній техніці та заснованих на ній новітніх інформаційних технологіях. Ці технології дають можливість забезпечити миттєву передачу інформації на великі відстані в глобальному масштабі. Завдяки цьому виникає можливість миттєво і щодо широкого кола осіб здійснювати вплив на суспільні відносини.

Інформація в історії розвитку цивілізації завжди відігравала визначальну роль і була основою для прийняття рішень на всіх рівнях і етапах розвитку суспільства і держави. В історії суспільного розвитку можна виділити кілька інформаційних революцій, пов'язаних з кардинальними змінами у сфері виробництва, обробки та обігу інформації, що призвели до радикальних перетворень суспільних відносин. У результаті таких перетворень суспільство набувало в певному сенсі нову якість.

Перша інформаційна революція пов'язана з винаходом писемності, що привело до гігантського якісного і кількісного стрибка в інформаційному розвитку суспільства. З'явилася можливість фіксувати знання на матеріальному носії, тим самим відчужувати їх від виробника і передавати від покоління до покоління.

Друга інформаційна революція (середина XVI ст.) викликана винаходом друкарства (першодрукарі Гуттенберг та Іван Федоров). З'явилася можливість тиражування та активного поширення інформації, зросла доступність людей до джерел знань. Ця революція радикально змінила суспільство, створила додаткові можливості прилучення до культурних цінностей відразу великих верств населення.

Третя інформаційна революція (кінець XIX ст.) обумовлена винаходом електрики, завдяки якому з'явилися телеграф (С. Морзе), телефон (О Белл), радіо (Т. Едісон), що дозволяють оперативно передавати і накопичувати інформацію в значних обсягах. Наслідок цієї революції - підвищення ступеня поширюваності інформації, підвищення інформаційного «охоплення» населення засобами мовлення. Підвищилася роль засобів масової інформації як механізмів поширення повідомлень і знань на великих територіях і забезпечення ними громадян, проживають на них, підвищилася доступність членів суспільства до повідомлень і знань. Істотно зросла роль інформації як засобу впливу на розвиток суспільства і держави, з'явилася можливість оперативного спілкування людей між собою.

Четверта інформаційна революція (середина XX ст.) Пов'язана з винаходом обчислювальної техніки і появою персонального комп'ютера, створенням мереж зв'язку і телекомунікацій. Стало можливим накопичувати, зберігати, обробляти і передавати інформацію в електронній формі. Зросли оперативність і швидкість створення й обробки інформації, в пам'яті комп'ютера стали накопичуватися практично необмежені обсяги інформації, збільшилася швидкість передачі, пошуку та отримання інформації.

Сьогодні ми переживаємо п'яту інформаційну революцію, пов'язану з формуванням і розвитком транскордонних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, що охоплюють всі країни і континенти, і проникають в кожен будинок і впливають одночасно й на кожну людину окремо, і на величезні маси людей. Найбільш яскравий приклад такого явища і результат п'ятої революції - Інтернет. Суть цієї революції полягає в інтеграції в єдиному інформаційному просторі по всьому світу програмно-технічних засобів, засобів зв'язку та телекомунікацій, інформаційних запасів або запасів знань як єдиної інформаційної телекомунікаційної інфраструктури, в якій активно діють юридичні та фізичні особи, органи державної влади та місцевого самоврядування. Врешті-решт неймовірно зростають швидкості і обсяги оброблюваної інформації, з'являються нові унікальні можливості виробництва, передачі та розповсюдження інформації, пошуку та отримання інформації, нові види традиційної діяльності в цих мережах.

У сучасному суспільствознавстві (соціології, соціальній філософії, теорії управління соціальними системами тощо) активно проводиться теоретичне обґрунтування такого системоутворюючого суспільного явища, як інформатизація.

Провідне місце в інформатизації посідає комп'ютеризація — впровадження електронно-обчислювальної техніки і базованих на ній інформаційних технологій у різні сфери суспільного життя: економіку, соціальне управління, господарську діяльність тощо.

У зв'язку із зазначеним у зарубіжній та вітчизняній літературі все частіше вживають означені категорії "інформаційне суспільство", "інформаційна цивілізація", "кібер-простір", "комп'ютерний інформаційний світ" тощо. У різних інтерпретаціях, у різних авторів сутність названих категорій зводиться до пояснення впливу і ролі інформації як продукту праці, одного з провідних рушійних факторів соціального життя, що інтенсифікується через вплив сучасних технологій.

З метою упорядкування суспільних відносин, пов'язаних з інформацією, їх суспільнокорисної спрямованості, а також подолання наявних і можливих негативних соціальних явищ відповідно формуються суспільні норми поведінки сторін цих відносин.

У міру розвитку соціальних інформаційних відносин збільшується кількість норм регулювання їх та зростає вплив на різні рівні суспільства: людину, окремі спільноти, державу, суспільство в цілому. За певних обставин ці норми набувають соціальної значущості та переходять у статус публічного, державного права. Набуваючи глобального поширення, публічні норми окремих країн через транскордонні інституції отримують статус міжнародних норм.

Сьогодні в Україні настав час формування нового публічно-правового та наукового юридичного феномену — інформаційного права. Об'єктивність і закономірність його існування активно обґрунтовуються в дискусіях, теоріях юридичної науки. Аналогічна тенденція спостерігається також в інших країнах.

1. Поняття інформаційного права як галузі права. Концептуальні підходи до формування змісту інформаційного права

Взаємозв'язок інформатики та права в інформаційному суспільстві виявляється у кількох аспектах.

По-перше — як наук. Інформатика відпрацьовує методи дослідження, які після відповідної адаптації дають можливість вирішувати проблеми правової науки. Серед таких методів — методи формування гіперсистем, агрегації, комп'ютерного моделювання, алгоритмізації тощо.

По-друге — як галузей суспільної діяльності. Право визначає межі дозволеної поведінки, правопорушення і відповідальності у сфері

інформаційних відносин. Право може забороняти, стримувати або стимулювати інформаційні відносини, розвиток їх, тенденції тощо.

На межі інформатики та права виникло таке соціальне явище, як інформаційне право.

Категорія "інформаційне право" може розглядатися в кількох аспектах:

- як галузь суспільних відносин;
- як інституція в юридичній науці;
- як навчальна дисципліна.

Як галузь суспільних відносин інформаційне право може розглядатися у двох змістах: об'єктивному і суб'єктивному.

В об'єктивному змісті інформаційне право — це врегульований нормативними актами комплекс суспільних відносин, об'єктом яких є інформація.

У суб'єктивному змісті інформаційне право — це комплекс прав і обов'язків суб'єктів суспільних відносин щодо інформації.

Як інституція в юридичній науці інформаційне право — це відносно автономна інституція правової науки щодо дослідження проблем суспільних відносин, об'єктом яких є інформація.

Як навчальна дисципліна інформаційне право — це комплекс знань, що подаються для вивчення теорії і практики регулювання суспільних відносин, об'єктом яких є інформація.

Таким чином, надалі будемо застосовувати термін *«інформаційне право»* для позначення аналізованої нової комплексної галузі права і визначати її як *систему соціальних норм і відносин, охоронюваних силою держави, що виникають в інформаційній сфері - сфері виробництва, перетворення, споживання та захисту інформації.*

Юридична наука має кілька концептуальних підходів до формування змісту інформаційного права.

Щодо змісту, що побутує думка, що інформаційне право — це комплексна галузь права, яка має спеціальний предмет — суспільні інформаційні відносини. Така позиція ґрунтується на теоретичних положеннях, сформованих такими вченими, як В.К. Райхер, Ю.К. Толстой, О.С. Іоффе, М.Д. Шаргородський. Ця позиція обґрунтовується також на основі праць О. А. Красавчикова. За цією концепцією право умовно поділяється на основні та комплексні галузі.

Не сприймають такого підходу прихильники іншої концепції, один з представників якої — Л.С. Галесник — ще у 1957 р. зазначав, що прямування таким шляхом може призвести до трамвайно-тролейбусного, банно-прального, бакалійно-гастрономічного права і т. п. Як контраргумент можна зазначити, що за цією концепцією припиняється розвиток права і, відповідно, — розвиток суспільних відносин. У соціальній природі такого, звичайно, не може бути. Практика правотворення свідчить, що не може бути безмежного творення права на основі автономного галузевого законодавства.

У теорії права виникла нова концепція: формування міжгалузевих, комплексних інститутів права, що базуються на галузевих інститутах

комплексних галузей права (конституційного, цивільного, адміністративного, трудового та кримінального). За цією концепцією право розглядається як велика складна соціальна гіперсистема.

У кожній провідній галузі права є умовно визначений галузевий інститут, який на міжгалузевому рівні утворює нове явище — міжгалузевий комплексний інститут права.

Названа концепція є новою в теорії права. Вона ще не набула глибокого наукового обґрунтування, проте активно застосовується у правотворенні. Приклад реалізації цієї концепції можна знайти у Законі України "Про інформацію", де у частині першій ст. 47 зазначено: "Порушення законодавства України про інформацію тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України".

2. Предмет і методи інформаційного права

Основний *предмет* правового регулювання інформаційного права - *це інформаційні відносини, тобто відносини, що виникають при здійсненні інформаційних процесів - процесів виробництва, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, передачі, розповсюдження та споживання інформації.*

Під *методом* правового регулювання в інформаційному праві будемо розуміти *способи впливу галузі інформаційного права на інформаційні відносини.*

Методи інформаційного права визначаються залежно від контексту змісту категорії: як науки, як галузі суспільних відносин, що набуває відображення у відповідних правових нормах; як навчальної дисципліни.

Розглядаючи ту чи іншу галузь права, деякі вчені стверджують, що кожна галузь має свій особливий метод правового регулювання. Однак, по суті справи, всі галузі права в регулятивних цілях використовують єдині правові механізми, закладені в природі права. Можна погодитися з тим, що будь-яка галузь права використовує в якості засобів правового регулювання юридичні можливості, що виражаються в приписі (розпорядженні, уповноваженні), забороні або дозволі.

Уповноваження - покладання на учасників суспільних відносин юридичного обов'язку діяти в повній відповідності з вимогами правової норми. Цей спосіб найчастіше використовується в адміністративному праві, де більша частина норм має владний (імперативний) характер. Заборона - покладання на учасників суспільних відносин юридичного обов'язку утриматися від вчинення дій, передбачених правовою нормою. Найчастіше цей спосіб застосовується в кримінальному праві. Дозвіл – надання учасникам суспільних відносин здійснювати ті чи інші юридично значимі дії, зазначені в правовій нормі, або утримуватися від їх вчинення за своїм розсудом. Такий спосіб правового регулювання характерний для цивільного

(приватного) права, де більша частина норм побудована на способі диспозитивного регулювання (рівність сторін).

В інформаційному праві застосовується вся сукупність перелічених способів регулятивного впливу на інформаційні відносини. Дійсно, оскільки інформація супроводжує практично всі галузі людської діяльності, то для регулювання інформаційних відносин застосовуються різні існуючі методи публічного та приватного права залежно від виду та призначення інформації та характеру поведінки суб'єктів і відносин, що при цьому виникають.

Відомо, що в основі цивільного права лежить метод диспозитивного регулювання, з притаманними йому властивостями децентралізації та координації, в публічному - метод імперативний, для якого характерні централізоване здійснення владних повноважень і сувора субординація учасників правовідносин.

Для методу диспозитивного регулювання, що застосовується при регулюванні суспільних відносин в інформаційній сфері, характерні:

- рівність суб'єктів правовідносин, що виражається, перш за все, в їх вільній вольовій орієнтації та незалежності своєї волі;
- самостійність учасників правовідносин і вільне здійснення ними своїх прав;
- самостійність суб'єктів правовідносин у сенсі відповідальності за зобов'язаннями.

Диспозитивні методи застосовуються в інформаційному праві при регулюванні відносин інформаційної власності (речової та інтелектуальної), при створенні й використанні інформаційних технологій та засобів їх забезпечення (право автора і право власності, відносини замовника і розробника інформаційних технологій та засобів їх забезпечення) і т.п. Як зазначалося вище, ці методи засновані на рівності суб'єктів, їх самостійності при вступі в інформаційні правовідносини, самостійності здійснення ними своїх прав, відповідальності за своїми зобов'язаннями і т.п.

Методу імперативного регулювання, вживаному при регулюванні інформаційних відносин, притаманні:

- використання владовідносин «команда - виконання» або «влади - підпорядкування» (відсутність згоди сторін, наявність нерівноправних сторін);
- сувора зв'язаність суб'єктів права правовими рамками (суб'єкти публічного права діють на свій розсуд, але тільки лише в межах наданих законом повноважень - «закритий» перелік повноважень);
- позитивне зобов'язання (обов'язок діяти в певному напрямі для досягнення тих чи інших цілей);
- можлива заборона яких-небудь дій у порядку окреслення можливої неправомірної поведінки.

Таким чином, провідним методом інформаційного права вважається метод комплексного застосування методів конституційного, адміністративного, цивільного та кримінального права.

Значний вплив на формування методології інформаційного права має інформатика — наука про закономірності, принципи і тенденції інформаційних процесів та автоматизації їх на основі комп'ютерних технологій та технологій зв'язку. Серед них можна назвати методи формування гіперсистем (сутність теорії гіперсистем права полягає в тому, що виділяється предмет (об'єкт) правовідносин. У нашому випадку — це інформація. Щодо сфери суспільних відносин у галузі інформаційно-аналітичного забезпечення управління соціальними системами визначається специфічний предмет правового регулювання — інформатизація), алгоритмізації (розділ інформатики, метод опису систем або процесів шляхом створення алгоритмів їх функціонування, напр., алгоритмізація навчального процесу), комп'ютерного моделювання, прикладного системного аналізу, методи формування соціальних систем на основі критичної маси інформації тощо.

На межі інформатики і права сьогодні формуються такі науки, як правова інформатика, криміналістична інформатика, тектологія (теорія організації інформаційної безпеки) тощо.

3. Принципи інформаційного права

Принципи права — об'єктивно властиві праву відправні начала, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Іншими словами, це є своєрідна система координат, у рамках якої розвивається право, і одночасно вектор, який визначає напрямок його розвитку. Принципи є підставою права, містяться у його змісті, виступають як орієнтири у формуванні права, відбивають сутність права та основні зв'язки, які реально існують у правовій системі. У принципах зосереджено світовий досвід розвитку права, досвід цивілізації. Тому принципи права можна назвати стрижнем правової матерії.

Правове регулювання інформаційних відносин ґрунтується на принципах інформаційного права, під якими розуміються основні вихідні положення, юридично що пояснюють і закріплюють об'єктивні закономірності суспільних відносин, що виявляються в інформаційній сфері. Саме застосування принципів інформаційного права дозволяє формувати це право як самостійну галузь.

Принципи інформаційного права базуються на положеннях основних конституційних норм, що закріплюють інформаційні права і свободи та гарантують їх здійснення, а також на особливостях та юридичних властивостях інформації як об'єкта правовідносин.

Виходячи з приписів основних конституційних інформаційних норм, формуються такі принципи.

Принцип пріоритетності прав особистості. Цей принцип встановлюється ст. 3 Конституції, в якій стверджується, що утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Звідси

впливає, що органи державної влади зобов'язані захищати права і свободи людини і громадянина в інформаційній сфері.

Принцип вільного виробництва та розповсюдження будь-якої інформації, не обмеженої законом (принцип свободи творчості і волевиявлення). Закріплюється закономірність, заснована на конституційних положеннях, що складають основи демократичної держави, і що виражається в тому, що обмеження цієї свободи можливе тільки законом, та й то в інтересах особи, суспільства, держави.

Принцип заборони виробництва і розповсюдження інформації, шкідливою і небезпечною для розвитку особистості, суспільства, держави. Має на меті захист особи, суспільства, держави від впливу шкідливої інформації. Закономірність виражається в тому, що ця заборона спрямована на захист інтересів і свобод особи і суспільства від впливу шкідливої і небезпечної інформації, яка може привести до порушення інформаційних прав і свобод, дестабілізації суспільства, порушення стабільності і цілісності держави. При цьому заборона може накладатися тільки законом, заснованому на обережному балансі демократичних свобод і обмежень, принципово не допустимих в демократичному суспільстві.

Принцип вільного доступу (відкритості) інформації, не обмеженої законом (право знати), або принцип гласності. Закономірність полягає в тому, що жодна державна структура не може вводити обмежень по доступу споживачів до інформації, якою вона володіє відповідно до встановленої для неї компетенцією, що зачіпає права і свободи людини й громадянина та становить суспільний інтерес. Обмеження можуть вводитися тільки законом.

Принцип повноти обробки та оперативності надання інформації означає обов'язок будь-якої державної структури або органу місцевого самоврядування збирати, накопичувати і зберігати інформацію в повному обсязі відповідно до встановленої для неї компетенцією, а також надавати у встановлені терміни споживачам всю запитувану інформацію.

Принцип законності передбачає, що суб'єкти інформаційного права зобов'язані суворо дотримуватися Конституції і законодавство України. Звідси також впливає, що інформаційно-правове регулювання не повинно суперечити Конституції і законодавству України.

Принцип відповідальності стосовно інформаційно-правового регулювання означає невідворотне настання відповідальності за порушення вимог та приписів інформаційно-правових норм.

На основі юридичних особливостей і властивостей інформації формуються такі принципи.

Принцип «відчуження» інформації від її творця заснований на юридичній властивості фізичної невідчужуваності інформації (її змісту) від її творця (власника). Закономірність виявляється в тому, що механізм юридичної «відчуження» інформації від суб'єкта реалізується через відчуження прав на використання інформації (її змісту) відповідно до закону або договору. Суть такого відчуження полягає в передачі виробником прав і обов'язків щодо використання інформації, отриманої її суб'єктами

(власником, споживачем інформації), а також відповідальності за неправомірне використання інформації (її змісту).

Принцип обігової здатності інформації заснований на юридичній властивості відокремлення інформації від її творця (власника) на основі її упередженості. Закономірність полягає в тому, що інформація, будучи оприлюдненою, перетворюється на об'єкт, що існує незалежно від її творця, і, звідси, який може бути включений в суспільний обіг. Цей принцип визначає необхідність правового регулювання відносин, що виникають під час обігу інформації, з метою захисту інтересів сторін, що беруть у ньому участь.

Принцип інформаційного об'єкта (інформаційної речі) або принцип двоєдності інформації та її носія, заснований на властивості двоєдності матеріального носія та змісту інформації, відображеної на ньому. Закономірність полягає в тому, що, по-перше, об'єктивно існують складні інформаційні об'єкти - інформаційні речі, а по-друге, при обігу інформаційних речей об'єктивно існують особливі категорії їхніх власників (власники інформаційних об'єктів - творці інформації, власники інформаційних об'єктів - власники інформації та власники інформаційних об'єктів - споживачі інформації), які реалізують традиційні правомочності власників з приводу таких речей (об'єктів) при обов'язковому дотриманні інформаційних правомочностей з приводу змісту інформації. Цей принцип встановлює вимоги до юридичного механізму, який повинен забезпечувати здійснення права інформаційної власності.

Принцип поширюваності інформації заснований на тому, що одна і та ж інформація може багаторазово копіюватися в необмеженій кількості примірників без зміни її змісту. Закономірність полягає в тому, що одна і та ж інформація (її зміст) об'єктивно може належати одночасно необмеженому колу суб'єктів. Однак при цьому обсяг прав на використання інформації (її змісту) для різних категорій одержувачів (споживачів) таких примірників - різний.

Принцип організаційної форми заснований на тому, що інформація при включенні її в обіг завжди певним чином організується на матеріальному носії. Закономірність полягає в тому, що інформація, яка знаходиться в обігу, завжди існує не сама по собі, а в чітко визначеній формі (наприклад, у формі документа). При цьому приналежність таких документів може бути юридично підтверджена і закріплена.

Принцип обліковості інформації заснований на однойменній властивості інформації. Закономірність полягає в тому, що тиражована інформація поширюється по примірниках, облік яких принципово можливий і нерідко необхідний (наприклад, у разі державної або іншої таємниці).

4. Джерела інформаційного права

Під джерелами інформаційного права розуміють зовнішні форми вираження інформаційно-правових норм. Основу джерел інформаційного

права складають нормативні правові акти інформаційного законодавства, яке нині активно розвивається. За рівнем прийняття нормативних правових актів інформаційного законодавства та їх дії у просторі можна виділити законодавство України, акти місцевих органів виконавчої влади і акти органів місцевого самоврядування. Законодавчий рівень джерел інформаційного права представлений інформаційно-правовими нормами Конституції України, конституційними законами, законами, указами і розпорядженнями Президента України, постановами і розпорядженнями Кабінету Міністрів України, нормативними правовими актами центральних органів виконавчої влади. Джерела інформаційного права на регіональному та місцевому рівні - це нормативні правові акти органів влади АРК, обласних та районних державних адміністрацій. Джерела інформаційного права на рівні органів місцевого самоврядування представлено нормативними правовими актами цих органів, прийнятими в порядку застосування норм законодавства.

Структура інформаційного законодавства може бути представлена такою сукупністю інформаційних правових норм і актів інформаційного законодавства: інформаційно-правові норми міжнародних актів; інформаційно-правові норми Конституції України; нормативні правові акти галузі інформаційного законодавства; інформаційно-правові норми в складі інших галузей законодавства. Повнота правового регулювання інформаційних відносин в інформаційній сфері може бути досягнута тільки в тому разі, якщо сукупність інформаційно-правових норм актів інформаційного законодавства «перекриє» всю безліч відносин матриці інформаційних правовідносин стосовно всіх можливих об'єктів інформаційних правовідносин і суб'єктів, які діють в інформаційній сфері. А оскільки інформація проникає в усі галузі та напрямки діяльності громадянина, фахівця, керівника, юридичних осіб, держави, то і інформаційно-правові норми, що складають інформаційне законодавство, ніби пронизують усе законодавство України як по вертикалі (за видами нормативних правових актів і за рівнем їх прийняття), так і по горизонталі (по галузях законодавства). «Вертикальна» структура інформаційного законодавства, як і всього законодавства України, будується виходячи з принципу верховенства закону: норми вищого по ієрархії акта мають вищу юридичну силу і, як правило, є визначальними для відповідних норм всіх нижчих актів.

Наявність ієрархії актів обумовлено тим, що на практиці реалізація правових норм закону нерідко вимагає прийняття правових актів Президента, Уряду, інших нижчих за рангом актів. Система актів доповнюється актами органів місцевого самоврядування. Така ієрархія актів вибудовується з урахуванням розподілу предметів відення в інформаційній сфері. Що ж до інформаційного законодавства, то тут є особливість, яка обумовлює необхідність прийняття додаткових правових актів згаданої ієрархії. В інформаційному законодавстві поки ще є не врегульовані правом відносини. А оскільки створення законів, які ліквідують ці прогалини, вимагає значного

часу і, органи виконавчої влади і її суб'єкти нерідко приймають правові акти для врегулювання відповідних відносин до прийняття необхідних законів. Так, Президентом і Урядом з питань правової інформатизації прийнято низку актів, що встановлюють державну політику в цій галузі і значною мірою зачіпають відносини, які повинні були б регулюватися законами. Так, наприклад, ст. 92 Конституції України, визначено, що виключно законами України визначаються, зокрема, засади утворення і діяльності засобів масової інформації,

«Горизонталь» структури інформаційного законодавства вибудовується виходячи з того, що воно включає в свій склад не тільки норми, що входять в блок спеціальних нормативних актів щодо інститутів інформаційного права, а й норми інших галузей законодавства.

Аналіз зарубіжного досвіду і проведені в Україні дослідження в цьому напрямку зайвий раз підтверджують, що інформаційне законодавство - комплексна галузь, що включає як деякі галузі законодавства цілком і спеціальні нормативні акти, повністю присвячені проблемам інформації, так і окремі інформаційно-правові норми в актах інших галузей законодавства.

5. Система інформаційного права. Місце інформаційного права в юридичній науці. Міжгалузевий зв'язок інформаційного права

Інформаційне право як галузь права являє собою сукупність правових норм, які регулюють діяльність суб'єктів права в інформаційній сфері (інформаційну діяльність). У середині галузі інформаційного права ці норми групуються в підгалузі і правові інститути. Інститут - це взаємопов'язані і взаємообумовлені групи (сукупності) правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини певній вузькій області всередині галузі (підгалузі) права.

Система інформаційного права існує об'єктивно, адже відбиває реальні суспільні відносини, що є предметом даної галузі. Ця система отримує вираження в інформаційному законодавстві, в науці інформаційного права та в навчальному процесі, що полегшує вивчення і викладання курсу «інформаційне право».

Структурно система інформаційного права поділяється на дві частини - Загальну і Особливу.

У Загальній частині інформаційного права: зосереджуються норми, що встановлюють основні поняття, загальні принципи, правові форми і методи правового регулювання діяльності в інформаційній сфері (інформаційної діяльності); викладається зміст предмета і методу правового регулювання інформаційних відносин, надається характеристика джерела інформаційного права; надається характеристика системоутворюючих засад інформаційного права (правове регулювання відносин при здійсненні права на пошук, отримання і використання інформації, при самостійному обігу інформації, при обігу документованої інформації, при встановленні правового режиму інформаційних технологій та засобів їх забезпечення), а також інформаційної безпеки.

Особлива частина включає в себе окремі інститути інформаційного права, в яких згруповано близькі за смисловим змістом інформаційні правові норми. Це дві групи інститутів: інститути, що містять норми, які регулюють суспільні відносини з приводу обігу відкритої, загальнодоступної інформації (інститут інтелектуальної власності стосовно інформаційних об'єктів, інститут масової інформації, інститути бібліотечної справи та архівної справи), й інститути інформації обмеженого доступу (інститут державної таємниці, інститут комерційної таємниці, інститут персональних даних). Набір таких інститутів не обмежений, не виключається їх доповнення новими інститутами, наприклад, банківської таємниці, службової таємниці і т.п.

Розглядаючи питання про місце інформаційного права в системі права, слід зазначити таке. Інформаційне право активно використовує основні положення теорії держави і права, «взаємодіє» з такими галузями, як конституційне право, адміністративне право, фінансове право, кримінальне право, цивільне право, трудове право, sudoустрій, міжнародне публічне і приватне право.

Найбільш щільно інформаційне право взаємодіє з конституційним правом. Будучи провідною галуззю національного права, конституційне право закріплює основні права і свободи особи, в тому числі й інформаційні права і свободи (права і свободи в інформаційній сфері), регламентує виробництво таких найважливіших інформаційних об'єктів, як конституційні закони та закони.

Істотний зв'язок простежується з цивільним правом, передусім при регулюванні майнових відносин та особистих немайнових відносин з приводу інформації та інформаційних об'єктів в інформаційній сфері.

Інформаційне право також активно використовує методи адміністративного права в першу чергу при регулюванні відносин, що виникають при здійсненні органами державної влади та місцевого самоврядування обов'язків у сфері масової інформації, щодо формування інформаційних ресурсів та видачі інформації з них широкому колу споживачів. Адже закономірно, що інформаційне право разом з адміністративним входить до наукової спеціальності під шифром 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Щодо зв'язку з кримінальним правом, то Кримінальним кодексом України встановлено, зокрема, кримінальну відповідальність за такі дії: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади та публічні заклики до вчинення терористичного акту з використанням ЗМІ; втрата документів або інших матеріальних носіїв секретної інформації, що містять державну таємницю; незаконне використання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації; незаконне розголошення лікарської таємниці тощо.

З іншого боку, інформаційно-правові норми «проникають» практично в усі галузі права при регулюванні ними відносин, що виникають при створенні, перетворенні і споживанні інформації. Це пояснюється тим

фактом, що інформація є невід'ємною складовою діяльності людини, а тому правові відносини щодо створення, перетворення і споживання інформації в будь-яких галузях і напрямках діяльності підпадають під закономірності правового регулювання інформаційного права.

6. Структура науки і навчальної дисципліни "Інформаційне право"

Об'єкт і предмет науки і навчальної дисципліни "Інформаційне право" визначається відповідно до суті інформаційного законодавства.

Об'єкт — суспільні інформаційні відносини.

Провідний предмет (об'єкт) суспільних відносин — інформація. Предметом науки інформаційного права є система інформаційного права. Інформаційне право як наука вивчає наукові проблеми формування і розвитку цієї системи. Безпосередніми предметами є конкретні види та форми інформації щодо конкретних інформаційних відносин, інформаційної діяльності тощо.

Система інформаційного права як науки перебуває у стадії формування та розвитку. Але структурно, відповідно до традицій юридичної науки, вона має включати дві частини:

1) загальну частину — визначення основних понять та категорій інформаційних правовідносин; суб'єкти та об'єкти інформаційних правовідносин; принципи інформаційних правовідносин; система правового регулювання інформаційних правовідносин; провідні інститути інформаційних правовідносин;

2) особливу частину — досліджує окремі визначені та структуровані особливі інститути інформаційних правовідносин, а також ті інститути, що зароджуються.

Дослідження в галузі інформаційного права представлені науковими та навчальними виданнями вітчизняних авторів: І.В. Арістової, О.А. Баранова, К.І. Белякова, Ю.П. Бурила, В.М. Брижка, Г.В. Виноградової, Б.М. Гоголя, І.Б. Жиліяєва, Р.А. Калюжного, Л.П. Коваленко (докторська дисертація 2014 р.), О.Г. Комісарова, Б.А. Кормича, Т.А. Костецької, А.І. Марущака, В.П. Петкова, С.В. Петкова, О.В. Синьокого, Р.В. Тарасенка, С.Л. Хрипка, В.С. Цимбалюка, Р.І. Чанишева. Проблеми даної галузі права досліджували російські автори: А.Б. Агапов, Ю.М. Батурін, І.Л. Бачило, А.Б. Венгерів, В.А. Копилов, М.М. Рассолов, Ю.А. Тихомиров.

ВИСНОВКИ

Інформаційне право - це комплексна галузь, що є як системою соціальних норм і відносин, охоронюваних силою держави, що виникають в інформаційній сфері - сфері виробництва, перетворення, споживання та захисту інформації.

Предмет інформаційного права - це інформаційні відносини, що виникають при здійсненні інформаційних процесів - процесів виробництва, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, передачі, розповсюдження та споживання інформації.

Метод інформаційного права - це способи впливу галузі інформаційного права на інформаційні відносини. Провідним методом інформаційного права вважається метод комплексного застосування методів конституційного, адміністративного, цивільного та кримінального права.

Принципи інформаційного права базуються на положеннях основних конституційних норм, що закріплюють інформаційні права і свободи та гарантують їх здійснення, а також на особливостях та юридичних властивостях інформації як об'єкта правовідносин.

Основу джерел інформаційного права складають нормативні правові акти інформаційного законодавства, яке нині активно розвивається.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляков К.І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / К.І. Беляков ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – К., 2009. – 38 с.
2. Брыжко В.М. Е-будущее и информационное право / В.М. Брыжко, В.С. Цимбалюк, А.А. Орехов, О.Н. Гальченко. – К. : Интеграл, 2002. – 264 с.
3. Венгеров А.Б. Право и информация в условиях автоматизации управления / А.Б. Венгеров. – М., 1978. – 208 с.
4. Гаврилов О.А. Курс правовой информатики / О.А. Гаврилов. – М.: Издательство НОРМА, 2000. – 432 с.
5. Данилішина К.О. Американський чинник в процесі інформаційної глобалізації: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / К.О. Данилішина ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2004. – 18 с.
6. Дозорцев В.А. Информация как объект исключительного права / В.А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – №4. – С. 27 – 35
7. Доповідь про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2011 рік. [Електронний ресурс]: Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://dki.org.ua/node/119>
8. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В.Л. Иноземцев. – М.: Логос, 2000. – 304с.
9. Інформатизація управління соціальними системами: Організаційно-правові питання теорії і практики: навч. посіб. / В.Д. Гавловський, Р.А. Калюжний, В.С. Цимбалюк та ін.; за заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – К.: МАУП, 2003. – 336 с.
10. Камаралі Г.В. Становлення та розвиток інформаційної

цивілізації: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Г.В. Камаралі ; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2007. – 19 с.

11. Каращук М.Г. Інформаційна влада як чинник демократизації сучасного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / М.Г. Каращук. – К., 2006. – 19 с.

12. Комар М.М. Особистість в умовах інформатизації освіти (соціально-філософський аспект): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / М.М. Комар ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2007. – 19 с.

13. Комісаров О.Г. Використання поняття "інформація" у дослідженнях публічно-правової сфери: витоки та загальні засади / О.Г. Комісаров // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. – 2009. – № 3.– С.151-158

14. Корнеєва Т. Права людини в інформаційному суспільстві. Комунікаційні права: четверте покоління прав людини / Т. Корнеєва; [ред. проф. В.С.Калашник]. – Х.: Прапор, 2002. – 992 с.

15. Лисенко О.О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.О. Лисенко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.

16. Малий словник термінів інформаційного права України [текст] : дод. до журн. "Правова інформатика" / уклад. Р.А. Калюжний [та ін.] ; Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук. – К. : НДЦПІ АПрН України, 2008. – 48 с.

17. Марущак А.І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посібник для вузів / А.І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

18. Марущак А.І. Інформаційне право: правове регулювання інформаційної діяльності : [навчальний посібник] / А.І. Марущак. – К. : Видавничий дім "Скіф", КНТ, 2008. – 344с.

19. Олійник О.В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Олійник ; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – К., 2006. – 20 с.

20. Основи інформаційного права України. навч. посіб. / В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного, П.В. Мельника. – К.: Знання, 2004. – 274 с.

21. Петров Є.В. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERM=S&S21STR=Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин [текст] : дис.. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Петров Євген Вікторович ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2003. – 206 с.

22. Попов В.Д. Информациология и информационная политика / В.Д. Попов. – М., 2001. – 120 с.

23. Правова інформатика: (система інформатизації законотворчої, правозастосовної, правоохоронної судочинної та

правоосвітньої діяльності в Україні): [монографія]. – Ужгород: ІВА, 2003. – 168 с.

24. Рассолов М.М. Управление, информация и право / М.М. Рассолов. – М. : Мысль, 1983. – 157 с.

25. Словник термінів інформаційного права [текст] / упоряд. А.І. Марущак ; заг. ред. М.Я. Швець. – К. : КНТ, 2008. – 184 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ, ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З ІНФОРМАЦІЙНОЮ КУЛЬТУРОЮ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

1. Інформаційне суспільство та інформаційна цивілізація: поняття, позитивні і негативні сторони

Поняття та сутність інформатизації Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні

Інформаційна політика на сучасному етапі

Інформаційна безпека: поняття, види

Поняття інформаційної культури.

Основи інформаційної культури юриста

Висновки

Рекомендовані джерела

ВСТУП

Інформація сьогодні стала рушійною силою суспільства. Постіндустріальні країни по-іншому ставляться до інформації, розуміючи, що будь-яка дипломатична, економічна, військова дія обов'язково має інформаційні та психологічні наслідки.

Перші варіанти масового суспільства, яке ми знаємо сьогодні, склалися в кінці минулого століття в США і Великій Британії. XX ст. характеризується також новою роллю інформації у людській цивілізації, коли без неї унеможлиблюється життя суспільства. Ці два складники – масовість і нова роль інформації у структурі цивілізації – сформували можливості для військового застосування інформаційних і комунікаційних технологій. Адже сьогодні виведення з ладу якогось комп'ютера чи інформаційної системи може спричинити призупинення функціонування однієї з конкретних сфер суспільства.

Всі держави проходять шлях від аграрного до індустріального суспільства, а потім – до інформаційного. Важелями впливу (виробничими силами, найголовнішими складовими) на кожному з цих етапів є принципово різні елементи. На першому – земля, на другому – машини, на третьому – інформація. В інформаційному суспільстві найбільша кількість людей зайнята обробкою і породженням інформації. Сьогодні людство увійшло саме в інформаційну цивілізацію. У результаті цілі країни (типу Японії) можуть жити за рахунок вироблення і продажу інформації.

До речі, військові теоретики саме за цими складовими і класифікують типи можливих війн. Війна аграрного суспільства велася за захоплення землі, індустріального – за машини, війна інформаційного суспільства ведеться за інформацію. Майбутню війну військові бачать у новому ракурсі. Вона вже не буде просто інформаційною, війна 2025 року розглядається як війна знань. Оскільки знання дають можливість приймати рішення, неправильні знання дадуть неправильні рішення.

1. Інформаційне суспільство та інформаційна цивілізація: поняття, позитивні і негативні сторони

Інформація сьогодні перетворилася на потужний реально відчутний ресурс, що має навіть більшу цінність, ніж природні фінансові, трудові та інші ресурси. Інформація стала товаром, який продається і купується. Інформація перетворилася на зброю, виникають і припиняються інформаційні війни. Найактивнішим чином розвивається і входить у наше життя транскордонна інформаційна мережа Інтернет.

Все це серйозно трансформує життя особистості, суспільства, держави. Цивілізація в цілому і кожен з нас, зокрема, знаходимося в стадії формування суспільства нового типу - інформаційного суспільства. Це суспільство все ще

незрозуміле для багатьох. Соціальна система і право як один із основних регуляторів цієї системи істотно відстають від темпів розвитку інформаційного суспільства, від незбагнених швидкостей наступу на нас нових інформаційних технологій та всевітньої павутини Інтернет - (будівельного матеріалу інформаційного суспільства).

Що ж таке інформаційне суспільство? Відповідно до концепції З. Бжезинського, Д. Белла, О. Тоффлера, підтримуваної та іншими зарубіжними вченими, інформаційне суспільство - різновид постіндустріального суспільства. Розглядаючи суспільний розвиток як «зміну стадій», прихильники цієї концепції інформаційного суспільства пов'язують його становлення з домінуванням "четвертого", інформаційного сектору економіки, наступного за трьома відомими секторами - сільським господарством, промисловістю та сферою послуг. При цьому вони стверджують, що капітал і праця, як основа індустріального суспільства, поступаються місцем інформації та знанням в інформаційному суспільстві.

Інформаційне суспільство - суспільство особливе, не відоме історії. Надати його визначення складно, однак можна перелічити основні особливості та характеристики:

- наявність інформаційної інфраструктури, що складається з транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж і розподілених у них інформаційних ресурсів як запасів знань;

- масове застосування персональних комп'ютерів, підключених до транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мереж. Саме масове, інакше це не суспільство, а сукупність окремих його членів;

- підготовленість членів суспільства до роботи на персональних комп'ютерах і в транскордонних інформаційно-телекомунікаційних мережах;

- нові форми і види діяльності у віртуальному просторі (повсякденна трудова діяльність в мережах, купівля-продаж товарів і послуг, зв'язок і комунікація, відпочинок і розвага, медичне обслуговування тощо);

- можливість кожному практично миттєво отримувати з Інтернету повну, точну і достовірну інформацію;

- практично миттєва комунікація кожного члена суспільства з кожним, кожного з усіма і всіх з кожним (наприклад, «чати» за інтересами в Інтернет);

- трансформація діяльності засобів масової інформації (ЗМІ), створення єдиного середовища поширення масової інформації - мультимедіа;

- відсутність географічних і геополітичних кордонів держав, «зіткнення» і «злам» національних законодавств країн у цих мережах, становлення нового міжнародного інформаційного права і законодавства.

Існує багато варіантів визначення інформаційного суспільства, наприклад:

- суспільство, орієнтоване на людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожний може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя;

– суспільство, економіка якого базується на інформаційних технологіях і яке соціально трансформується з метою допомогти індивідам та спільнотам використовувати знання та ідеї, що допомагає людям втілити їх потенціал та реалізувати їх прагнення;

– суспільство, яке створюється внаслідок нової індустріальної революції на базі інформаційних і телекомунікаційних технологій та на базі інформації, яка є виразником знання людей. Завдяки технологічному прогресу в такому суспільстві оброблення, накопичення, отримання і обмін інформацією в будь-якій її формі — звуковій, письмовій або візуальній — не обмежені за відстанню, часом і обсягами. Ця революція додає великих можливостей людському інтелекту і створює ресурси, що змінюють спосіб суспільної праці і суспільного життя.

Типовий приклад інформаційної інфраструктури такого інформаційного суспільства - Інтернет. Сьогодні Інтернет активно заповнює інформаційний простір в усіх країнах і на всіх континентах і є основним та активним засобом формування інформаційного суспільства. Загалом же обсяги інформаційних ресурсів зростають в Інтернет експоненціально.

США і Європа йдуть в інформаційне суспільство трохи різними шляхами. США були свого роду піонером у формуванні основ практичного здійснення інформаційної інфраструктури - технологічної основи інформаційного суспільства. У 1993 р. уряд США видав доповідь з планами розвитку національної інформаційної інфраструктури (Agenda for Action). Для вивчення проблем, пов'язаних з побудовою НДІ, була створена Робоча група з інформаційної інфраструктури (Information Infrastructure Task Force).

У спеціально підготовленій доповіді були рекомендовані основні принципи формування інформаційного суспільства: заохочення приватних інвестицій; концепція універсального доступу; допомога в технологічних інноваціях; забезпечення інтерактивного доступу; захист особистого життя, безпеки і надійності мереж; поліпшене керування спектром радіочастот; захист прав інтелектуальної власності; координація державних зусиль; забезпечення доступу до державної інформації. Відповідно з цією доповіддю США взяли курс на будівництво інформаційної супермагістралі як технологічного засобу, що дозволяє кожному знайти інформацію, розвагу собі до смаку, і яка визначається як сукупність всіх технологій, пов'язаних з виробництвом, обробкою, зберіганням і розповсюдженням інформації, чи то телебачення, комп'ютерні мережі, супутникове мовлення, комерційні онлайн-компанії.

Доповіді робочих груп, покликаних вивчати пов'язані з цими процесами проблеми, присвячені гуманітарним темам - охороні здоров'я, освіті, збереженню недоторканності особистого життя та інформації, охороні прав інтелектуальної власності тощо

У Європі також приділяється серйозна увага формуванню інформаційного суспільства. Розроблено стратегію входження Європи в інформаційне суспільство, підготовлені і реалізуються рекомендації щодо входження в нього.

Резолюції і документи Ради Європи присвячені різним аспектам становлення інформаційного суспільства в європейських країнах. Європейська комісія в лютому 1995 р. заснувала Форум для обговорення загальних проблем становлення інформаційного суспільства. Мета роботи Форуму - простежити процес становлення інформаційного суспільства в таких галузях, як вплив на економіку і зайнятість; створення соціальних і демократичних цінностей у «віртуальному співтоваристві»; вплив на суспільні, державні служби, освіту, перекваліфікація, навчання в інформаційному суспільстві; культурний вимір і майбутнє ЗМІ; стійкий розвиток, технологія та інфраструктура.

Звертається увага на те, що якщо Європа не зможе швидко і ефективно адаптуватися до умов інформаційного суспільства, на неї чекає втрата конкурентоспроможності перед США й азійськими економіками, а також соціальне відчуження всередині європейської спільноти. Проблеми розвитку інформаційного суспільства представлені в першій щорічній доповіді Форуму «Мережі для людей і співтовариств».

Практично кожна з країн Європи має програму, присвячену формуванню національної політики у справі побудови інформаційного суспільства, причому ця політика сприймається не як данина моді, а як імператив, невиконання якого загрожує втратою конкурентоспроможності всієї країни, порівняльним зниженням рівня життя, втратою темпів розвитку і відкиданням з передових економічних, торгових, технологічних позицій.

Якщо розглядати проблему формування інформаційного суспільства в цілому, то специфіка сучасного моменту виражається в тому, що подальший прогрес інформаційних та телекомунікаційних технологій залежить не стільки від проривів власне в технологіях, скільки від того, наскільки швидко будуть пристосовані до нових реалій старі норми, що регулюють традиційно різні сектори, - телекомунікації, телебачення та інші засоби масової інформації. Найбільш кваліфікованою відповіддю на нові вимоги, що пред'являються до регулювання інформаційної сфери, вважається новий закон про телекомунікації в США, підписаний у лютому 1996 р.

У липні 2000 р. в Окінаві «велика вісімка» взяла Хартію Глобального інформаційного суспільства, в якій встановлюються основні принципи входження держав і країн у таке суспільство. «Вісімка» проголосила основні положення, які країни застосовуватимуть при здійсненні політики щодо формування та розвитку інформаційного суспільства.

Глобальна інформаційна цивілізація — це рівень розвитку глобального суспільства (світового співтовариства), що визначається зростанням ролі інформації як продукту соціальної діяльності людей, за якісними характеристиками якої вимірюється рівень загальної культури суспільства щодо здатності виробляти, сприймати і раціонально застосовувати відомості, дані, знання для потреб життєдіяльності.

Локальна (регіональна) інформаційна цивілізація — це рівень розвитку суспільства в окремих регіонах (на континентах, в окремих країнах), що визначається зростанням ролі інформації як продукту соціальної діяльності

людей, за якісними характеристиками якої вимірюється рівень загальної культури суспільства щодо здатності виробляти, сприймати і раціонально застосовувати відомості, дані, знання для потреб життєдіяльності.

Серед локальних інформаційних цивілізацій сьогодні можна назвати такі: найбільш розвинута інформаційна цивілізація — США; менш розвинута — країни Західної Європи, Азія (Індія, Китай та ін.); малорозвинута — Африка, Латинська Америка, Східна Європа. Злам XX і XXI століть ознаменувався переходом світової цивілізації від індустріального до інформаційного суспільства.

Серед позитивних здобутків сучасної інформаційної цивілізації можна визначити такі:

- зростання можливості швидко здійснювати інформаційні зв'язки на великих відстанях, у тому числі між континентами;
- зростання можливості швидко, у великому обсязі сприймати та обробляти, зберігати інформацію на компактних (малогабаритних) технічних засобах;
- об'єднання різних технологій комунікації: теле-, радіо- та обчислювальної техніки.

Водночас ці позитивні соціальні явища супроводжуються негативними, серед яких:

- зростання можливості швидкого перехоплення, витоку, спотворення, знищення інформації;
- використання технічних засобів і технологій інформації в антисоціальній діяльності:
 - а) воєнній;
 - б) політичній;
 - в) економічній.

Як узагальнення щодо негативного прояву інформаційного суспільства можна зазначити, що створюється загроза інформаційному суверенітету, інформаційній безпеці окремої держави, групи держав, регіонів, а також безпечному існуванню окремих людей.

2. Поняття та сутність інформатизації

Провідною ознакою інформаційного суспільства є інформатизація. Сутність поняття "інформатизація" розкривається у ст. 1 Закону України "Про національну програму інформатизації" (1998 р.).

***Інформатизація** — це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, спрямованих на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, що ґрунтуються на застосуванні сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.*

Як показує досвід інших країн, інформатизація сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукомістких виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства.

Інформатизацію умовно можна поділити на такі *види*.

Інформатизація стратегічних напрямів розвитку державності, безпеки та оборони — комплекс заходів, спрямованих на створення і розвиток інформаційно-аналітичних, обчислювальних та автоматизованих систем, центрів і мереж, які забезпечують роботу органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

До пріоритетних напрямів інформатизації на рівні обласних (міських) держадміністрацій та органів місцевого самоврядування віднесено соціальну сферу, систему життєзабезпечення, екологію та природокористування області (району). Основною метою є розроблення цілісної взаємопов'язаної системи інформаційних та інструментальних засобів для вирішення завдань інформаційно-аналітичного забезпечення управління областю (районом, містом), яка, зокрема, включає забезпечення безперешкодного доступу громадян до будь-якої інформації, що не становить державної таємниці, за допомогою сучасних інформатизаційних систем.

Інформатизація Збройних Сил України є складовою інформатизації держави і включає процес створення, впровадження і застосування у різних сферах їхньої діяльності у мирний та воєнний час сучасних методів, систем і засобів одержання, оброблення, зберігання, передавання та використання інформації.

Інформатизація процесів соціально-економічного розвитку — комплексне та збалансоване вирішення завдань соціально-економічного розвитку на сучасній інформаційно-аналітичній, системно-технічній базі за допомогою ситуаційних центрів забезпечення інформаційної підтримки функціонування державного сектору економіки, проведення виваженої бюджетно-кредитної та податкової політики, виникнення конкурентоспроможних виробництв галузей промисловості у стратегічно важливих сферах.

Інформатизація пріоритетних галузей економіки — це комплекс автоматизованих систем оброблення даних та управління різного рівня і призначення, які взаємопов'язані на основі принципів технологічної, організаційної, документаційної, програмної та інформаційної сумісності та утворюють цілісну інформаційну інфраструктуру.

Інформатизація фінансової та грошової системи, державного фінансово-економічного контролю включає кілька підсистем.

Інформатизація банківської діяльності — створення системи розрахунків у реальному часі для виконання великих та термінових платежів, системи безготівкових розрахунків за товари та послуги, електронного реєстру застав майна, електронної системи Центрального депозитарію державних цінних паперів. Важливою складовою фінансової системи

України є державний фінансово-економічний контроль.

Інформатизація соціальної сфери:

- у сфері охорони здоров'я — створення єдиної структурованої інформаційної системи обліку стану здоров'я громадян України на основі автоматизованої реєстрації пацієнтів у лікувальних установах, збирання даних профілактичних обстежень з метою подальшого використання у статистичних, аналітичних та експертних системах; створення системи дистанційного консультування та діагностики на основі комп'ютерних мереж, що об'єднують великі лікувальні та наукові заклади;

- у сфері соціального захисту — створення для управлінських і регіональних структур програмних систем та засобів обліку всіх рівнів, аналізу і моделювання зайнятості населення, запобігання масовому безробіттю щодо широкого залучення населення до нових галузей матеріального виробництва та інших сфер.

Інформатизація в галузі екології та використання природних ресурсів — на основі картографічних баз даних передбачається створення багатоцільової інформаційно-технологічної бази з використанням геоінформаційних технологій збирання, зберігання, аналізу всієї сукупності відомостей для моделювання і подальшого прогнозування екологічного стану територій.

Інформатизація освіти спрямовується на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що дасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог. Серед них: індивідуалізація навчання, організація систематичного контролю знань, можливість враховувати психофізіологічні особливості кожної дитини тощо.

Інформатизація наукової діяльності — це заходи, спрямовані на підвищення ефективності наукових досліджень, створення потужної системи науково-технічної інформації та її використання на різних етапах наукової діяльності за умови активізації всіх її форм; створення умов для широкої комп'ютеризації та математизації природничих і гуманітарних наук, входження до світової інформаційної мережі баз даних та знань, формування в майбутньому "об'єданого", чи "колективного", інтелекту. Інформатизація вітчизняної науки дасть змогу підвищити практичну віддачу, прискорити інтеграцію у світову науку.

У сфері культури головними завданнями є збереження інформації про пам'ятки матеріальної і духовної культури, архівні документи, забезпечення швидкого доступу до вітчизняних і світових досягнень культури.

Інформатизація мовної сфери включає такі аспекти:

- створення національної системи комп'ютерної лексикографії;

- формування національної лінгвістичної мережі та інтеграції її до аналогічних міжнародних мереж у рамках проектів розвитку "multilingual society";

- розроблення інтелектуальних унормованих лінгвістичних україномовних комп'ютерних систем (автоматичні коректори та редактори,

системи автоматичного перекладу, реферування, екстракції знань з природомовних текстів, розуміння природної мови як у писемному, так і в усному варіантах) тощо.

Наведений перелік сфер не є вичерпним. Сфера інформатизації постійно розширюється. Наприклад, *інформатизація юридичної та правоохоронної діяльності* (нотаріальні дії – реєстр власників нерухомого майна, єдиний реєстр досудових розслідувань, штрафи по лінії ДАІ, видача органами внутрішніх справ довідок про наявність чи відсутність судимості та ін.).

3. Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні

9 січня 2007 р. прийнято Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки».

В цьому законі зазначається, що одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя.

Україна має власну історію розвитку базових засад інформаційного суспільства: діяльність всесвітньо відомої школи кібернетики; формування на початку 90-х років минулого століття концепції та програми інформатизації; створення різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій (далі - ІКТ) і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня та призначення.

За цей час сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації.

Україна готує і має значну кількість висококваліфікованих фахівців з ІКТ, математики, кібернетики; у країні постійно зростає та поновлюється парк комп'ютерної техніки, сучасних систем та засобів телекомунікації, зв'язку; високою є ступінь інформатизації банківської сфери.

Ці та інші передумови дають підстави вважати, що вітчизняний ринок ІКТ перебуває у стані активного становлення та за певних умов може стати фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Разом з тим ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України, оскільки:

– відсутня координація зусиль державного і приватного секторів економіки з метою ефективного використання наявних ресурсів;

– ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, зокрема в сільське господарство, є низькою;

– наявне відставання у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв, використанні безготівкових розрахунків за товари і послуги тощо;

– рівень інформатизації окремих галузей економіки, деяких регіонів держави є низьким;

– розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери недостатній; створення інфраструктури для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням мережі Інтернет відбувається повільно;

– рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ - повільним;

– рівень інформаційної представленості України в Інтернет-просторі є низьким, а присутність україномовних інформаційних ресурсів - недостатньою;

– рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження ІКТ є недостатнім, що не забезпечує всіх потреб економіки і суспільного життя;

– спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення "інформаційної нерівності" між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення;

– не вирішуються у повному обсязі питання захисту авторських прав на комп'ютерні програми, відсутні системні державні рішення, спрямовані на створення національних інноваційних структур (центрів, технополісів і технопарків) з розробки конкурентоспроможного програмного забезпечення.

Водночас склалися такі передумови, які вимагають прискореного розвитку інформаційного суспільства в Україні. Насамперед це пов'язано із соціально-економічною нерівністю, яка виникає між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються, внаслідок суттєвої різниці в темпах зростання обсягів та номенклатури товарів і послуг, які виробляються та надаються за допомогою ІКТ. Така нерівність негативно впливає на конкурентоспроможність країн і життєвий рівень людей.

Крім того, у даному Законі викладено завдання, цілі та напрями розвитку інформаційного суспільства в Україні, обґрунтовано національну політику розвитку інформаційного суспільства в Україні, сформульовано організаційно-правові основи розвитку інформаційного суспільства в Україні, на яких маємо детально спинитися.

Організаційно-правові основи розвитку інформаційного суспільства в Україні включають: інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення; відповідні об'єднання громадян; механізми інтеграції України у світовий

інформаційний простір та механізми реалізації Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки.

1. Інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення розвитку інформаційного суспільства

Виконання головної мети побудови інформаційного суспільства потребує:

максимального сприяння зростанню громадської активності, розкриттю і продуктивному використанню потенціалу кожної людини;

постійного вдосконалення системи організаційно-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства;

концентрації ресурсів держави на пріоритетних завданнях розвитку інформаційного суспільства;

організаційно-правового забезпечення розвитку інформаційного суспільства на державних і громадських засадах;

створення з урахуванням міжнародного досвіду сприятливих регуляторних режимів для розвитку ІКТ, у тому числі створення програмного забезпечення.

2. Об'єднання громадян

Основним елементом громадянського суспільства виступає людина, інтереси та потреби якої виражаються через відповідні об'єднання громадян, такі як політичні партії, професійні об'єднання, асоціації, творчі спілки тощо.

Розвиток інформаційного суспільства повинен здійснюватися через:

участь відповідних об'єднань громадян у підготовці рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування з питань інформаційного суспільства і контролю за їх виконанням;

організацію постійних зустрічей, "круглих столів", відеоконференцій з вищими посадовими особами держави, лідерами політичних партій для обговорення і розв'язання питань розвитку інформаційного суспільства України;

створення умов для забезпечення незалежності та плюралізму засобів масової інформації, а також їх залучення до обговорення проблем розвитку інформаційного суспільства.

3. Інтеграція України у глобальний інформаційний простір

Для забезпечення реалізації Основних засад визначальне значення має політика міжнародної співпраці України та її участь у розвитку глобального інформаційного суспільства. Ця співпраця має здійснюватися з метою узгодження стратегій розвитку інформаційного суспільства, сприяння в реалізації універсального підходу до спільних дій, зменшення цифрової та інформаційної нерівності.

Для вирішення зазначених завдань необхідно:

розширити співпрацю з провідними міжнародними організаціями з розвитку інформаційного суспільства в рамках міжнародних договорів України щодо науково-технічного співробітництва та міжнародної технічної допомоги;

забезпечити інтеграцію освіти, науки і культури України в глобальний

культурний, освітній, науково-технічний інформаційний простір;
реалізувати в рамках міжнародних договорів України спільні проекти, які забезпечують інтеграцію України в глобальний інформаційний простір;
сприяти розвитку партнерських відносин між державним і приватним секторами економіки в контексті розбудови інформаційного суспільства відповідно до Декларації тисячоліття Організації Об'єднаних Націй.

4. Механізми реалізації Основних засад

Основні засади передбачається реалізувати через такі основні механізми: планування соціально-економічного розвитку України з урахуванням потреб розвитку інформаційного суспільства із зазначенням очікуваних результатів такого розвитку; розробка та прийняття відповідних державних програм для забезпечення завдань розвитку інформаційного суспільства в Україні;

забезпечення громадської дискусії щодо засад формування інформаційного суспільства в Україні з метою доведення до населення прагнень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектору економіки, об'єднань громадян щодо розвитку інформаційного суспільства як визначального чинника економічного і суспільного розвитку;

активна міжнародна співпраця з питань інформаційного суспільства; гармонійне поєднання можливостей органів державної влади та органів місцевого самоврядування, приватного сектору економіки;

фінансування загальнодержавних програм, державних цільових програм з впровадження ІКТ, соціально важливих проектів, таких як забезпечення доступу до ІКТ у сільській місцевості, а також у важкодоступних районах;

координація розробки та реалізації загальнодержавних програм, державних цільових програм та бізнес-проектів з метою зменшення інвестиційних ризиків, зниження операційних витрат;

сприяння діяльності спеціалізованих бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів, центрів високих інформаційних технологій та інших інноваційних структур з ІКТ.

4. Інформаційна політика на сучасному етапі

Бурхливий наступ реалій інформаційного суспільства на країни і континенти вимагає перегляду уявлення про інформаційної індустрії, її роль і місце в суспільстві. Як зазначалося вище, багато країн приймають відповідні закони, перебудовують діяльність державних органів, відповідальних за формування і проведення інформаційної політики, спрямованої на формування та розвиток інформаційного суспільства.

Інформаційна політика визначає закони функціонування інформаційної сфери. Коли ефективно працює система ЗМІ суспільства, це дає змогу швидко вирощувати нову еліту, активно обговорювати нові проекти, сприяти прозорості влади, наближати її дії до населення. Законом взаємодії влади і

населення є адекватне функціонування комунікації між владою і населенням. Не тільки населення має чути владу, а й влада має прислухатися до думки і слова свого населення.

Спираючись на визнання «четвертої влади», або «інформаційної влади», як влади реальної, а також на наукове розуміння терміна «влада» (здатність і можливість визначально впливати на діяльність і поведінку людей за допомогою певних засобів: волі, авторитету, насильства тощо, влада – це також і політичне панування), можна стверджувати, що **інформаційна політика** – це здатність і можливість суб'єктів політики впливати на свідомість, психіку людей, їхню поведінку і діяльність на користь держави і громадянського суспільства за допомогою інформації.

За визначенням деяких авторів, інформаційна політика – це «система сучасних заходів, спрямованих на розвиток процесів формування, перетворення, зберігання, передачі й використання всіх видів інформації, ефективного розв'язання проблем створення, впровадження і використання засобів комп'ютерної і інформаційної техніки, засобів зв'язку і технічних носіїв запису, а також комплексного використання інформаційних систем в управлінській діяльності».

Інформаційній політиці можна дати й інше визначення: це – особлива сфера життєдіяльності людей (політиків, учених-аналітиків, журналістів, слухачів, читачів тощо), пов'язана з відтворенням і поширенням інформації, яка задовольняє інтереси держави і громадянського суспільства та спрямована на забезпечення творчого, конструктивного діалогу між ними та їхніми представниками. У формуванні інформаційної політики важлива роль належить ЗМІ. Інформація, поширювана каналами ЗМІ, як вважають деякі зарубіжні автори, має вплив на населення за трьома напрямками: «дає їм можливість стежити за тим, що відбувається в світі», «розподіляє основні політичні питання за мірою важливості» та «формує політичні уподобання людей».

Маючи широкий діапазон визначень інформаційної політики, дещо обґрунтованіше трактувати її як «інформаціологію ЗМІ», що розглядає, як ЗМІ формують «ідеологічні, політичні, економічні та інші погляди, думки, знання і оцінки, що впливають на побут, дозвілля, культуру, поведінку і на всі сфери життя людей». У ЗМІ «слово, як одна з форм інформації, набуло змісту могутнього засобу, за допомогою якого, впливаючи на свідомість, можна позитивно або негативно впливати на стан і здоров'я людей».

Національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні ґрунтується на засадах: пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку держави; формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов; всебічного розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та ІКТ; сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів; поліпшення кадрового потенціалу; посилення мотивації щодо використання

ІКТ; широкого впровадження ІКТ в науку, освіту, культуру, охорону здоров'я, охорону навколишнього середовища; забезпечення інформаційної безпеки.

4. Інформаційна безпека: поняття, види

Важливою складовою інформаційної політики держави є інформаційна безпека. За умов швидкого розвитку глобального інформаційного суспільства, широкого використання ІКТ у всіх сферах життя особливого значення набувають проблеми інформаційної безпеки.

Інформаційна безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Розрізняють інформаційну безпеку держави, інформаційну безпеку суспільства, інформаційну безпеку організацій (підприємств, установ, компаній) та інформаційну безпеку людини.

Вирішення проблеми інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом:

- створення повнофункціональної інформаційної інфраструктури держави та забезпечення захисту її критичних елементів;
- підвищення рівня координації діяльності державних органів щодо виявлення, оцінки і прогнозування загроз інформаційній безпеці, запобігання таким загрозам та забезпечення ліквідації їх наслідків, здійснення міжнародного співробітництва з цих питань;
- вдосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, протидії комп'ютерній злочинності, захисту персональних даних, а також правоохоронної діяльності в інформаційній сфері;
- розгортання та розвитку Національної системи конфіденційного зв'язку як сучасної захищеної транспортної основи, здатної інтегрувати територіально розподілені інформаційні системи, в яких обробляється конфіденційна інформація.

Критерії оцінки інформаційної безпеки є методологічною базою для визначення вимог захисту комп'ютерних систем від несанкціонованого доступу, створення захисних систем та оцінки ступені захищеності.

З допомогою критеріїв можливо порівняти різні механізми захисту інформації та визначити необхідну функціональність таких механізмів у розробці захищених комп'ютерних систем. Для характеристики основних критеріїв інформаційної безпеки застосовують модель тріади СІА (en:CIA_Triad). Ця система передбачає такі основні характеристики інформаційної безпеки: Конфіденційність, цілісність, доступність (англ.

Confidentiality, Integrity and Availability (CIA)).

Інформаційні системи аналізуються в трьох головних секторах: технічних засобах, програмному забезпеченні і комунікаціях, з метою ідентифікування і застосування промислових стандартів інформаційної безпеки, як механізми захисту і запобігання, на трьох рівнях або шарах: фізичний, особистий і організаційний. По суті, процедури або правила запроваджуються для інформування адміністраторів, користувачів та операторів щодо використання захисних продукцій для гарантування інформаційної безпеки в межах організації.

Підсумовуючи, зазначимо, що розвиток інформаційних технологій, їх проникнення у всі сфери життя суспільства відкривають якісно нові можливості впливу на свідомість людини, її психіку, який може здійснюватися й в антисоціальних цілях. Отже, у структурі інформаційної безпеки одне з найбільш важливих місць займає інформаційно-психологічна безпека.

Наявність розвинутих, демократично організованих інформаційних інститутів, що повідомляють громадянам основні суспільно-політичні знання й висвітлюють об'єктивно політичні події - одна з найважливіших гарантій стабільності демократичної держави, ефективності управління суспільством.

6. Поняття інформаційної культури. Основи інформаційної культури юриста

Важливою складовою побудови інформаційного суспільства є формування інформаційної культури.

Під *інформаційною культурою* треба розуміти *такий рівень інформаційної підготовки, який дозволяє людині не тільки вільно орієнтуватися в потрібному інформаційному середовищі, а й брати участь у його формуванні та перетворенні, сприяти інформаційним контактам.*

Інформаційна культура – це:

- новий тип спілкування, який надає можливість вільного виходу особистості в інформаційне буття;
- свобода виходу і доступ до інформаційного буття на всіх рівнях від глобального до локального, оскільки внутрінаціональний, внутрідержавний тип інформаційного буття не можливий;
- новий тип мислення, який формується в результаті вивільнення людини від рутинної інтелектуальної роботи; серед рис, які визначають його, вже сьогодні яскраво проявляється орієнтація останнього на саморозвиток і самонавчання.

Вперше поняття “інформаційна грамотність” було введено в 1977 році в США і використано в національній програмі вищої освіти. Асоціація Американських бібліотек інформаційно грамотною людиною назвала особистість, яка здатна розвивати, розміщувати, оцінити інформацію і найбільш ефективно її використати.

Виховання інформаційної культури особистості взагалі є суспільною проблемою. Тому при організації цієї роботи обов'язково треба враховувати ступінь розвитку науково-інформаційних та бібліотечно-бібліографічних ресурсів міста (району) в цілому, а також кожного окремого закладу, причетного до цієї справи; брати до уваги розгалуженість системи інформаційної освіти та її спадковість; наполегливо розвивати координаційні та коопераційні внутрішньовідомчі і міжвідомчі зв'язки.

Професіоналізм і справедливість торжествують у юридичній практиці лише тоді, коли юрист як слугитель закону чесно виконує свій морально-правовий обов'язок, постійно підвищує свою майстерність, опановує досягнення теоретичної та практичної юриспруденції.

Категоріями інформаційної культури особистості можна вважати її вміння формулювати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати пошук необхідної інформації в усій сукупності інформаційних ресурсів, переробляти і створювати якісно нову інформацію, вести індивідуальні інформаційно-пошукові системи, відбирати та оцінювати інформацію, а також - здатність до інформаційного спілкування і комп'ютерну грамотність.

Останнім часом стверджується погляд на юридичну бібліотеку як на органічну частину інформаційного середовища суспільства. До їх величезних інформаційних ресурсів додаються комп'ютери, програмні засоби, машиночитані джерела інформації, а можливість підключення до міжнародних комп'ютерних мереж збагачує їх ще й світовими інформаційними ресурсами. Формування інформаційної культури юристів, яка включала б не тільки традиційну бібліотечно-бібліографічну культуру, але й вміння оперувати інформацією з використанням сучасних комп'ютерних засобів, тобто поєднувала б традиційний бібліографічний інструментарій з комп'ютерними засобами, є однією з головних функцій сучасної бібліотеки.

Юриста-професіонала відрізняють від інших людей глибокі знання права, які умовно можна поділити на такі види: а) фундаментальні, що дають розуміння внутрішніх закономірностей держави і права, охоплюють усі важливі юридичні поняття і категорії; б) спеціалізовані - конкретні юридичні знання, що використовуються для потреб різних видів юридичної діяльності: складання юридичних документів, виконання відповідних дій і операцій, застосування певних засобів та певної методики в процесі розв'язання юридичних справ.

Таким чином, юрист - це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян.

ВИСНОВКИ

Таким чином, інформаційне суспільство – складне, комплексне поняття,

що визначає насамперед ступінь розвитку окремо взятого суспільства, яке орієнтоване на людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, в якому кожний може створювати інформацію і знання, мати до них доступ, користуватися і обмінюватися ними, даючи змогу окремим особам, громадам і народам повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи своєму сталому розвитку і підвищуючи якість свого життя. Це суспільство, економіка якого базується на інформаційних технологіях. Завдяки технологічному прогресу в такому суспільстві оброблення, накопичення, отримання і обмін інформацією в будь-якій її формі — звуковій, письмовій або візуальній — не обмежені за відстанню, часом і обсягами.

Тобто між інформаційним і демократичним, відкритим суспільством існує нерозривний органічний зв'язок.

Розвиток інформаційного суспільства пов'язаний з таким явищем, як інформатизація, в рамках якої вирішуються проблеми інформаційної безпеки держави, суспільства та людини, формування правової культури.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА:

Нормативні акти

2. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09.01.2007 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 12, ст.102.

3. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 27-28, ст.181.

Література

4. Беляков К.І. Організаційно-правове та наукове забезпечення інформатизації в Україні: проблеми теорії та практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / К.І. Беляков ; Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. – К., 2009. – 38 с.

5. Данилішина К.О. Американський чинник в процесі інформаційної глобалізації: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / К.О. Данилішина ; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2004. – 18 с.

6. Доповідь про стан інформатизації та розвиток інформаційного суспільства в Україні за 2011 рік. [Електронний ресурс]: Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://dki.org.ua/node/119>

7. Иноземцев В.Л. Современное постиндустриальное общество: природа, противоречия, перспективы / В.Л. Иноземцев. – М.: Логос, 2000. – 304с.

8. Інформатизація управління соціальними системами: Організаційно-правові питання теорії і практики: навч. посіб. / В.Д. Гавловський, Р.А. Калюжний, В.С. Цимбалюк та ін.; за заг. ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного. – К.: МАУП, 2003. – 336 с.

9. Камаралі Г.В. Становлення та розвиток інформаційної цивілізації: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Г.В. Камаралі ; Донец. нац. ун-т.

– Донецьк, 2007. – 19 с.

10. Карашук М.Г. Інформаційна влада як чинник демократизації сучасного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / М.Г. Карашук. – К., 2006. – 19 с.

11. Комар М.М. Особистість в умовах інформатизації освіти (соціально-філософський аспект): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / М.М. Комар ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2007. – 19 с.

12. Корнєєва Т. Права людини в інформаційному суспільстві. Комунікаційні права: четверте покоління прав людини / Т. Корнєєва; [ред. проф. В.С.Калашник]. – Х.: Прапор, 2002. – 992 с.

13. Лисенко О.О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.О. Лисенко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.

14. Малий словник термінів інформаційного права України [текст] : дод. до журн. "Правова інформатика" / уклад. Р.А. Калюжний [та ін.] ; Науково-дослідний центр правової інформатики Академії правових наук. – К. : НДЦП АПрН України, 2008. – 48 с.

15. Олійник О.В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Олійник ; Ін-т законодавства Верх. Ради України. – К., 2006. – 20 с.

16. Основи інформаційного права України. навч. посіб. / В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного, П.В. Мельника. – К.: Знання, 2004. – 274 с.

17. Попов В.Д. Информациология и информационная политика / В.Д. Попов. – М., 2001. – 120 с.

18. Правова інформатика: (система інформатизації законотворчої, правозастосовної, правоохоронної судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні): [монографія]. – Ужгород: ІВА, 2003. – 168 с.

19. Словник термінів інформаційного права [текст] / упоряд. А.І. Марущак ; заг. ред. М.Я. Швець. – К. : КНТ, 2008. – 184 с.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів

необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 3. ІНФОРМАЦІЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ, ВИДИ ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

1. Поняття інформаційних правовідносин та їхній зміст

2. Предмет і об'єкти інформаційних правовідносин

Поняття, правові ознаки та види інформації

Правовий статус інформації як об'єкта цивільних прав.
Інформація як об'єкт права власності

Зміст суб'єктивного права на інформацію

Суб'єкти інформаційних правовідносин

Класифікація інформаційних правовідносин

Висновки

Рекомендовані джерела

ВСТУП

Одним із завдань інформаційного законодавства України є регулювання суспільних відносин у визначених чинними законами сферах. Інформаційні відносини, які опинилися врегульованими законом або склалися в результаті такого регулювання, стають інформаційними правовідносинами. За допомогою інформаційних правовідносин поведінка суб'єктів права каналізується в потрібних державі напрямках. В силу цього категорія інформаційних правовідносин має найважливіше значення для теорії та практики інформаційного права.

1. Поняття інформаційних правовідносин та їхній зміст

Однією з найбільш складних у загальнотеоретичній юридичній науці є проблема правовідносин. У теорії правовідносин до цього часу вчені не виробили єдиного підходу до розуміння цього поняття, свідченням чого є

різні його дефініції. Одні фахівців пропонують розглядати це поняття як модель поведінки осіб, інші – як особливий вид соціальної системи, треті – як правову форму соціальної взаємодії суб'єктів права з метою реалізації інтересів та досягнення результату, що передбачений законом або не суперечить закону та іншим джерелам права.

Правовідносини диференціюються за таким, зокрема, критерієм, як галузева приналежність норм права, що є підставою для їх виникнення: 1) конституційні; 2) цивільні; 3) трудові; 4) сімейні; 5) кримінальні та ін. Особливості кожного з наведених різновидів правовідносин з'ясовуються в подальшому при вивченні галузевих та міжгалузевих юридичних дисциплін, яким, зокрема, є інформаційне право.

Юридична наука порівняно недавно звернулася до аналізу інформаційних правовідносин, використовуючи для цих цілей звичайний набір концептуальних засобів, запропонованих теорією права, що зумовлює єдність вихідних установок і позначається на спільності методологічних підходів до вивчення даного феномена. Між тим зазначена спільність не сприяла виробленню загально визнаного визначення інформаційних правовідносин, їхнього змісту і структури. Сьогодні існує безліч найрізноманітніших точок зору в цій, без перебільшення проблемній галузі, які мають як змістовний перетин, так і закономірні з принципових питань судження.

Інформаційні правовідносини виникають, змінюються і припиняються в інформаційній сфері та регулюються інформаційно-правовими нормами. Будучи різновидом правових відносин, вони виражають всі основні ознаки правовідношення. Для них характерна первинність інформаційно-правових норм, оскільки інформаційне правовідношення - результат регулюючого впливу відповідної інформаційно-правової норми на дане суспільне відношення. Саме тому таке суспільне відношення набуває юридичної форми, тобто стає правовим. При цьому інформаційно-правова норма регламентує поведінку сторін суспільного відношення. Вона ж забезпечує кореспонденцію взаємних обов'язків і прав суб'єктів - учасників даного відношення, а також їх юридичну відповідальність за поведінку, що не відповідає принципам правової норми.

Під **інформаційними правовідносинами** пропонується розуміти *врегульоване інформаційно-правовою нормою інформаційне суспільне відношення, сторони якого виступають носіями взаємних прав та обов'язків, встановлених і гарантованих інформаційно-правовою нормою.*

До основних елементів інформаційного правовідношення належать:

1) *об'єкти*, у зв'язку з якими суб'єкти вступають в інформаційні правовідносини (далі - об'єкти правовідносин). Приклади об'єктів інформаційних правовідносин (інформаційних об'єктів) - документована інформація, інформаційні продукти та послуги; виняткові права; елементи інформаційної безпеки (інформаційні права і свободи особистості, стан захищеності особистості, захищеність інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів і т.п.); інформаційні технології та засоби їх

забезпечення (у тому числі програми для ЕОМ), інші об'єкти в інформаційній сфері;

2) *суб'єкти*, що вступають у правовідносини при здійсненні інформаційних процесів;

3) *поведінка* (дії, бездіяльність) суб'єктів при здійсненні ними інформаційних правовідносин (наприклад, придбання виключних прав, передача майнових прав, купівля-продаж інформаційних об'єктів, тиражування та розповсюдження інформаційних об'єктів та інші аналогічні дії);

4) *право, обов'язок і відповідальність* суб'єктів правовідносин при здійсненні інформаційних процесів.

Дослідження змісту інформаційних правовідносин зручно проводити на моделі інформаційної сфери.

2. Предмет і об'єкти інформаційних правовідносин

Особливість і складність розуміння категорії «об'єкт інформаційно-правових відносин» обумовлена поширеністю у науковій юридичній літературі близьких за назвою але не синонімічних за юридичною наповненістю понять: «об'єкт правових інформаційних відносин»; «предмет інформаційних правовідносин»; «інформація як об'єкт права» та інші.

У більшості нормативно-правових джерел сучасного інформаційного законодавства України як об'єкт інформаційних правових відносин вказується інформація, як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі.

В такому розумінні об'єкт інформаційних правовідносин як певне соціальне благо матеріального або нематеріального характеру, з приводу якого відбуваються інформаційні правові відносини, фактично збігається з розумінням предмета цих відносин – інформацією.

2.1. *Поняття, правові ознаки та види інформації*

Найбільш повна характеристика поняття «інформація» надається у визначеннях, закріплених у нормативно-правових актах. Загалом поняття «інформація» має місце у багатьох законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах. Це, по-перше, зумовлено особливостями розвитку національного законодавства, яке формувалося, виходячи із необхідності термінового врегулювання багатьох сфер суспільного життя. По-друге, інформаційні відносини та інформація як їх предмет є складовою різних видів суспільних відносин. Наприклад, інформація може бути товаром, тобто об'єктом цивільно-правових відносин, обіг управлінської інформації є предметом регулювання адміністративного права тощо. Тому для повного з'ясування змісту поняття «інформація» необхідно проаналізувати існуючі

нормативні визначення та класифікації цього поняття.

Оснoву правового статусу інформації визначає Закон України «Про інформацію», у ст. 1 якого під *інформацією* розуміється *документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.*

Цивільний кодекс України дещо коригує визначення поняття «інформація»: *документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі. У визначанні акцентується увага на динаміці подій та явищ, відомості про які є інформацією.*

Важливим для розкриття змісту поняття «інформація» є визначення, закріплене Законом України «Про захист економічної конкуренції»: *«Інформація – відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми (схема оргструктури), малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості. У даному визначенні акцентується увага на різновидах інформації.*

Таким чином, поняттю «інформація» притаманні такі ознаки:

1) інформація - це відомості про події та явища, що відбуваються: а) у суспільстві, б) у державі; в) у навколишньому природному середовищі;

2) інформація – це дані, які можуть зберігатися в будь-якій формі й вигляді. Однак для набуття певного правового статусу інформація має відповідати вимогам та ознакам, передбаченим правовими нормами;

3) інформація – це відомості, які є документованими або публічно оголошеними;

4) інформація є об'єктом цивільних прав і належить до категорії нематеріальних благ. У зв'язку з цим, відповідно до статті 178 Цивільного кодексу України інформація може, як об'єкт цивільних прав, «вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи».

- джерелами інформації є передбачені або встановлені законом носії інформації: документи, і носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи.

Документ в інформаційних відносинах – це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носіїві.

Первинний документ — це документ, що містить в собі вихідну інформацію.

Вторинний документ - це документ, що являє собою результат аналітико-синтетичної та іншої переробки одного або кількох документів.

Для більш повного розуміння змісту поняття «інформація» наведемо його класифікацію.

Основними видами інформації є:

- 1) статистична інформація;
- 2) адміністративна інформація (дані);
- 3) масова інформація;
- 4) інформація про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування (публічна інформація);
- 5) правова інформація;
- 6) інформація про особу;
- 7) інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- 8) соціологічна інформація.

Статистична інформація – це офіційна документована державна інформація, яка дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя. Державна статистична інформація підлягає систематичному відкритому публікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових установ, заінтересованих організацій до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, установлених Законами України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про державну статистику».

Адміністративна інформація (дані) – це офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ та процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній, інших сферах життя і збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов'язків та завдань, що належать до їх компетенції.

Масова інформація - це публічно поширювана друкована та аудіовізуальна інформація. Друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання (преса) – газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними засобами масової інформації є:

- радіомовлення,
- телебачення,
- кіно,
- звукозапис,
- відеозапис тощо.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування (публічна інформація) – це офіційна документована інформація, яка створюється в процесі поточної діяльності законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого і регіонального

самоврядування. Основними джерелами цієї інформації є:

- законодавчі акти України,
- інші акти, що приймаються Верховною Радою та її органами,
- акти Президента України,
- підзаконні нормативні акти,
- ненормативні акти державних органів,
- акти органів місцевого і регіонального самоврядування.

Інформація державних органів та органів місцевого і регіонального самоврядування доводиться до відома заінтересованих осіб шляхом:

- опублікування її в офіційних друкованих виданнях або поширення інформаційними службами відповідних державних органів і організацій;
- опублікування її в друкованих засобах масової інформації або публічного оголошення через аудіо- та аудіовізуальні засоби масової інформації;
- безпосереднього доведення її до заінтересованих осіб (усно, письмово чи іншими способами);
- надання можливості ознайомлення з архівними матеріалами;
- оголошення її під час публічних виступів посадових осіб.

Законом України «Про інформацію» закріплено положення, відповідно до якого законодавчі та інші нормативні акти, що стосуються прав, свобод і законних інтересів громадян, не доведені до публічного відома, не мають юридичної сили.

Статтею 1 Закону України «Про доступ до публічної інформації» зазначено, що **публічна інформація** – це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом. Публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Інформацією з обмеженим доступом є: 1) конфіденційна інформація; 2) таємна інформація; 3) службова інформація.

Правова інформація - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо. Джерелами правової інформації є Конституція України, інші законодавчі і підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми і принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи, інші джерела інформації з правових питань. З метою забезпечення доступу до законодавчих та інших нормативних актів всім громадянам держава забезпечує видання цих актів масовими тиражами у найкоротші строки після набрання ними чинності.

Інформація про особу (персональні дані) - це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Статтею 2 Закону України «Про захист персональних даних» зазначено, що

персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Основними даними про особу (персональними даними) є:

- національність,
- освіта,
- сімейний стан,
- релігійність,
- стан здоров'я,
- адреса,
- дата і місце народження.

Дана інформація про особу є конфіденційною. Згідно з рішенням Конституційного Суду України від 20.01.2012 р. лише фізична особа, якої стосується конфіденційна інформація, відповідно до конституційного та законодавчого регулювання права особи на збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації має право вільно, на власний розсуд визначати порядок ознайомлення з нею інших осіб, держави та органів місцевого самоврядування, а також право на збереження її у таємниці.

Джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень. Забороняється збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом. Зокрема, Законом України «Про інформацію» закріплено положення, відповідно до якого кожна особа має право на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї.

Інформація довідково-енциклопедичного характеру – це систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище. Основними джерелами цієї інформації є:

- енциклопедії,
- словники,
- довідники,
- рекламні повідомлення та оголошення,
- путівники,
- картографічні матеріали тощо,
- довідки, що даються уповноваженими на те державними органами та органами місцевого і регіонального самоврядування, об'єднаннями громадян, організаціями, їх працівниками та автоматизованими інформаційними системами.

Соціологічна інформація – це документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів. Основними джерелами соціологічної інформації є документовані або публічно оголошені відомості, в яких відображено результати соціологічних опитувань, спостережень та інших

соціологічних досліджень. Соціологічні дослідження здійснюються державними органами, об'єднаннями громадян, зареєстрованими у встановленому порядку.

Розглянемо також і додаткові критерії для класифікації інформації.

За *суб'єктами права власності* існує:

- інформація, що належить усьому суспільству і не є об'єктом власності будь-кого;
- інформація, що належить державі (державам);
- інформація, що належить юридичним особам;
 - інформація, що є власністю фізичних осіб.

За *змістом* можна розрізняти:

- інформацію про суспільство
- інформацію про державу;
- інформацію про навколишнє природне середовище.

За *режимом доступу* інформація поділяється на:

- відкриту інформацію
- інформацію з обмеженим доступом.

Прикладом гарантування права громадян на відкриту інформацію є норми, закріплені статтею 50 Конституції: кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.

Окремі дослідники розглядають класифікацію інформації в системі органів виконавчої влади, вказуючи, що інформацію варто класифікувати насамперед залежно від ступеня її співвіднесення з дійсністю, з реальними процесами, які виникають у ній. Залежно від суб'єкта досліджуються аналітична, прогнозна, довідкова, ознайомлювальна та рекомендаційна інформація.

Потоки різних видів соціально-економічної інформації, що циркулюють в органах виконавчої влади, класифікуються за: періодичністю виникнення і передачі (п'ятирічна, річна, піврічна тощо); ступенем взаємозв'язку (характеризується кількістю усіх видів інформації, що надходить до органів виконавчої влади, взаємозалежних з даним конкретним видом повідомлень, зведень); ступенем сталості (розглядається тривалий проміжок часу, протягом якого інформація зберігає своє значення); структурою (основна - вся офіційна, допоміжна – вся неофіційна і кількісна); методами утворення (формування інформації на основі аналізу діяльності суб'єктів і об'єктів управлінського впливу, у ході дослідження всіх масивів інформації, що надходить по даному питанню, аналізу стану справ у різних сферах громадського життя); закріпленням та втіленням в матеріальні форми (візуальна, документальна, звукова) та за багатьма іншими ознаками.

2.2. Правовий статус інформації як об'єкта цивільних прав

Розглянемо основні ознаки інформації як об'єкта цивільних

правовідносин. З цією метою виділяються такі основні властивості інформації:

а) нематеріальність;

б) інваріантність по відношенню до носіїв - та сама інформація може бути записана різними знаковими системами, ці знакові системи можуть використовувати різні фізичні носії для запису;

в) розмноження - інформація, на відміну від речовини та енергії має здатність до розповсюдження;

г) здатність бути реалізованою - має тенденції матеріалізації, тобто може бути використаною, стати товаром та послугою на ринку.

Додатковою ознакою інформації як об'єкта цивільних правовідносин (і як об'єкта цивільних прав) може бути здатність власника (носія) інформації захистити відповідні права у судовому порядку. Адже норма цивільного права України передбачає у разі недодержання особою встановлених вимог при здійсненні своїх цивільних прав можливість зобов'язати її припинити зловживання своїми правами у судовому порядку.

Загалом особа реалізує свої права щодо інформації аналогічно своїм цивільним правам на інші об'єкти. Так, особа здійснює свої цивільні права вільно, на власний розсуд. Нездійснення особою своїх цивільних прав не є підставою для їх припинення.

Це ж стосується і суб'єктивних цивільних прав особи на інформацію. Кожна особа, наприклад, може створити інформаційну продукцію (написати статтю у газету, журнал тощо). Нездійснення ж особою свого права на написання звернення до органів державної влади не є підставою для припинення такого права.

Цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

Основним майновим правом особи на інформацію є право власності. Право власності на інформацію - це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією.

Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження. Власник інформації щодо об'єктів своєї власності має право здійснювати будь-які законні дії.

Підставами виникнення права власності на інформацію:

- створення інформації своїми силами і за свій рахунок;
- договір на створення інформації;

- договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

Інформація, створена кількома громадянами або юридичними є колективною власністю її творців. Порядок і правила користування такою власністю визначаються договором, укладеним між співвласниками.

Інформація, створена організаціями (юридичними особами) або придбана ними іншим законним способом, є власністю цих організацій.

Інформація, створена на кошти державного бюджету, є державною власністю. Інформацію, створену на правах індивідуальної власності, може бути віднесено до державної власності у випадках передачі її на зберігання у відповідні банки даних, фонди або архіви на договірній основі.

Власник інформації має право призначати особу, яка здійснює володіння, використання і розпорядження інформацією, і визначати правила обробки інформації та доступ до неї, а також встановлювати інші умови щодо інформації.

Інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян та юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством.

У ст. 6 Закону України «Про науково-технічну інформацію» також визначено, що науково-технічна інформація є об'єктом права власності.

Окремі науковці наголошують, що доктрина права власності не може бути застосована до такого об'єкта цивільного права, як інформація. Це передусім зумовлюється властивостями інформації:

а) нематеріальність інформації;

б) інформація може бути скопійована та відтворена необмежену кількість разів;

в) одна і та сама інформація як об'єкт права може одночасно перебувати у необмеженого кола суб'єктів права;

г) неможливість застосування відносно інформації як об'єкта права інститутів віндикації та застави власності; інформація вимірюється не тільки кількісно, також береться до уваги цінність об'єкта, яку визначає змістовна сутність інформації;

д) багатоваріантність форм подання інформації.

Інформація (за винятками, зазначеними вище) може бути об'єктом права власності. Підтвердженням цьому є не лише здатність інформації до матеріалізації (може бути використаною, стати товаром та послугою на ринку), а й факти операцій з інформацією у реальних правовідносинах (продаж компакт-дисків, газет, журналів тощо).

Особа може відмовитися від свого майнового права. Особа може за відплатним або безвідплатним договором передати своє майнове право іншій особі, крім випадків, встановлених законом. Основними формами відчуження інформації є договори про купівлю-продаж інформаційної продукції, договори на передачу інформації, договори на надання інформаційних послуг, договори про створення інформаційної продукції тощо.

Перейдемо до розгляду особистих немайнових прав на інформацію.

Одним із основних об'єктів такого права є конфіденційна інформація про особу. Як зазначається у ст. 32 Конституції України «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Законодавством України до конфіденційної інформації про особу (персональних даних) віднесено національність, освіту, сімейний, майновий стан, релігійність, стан здоров'я, а також адресу, дату і місце народження. Даний перелік не є вичерпним.

Право особи на свою приватну сферу є абсолютним (це таємниця приватного життя, лікарська таємниця, таємниця сповіді, сюди також слід віднести банківську таємницю, оскільки кожна особа має право вимагати від необмеженого кола осіб обов'язкової заборони і збирання вказаних відомостей, а якщо ці відомості стали відомими особі у зв'язку з її професійною діяльністю, то – нерозголошення її).

Декілька слів про особисті немайнові права юридичної особи, до яких Цивільний кодекс України відносить право на інформацію. Одним із основних видів такої інформації є комерційна таємниця.

Цивільний кодекс України визначає, що комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

2.3. Зміст суб'єктивного права на інформацію

Людина як суб'єкт суспільних відносин має потребу в отриманні відомостей про події та явища, що відбуваються або мали місце у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Інформація є засобом комунікації людей і нерідко виступає об'єктом їх діяльності. Без отримання інформації у різних її проявах та формах не можлива еволюція людини, розвиток суспільства і держави. Міжнародно-правові стандарти прав людини і громадянина про свободу слова і право на інформацію закріплені в законодавстві багатьох країн світу. Не є винятком і вітчизняне законодавство. Право України містить низку норм, які регулюють відносини щодо отримання інформації. Суб'єктивне право на інформацію є одним із найважливіших прав людини і громадянина.

Виникнення права на інформацію обумовлене зростанням інтересу як до самої інформації, так і, насамперед, до змісту інформації. На сьогодні як у правовій науці, так і в законодавстві сформувалися два підходи до

трактування права на інформацію. У рамках вузького підходу право на інформацію трактується тільки як право на одержання (доступ) до інформації, тобто як відносне право. Широкий підхід же припускає віднесення до права на інформацію усіх видів суб'єктивних прав, спрямованих на інформацію чи на здійснення дій з нею.

У статті 10 Закону України «Про інформацію» визначено систему гарантій, якими забезпечується право на інформацію. Слід зазначити, що право на інформацію не є абсолютним і необмеженим. По-перше, реалізація права на інформацію громадянами юридичними особами і державою не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Іншими словами, перефразовуючи стародавній принцип, право особи на інформацію закінчується там, де починається право іншої особи.

По-друге, збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

По-третє, не допускається збирання інформації, яка є державною таємницею або конфіденційною інформацією юридичної особи.

Реалізації права на інформацію одних суб'єктів у багатьох випадках сприяє юридичний обов'язок інших суб'єктів. Так, наприклад, відповідно до ст. 19 Закону України «Про звернення громадян» органи державної влади і місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації незалежно від форм власності, об'єднання громадян, засоби масової інформації, їх керівники та інші посадові особи в межах своїх повноважень зобов'язані у разі прийняття рішення про обмеження доступу громадянина до відповідної інформації при розгляді заяви чи скарги скласти про це мотивовану постанову.

Російський науковець О.А. Зверєва до прав на інформацію, що впливає з її об'єктивної природи й обумовлених нею інтересів соціальних суб'єктів, відносить «право на одержання інформації, право на обмеження одержання інформації іншими суб'єктами, а також право на спростування інформації, що ганьбить особу». Вважаємо, що подібна структура суб'єктивного права на інформацію потребує деякого уточнення. Право на інформацію може включати право власності на інформацію (повне або в окремих його змістових складових), право обмеження доступу до інформації, право на спростування недостовірної інформації та право доступу до інформації.

Таким чином, формулюємо таке визначення: «суб'єктивне **право на інформацію** - гарантована державою можливість фізичних, юридичних осіб і держави (державних органів) вільно одержувати, використовувати, поширювати та зберігати відомості, необхідні їм для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій, що не порушує права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб».

Спробуємо розкрити видову класифікацію суб'єктивного права на інформацію, що дозволить більш чітко визначити його зміст.

Оскільки інформаційні відносини виникають у різних сферах суспільного життя і є у тій чи іншій мірі предметом регулювання багатьох галузей права, то першим критерієм для класифікації права на інформацію є *зв'язок останнього із предметом правового регулювання різних галузей права*. За цим критерієм виділяємо права на інформацію, які пов'язані із предметом правового регулювання конституційного (право на інформацію про діяльність органів державної влади), цивільного (право власності на інформацію), сімейного (право на інформацію про стан здоров'я заручених), господарського (право суб'єкта господарювання на одержання інформації про результати перевірок його діяльності), фінансового (право на інформацію про державний бюджет) та інших галузей права.

Підвидами цивільних прав на інформацію визначаємо майнові (право власності) і немайнові суб'єктивні права (право на ім'я).

За типом інформації розрізняємо право на документовану інформацію та право на публічно оголошену інформацію.

Наступний критерій для класифікації суб'єктивного права на інформацію є *види інформації*. За цим критерієм, існують права на статистичну, масову, адміністративну інформацію (дані); інформацію про діяльність державних органів влади та органів місцевого і регіонального самоврядування; правова інформація; інформація про особу і т.д.

За суб'єктами розрізняємо права на інформацію фізичних осіб (громадян України, іноземців, осіб без громадянства), юридичних осіб і держави.

За режимом доступу виділяємо право на відкриту інформацію та право на інформацію з обмеженим доступом. Для реалізації права на інформацію з обмеженим доступом суб'єкт повинен володіти відповідною інформаційною правосуб'єктністю (правоздатністю і дієздатністю).

За методом правового регулювання розрізняємо права на інформацію, механізм реалізації яких: закріплений імперативним методом (право на інформацію з обмеженим доступом), частково регламентований (право на масову інформацію).

За ознаками діяльності (існування) суб'єкта розрізняємо пасивне право на інформацію (пов'язане з існуванням суб'єкта, наприклад, право на інформацію про стан здоров'я фізичної особи) та активне право на інформацію (пов'язане із діяльністю суб'єкта - право на інформацію, що становить комерційну таємницю). Звичайно, можна класифікувати право на інформацію і за іншими критеріями.

2. Суб'єкти інформаційних правовідносин

Потенційними суб'єктами правових відносин є фізичні або юридичні особи, котрі згідно з чинним законодавством володіють правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю. Реальна ж участь таких суб'єктів у

правових відносинах детермінована життєво важливою обставиною, що передбачена гіпотезою регулятивної або охоронної норми права і в теорії права отримала назву «юридичний факт».

Суб'єкти інформаційних правовідносин – споживачі інформації, діючи в даній області, реалізують своє конституційне право на пошук і отримання інформації будь-якого виду та форми подання за винятком інформації обмеженого доступу, порядок отримання якої регламентується особливо. Вони вступають у правовідносини з тими виробниками інформації, інформаційних об'єктів, які діють на виконання покладених на них обов'язків з виробництва та розповсюдження інформації (це головним чином державні структури та органи місцевого самоврядування), а також з виробниками інформації - авторами творів або власниками інформаційних об'єктів.

При цьому споживачі інформації несуть цивільно-правову, адміністративно-правову і кримінальну відповідальність за неправомірне використання отриманої інформації.

Інформаційна діяльність у суспільстві здійснюється суб'єктами, які мають певні інтереси і прагнуть їх реалізувати, ставлячи перед собою відповідні цілі. Їхня взаємодія з іншими суб'єктами (клієнтами, партнерами та ін.) обумовлює механізми і форми організації інформаційної діяльності в суспільстві. Закон України "Про інформацію" визначає, що суб'єктами інформаційних відносин є громадяни України, юридичні особи та держава. Суб'єктами інформаційних відносин, згідно із цим Законом, можуть бути також інші держави, їхні громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства.

Поряд з цим з метою аналізу механізмів і форм організації інформаційної діяльності можна розглядати учасників інформаційних відносин відповідно до їхньої ролі у процесі життєдіяльності суспільства використовуючи як аналог поділ, до якого вдаються економісти. Критерієм поділу тут виступатиме однотипність функцій учасників інформаційних відносин.

За таких умов означені суб'єкти поділятимуться на такі категорії:

- населення (або домогосподарства), куди входять громадяни України та інших держав, а також особи без громадянства. Так, Конституція України (ст. 17) справою всього українського народу називає, зокрема, захист інформаційної безпеки України;

- комерційні організації, що є юридичними особами України та інших держав, включаючи приватних підприємців;

- некомерційні організації – юридичні особи України та інших держав;

- органи державної (центральної) влади та відповідного галузевого управління;

- органи місцевої влади, місцевого самоврядування та відповідного галузевого управління.

Особливу увагу серед суб'єктів інформаційних правовідносин слід приділити останнім двом із наведених – суб'єктам владних повноважень. Серед них виділяють органи загальної та органи спеціальної компетенції.

I. Органи загальної компетенції:

1) *Верховна Рада України.* Визначає загальні засади інформаційної політики держави. Приймає закони та постанови в інформаційній сфері. До установчих повноважень парламенту належать призначення на посади та звільнення з посад половини складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, призначення за поданням Прем'єр-міністра України Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України. Верховна рада України здійснює парламентський контроль в інформаційній сфері;

2) *Президент України.* Підписує прийняті Верховною Радою України закони, видає укази та розпорядження з питань інформаційної політики та інформаційної безпеки. У сфері установчих повноважень Президент України призначає на посади та звільняє з посад половину складу Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення;

3) *Кабінет Міністрів України.* Проводить державну політику у сфері інформатизації, сприяє становленню єдиного інформаційного простору на території України;

4) *місцеві державні адміністрації.* Здійснюють на відповідних територіях державний контроль, зокрема, за додержанням законодавства про державну таємницю та інформацію. Через свої структурні підрозділи, напр., Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Дніпропетровської облдержадміністрації, здійснює внесення суб'єктів видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції;

5) *органи місцевого самоврядування.* До повноважень виконавчих комітетів місцевих рад належить, зокрема, сприяння діяльності Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, створення та забезпечення функціонування місцевих екологічних автоматизованих інформаційно-аналітичних систем.

II. Органи спеціальної компетенції:

1) *Національна рада з питань телебачення і радіомовлення.* Є конституційним, постійно діючим колегіальним органом, метою діяльності якого є нагляд за дотриманням законів України у сфері телерадіомовлення, а також здійснення регуляторних повноважень, передбачених законами. Здійснює нагляд за: дотриманням телерадіоорганізаціями та провайдерами програмної послуги вимог законодавства у галузі телерадіомовлення; дотриманням ліцензіатами вимог законодавства України щодо реклами та спонсорства у сфері телерадіомовлення; дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов та умов ліцензій; дотриманням ліцензіатами визначеного законодавством порядку мовлення під час проведення виборчих кампаній та референдумів; дотриманням стандартів та норм технічної якості телерадіопрограм; дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства України у сфері кінематографії; дотриманням телерадіоорганізаціями вимог законодавства України щодо частки

вітчизняного продукту у їх програмах (передачах) та щодо вживання мов при здійсненні телерадіомовлення; дотриманням телерадіоорганізаціями законодавства у сфері захисту суспільної моралі;

2) *Державний комітет інформаційної політики, телебачення і радіомовлення України*. Є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України. Комітет, зокрема: розробляє заходи щодо запобігання внутрішньому і зовнішньому інформаційному впливу, який загрожує інформаційній безпеці держави, суспільства, особи; бере участь у формуванні єдиного інформаційного простору, сприянні розвитку інформаційного суспільства; реалізує разом з іншими державними органами завдання щодо забезпечення інформаційної безпеки; готує пропозиції щодо вдосконалення системи державного управління у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сферах, поліграфії; вживає заходів щодо надання державної фінансової підтримки засобам масової інформації, творчим спілкам у сфері засобів масової інформації;

3) *Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації*. Є державним органом, який призначений для забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку, а також інших завдань відповідно до закону;

4) *Служба безпеки України* – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Здійснює захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці;

5) *Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України*. Є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра освіти і науки. Утворюється для реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, інформатизації, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства;

б) *Книжкова палата України* – державна наукова установа у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності, є Національним агентством України Міжнародної стандартної нумерації книг (ISBN) та Міжнародної стандартної нумерації нотних видань (ISMN).

3. Класифікація інформаційних правовідносин

За допомогою моделі інформаційної сфери можна легко дослідити поведінку суб'єктів правовідносин залежно від видів і способів виробництва та перетворення й організації інформації та інформаційних об'єктів і здійснити класифікацію інформаційних правовідносин.

Класифікація інформаційних правовідносин може здійснюватися на основі аналізу поведінки суб'єктів в інформаційних процесах в інформаційній сфері.

Розглянемо основні групи інформаційних правовідносин.

1. Інформаційні правовідносини, що виникають при здійсненні пошуку, отримання та споживання інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів, інформаційних послуг. Такі права та обов'язки виникають у споживачів інформації, що діють в однойменній галузі інформаційної сфери, і виробників інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів та інформаційних послуг, що здійснюють діяльність у відповідних однойменних областях моделі інформаційної.

2. Інформаційні правовідносини, що виникають при виробництві, передачі і поширенні інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів, інформаційних послуг. Характер і особливості прав і обов'язків, що виникають при виробництві, передачі і поширенні інформації, багато в чому визначаються видом і формою подання виробленої інформації.

3. Інформаційні правовідносини, що виникають при створенні та застосуванні інформаційних систем, їх мереж, засобів забезпечення

4. Інформаційні правовідносини, що виникають при створенні та застосуванні засобів і механізмів інформаційної безпеки.

Існують інші критерії класифікації інформаційних правовідносин: за субординацією в правовому регулюванні – матеріальні та процесуальні; з огляду на те, чиї інтереси реалізуються в межах правовідносин – приватноправові та публічно-правові; за функціональним призначенням – регулятивні та охоронні; за характером волевиявленням сторін – договірні та управлінські.

ВИСНОВОК

На сучасному етапі світового розвитку інформація стає специфічним товаром і ресурсом сучасності, об'єктом цивільних правовідносин. Новітні інформаційні процеси поставили законодавця перед необхідністю впорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері. У руслі цієї

тенденції за останнє десятиріччя у сфері інформації як об'єкта права і як товару було прийнято значну кількість нових нормативно-правових актів як міжнародного так і національного характеру.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА:

Нормативні акти

Конституція України.

Цивільний кодекс України.

Закони України:

- Про інформацію;
- Про науково-технічну інформацію;
- Про доступ до публічної інформації;
- Про звернення громадян;
- Про Національну раду з питань телебачення і радіомовлення;
- Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації;

4. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці
Постанова Кабінету Міністрів України від 9.08.1993 № 611.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України // Вісник Конституційного суду України, 2012 р., № 2, стор. 14.

Література

6. Афанасьев В.Г. Социальная информация / В.Г. Афанасьев. – М. : Наука, 1994. – 200 с.

7. Брижко В.М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – Ірпінь, 2004. – 20 с.

8. Вачевський М.В. Основи наукової інформації : [навчальний посібник для студентів вузів] / М.В. Вачевський. – Дрогобич : Відродження, 1995. – 183 с.

9. Дозорцев В.А. Информация как объект исключительного права / В.А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – №4. – С. 27 – 35

10. Каращук М.Г. Інформаційна влада як чинник демократизації сучасного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / М.Г. Каращук. – К., 2006. – 19 с.

11. Комар М.М. Особистість в умовах інформатизації освіти (соціально-філософський аспект): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / М.М. Комар ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2007. – 19 с.

12. Комісаров О.Г. Інформаційний простір публічно-правової сфери: аспекти формування / О.Г. Комісаров // Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС. – 2010. – № 1. – С. 97-105

13. Корнеєва Т. Права людини в інформаційному суспільстві. Комунікаційні права: четверте покоління прав людини / Т. Корнеєва; [ред. проф. В.С.Калашник]. – Х.: Прапор, 2002. – 992 с.

14. Кузенко Л.В. [17. Марущак А.І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом : курс лекцій. – К. : КНТ, 2007. – 208 с.

18. Марущак А.І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посібник для вузів / А.І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

19. Олійник О.В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Олійник ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2006. – 20 с.

20. Основи інформаційного права України. навч. посіб. / В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного, П.В. Мельника. – К.: Знання, 2004. – 274 с.

21. Петров Є.В. \[## **МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ**\]\(http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин \[текст\] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Петров Євген Вікторович ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2003. – 206 с.</p><p>22. Попов В.Д. Информациология и информационная политика / В.Д. Попов. – М., 2001. – 120 с.</p><p>23. Правова інформатика: \(система інформатизації законотворчої, правозастосовної, правоохоронної судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні\): \[монографія\]. – Ужгород: ІВА, 2003. – 168 с.</p><p>24. Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці : монограф. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 608 с.</p><p>25. Словник термінів інформаційного права \[текст\] / упоряд. А.І. Марущак ; заг. ред. М.Я. Швець. – К. : КНТ, 2008. – 184 с.</p><p>26. Талдикін О.В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. - № 1. – С. 149-155.</p></div><div data-bbox=\)](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Правове регулювання права громадян на інформацію в сфері державного управління [текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Кузенко Лариса Володимирівна ; Запорізький держ. ун-т. – Х., 2003. – 173 с.</p><p>15. Лисенко О.О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.О. Лисенко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.</p><p>16. Малий словник термінів інформаційного права України [текст] : дод. до журн.)

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 4. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

Вступ

Поняття інформаційної діяльності

Основні напрями та види інформаційної діяльності

Інформаційна діяльність органів державної влади

Висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні

Висновки

Рекомендовані джерела

ВСТУП

Закон України «Про інформацію» регламентує правові основи інформаційної діяльності. Закон також визначає, що зміцнення матеріально-технічних,

фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності є одним з головних напрямів державної інформаційної політики.

1. Поняття інформаційної діяльності

Інформаційна діяльність — це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

З метою задоволення цих потреб органи державної влади та органи місцевого і регіонального самоврядування створюють інформаційні служби, системи, мережі, бази і банки даних. Порядок їх створення, структура, права та обов'язки визначаються Кабінетом Міністрів України або іншими органами державної влади, а також органами місцевого і регіонального самоврядування.

Наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 3 серпня 2005 р. № 688 затверджено Положення про Реєстр інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління.

Реєстр — це інформаційна система, призначена для накопичення, обліку, оброблення і зберігання відомостей про склад, структуру, розміщення, умови функціонування, призначення, стан захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, що містять державні електронні інформаційні ресурси або плануються для цього, органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління.

Визначається, що метою утворення Реєстру є:

— запровадження єдиної системи обліку відомостей, визначених переліком відомостей про інформаційну, телекомунікаційну та інформаційно-телекомунікаційну систему органу виконавчої влади, а також підприємства, установи і організації, що належить до сфери його управління (далі — перелік);

— проведення аналізу стану захисту державних електронних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах;

— надання методичної допомоги і координація діяльності міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, пов'язаної із захистом державних електронних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах.

Додатком до зазначеного Положення затверджено Перелік відомостей про інформаційну, телекомунікаційну та інформаційно-телекомунікаційну систему органу виконавчої влади, а також підприємства, установи і організації, що належать до сфери його управління, до якого належать:

1. Повна та скорочена назва інформаційної, телекомунікаційної та/або інформаційно-телекомунікаційної системи (далі — система).

2. Повне найменування органу виконавчої влади або підприємства, установи, організації, що належить до сфери управління органу виконавчої влади, що є власником (розпорядником) системи.

3. Відомості про технічне завдання на створення системи.

4. Відомості про віднесення інформації, що обробляється або планується для оброблення в системі, до державних електронних інформаційних ресурсів.

5. Режим доступу до державних електронних інформаційних ресурсів (відкрита інформація або інформація з обмеженим доступом — конфіденційна інформація, що є власністю держави державна таємниця тощо), які обробляються або плануються для оброблення в системі.

6. Місцезнаходження системи та/або її елементів (підсистем).

7. Вид та кількість одиниць комп'ютерної техніки, комутаційного та телекомунікаційного обладнання, що використовуються, та спосіб об'єднання у системі (окремі автоматизовані робочі місця, локальні та/або розподілені телекомунікаційні мережі тощо).

8. Відомості про підключення системи до Інтернет, інших глобальних мереж передачі даних та систем, які не входять до її складу, із зазначенням типу зв'язку (постійний, комутований тощо), типу та швидкості каналів зв'язку, їх належності, операторів телекомунікацій та провайдерів телекомунікацій.

9. Відомості про наявність кластерів та їх призначення у системі із зазначенням кількості кластерів та кількості одиниць комп'ютерної техніки і зовнішніх систем зберігання даних у кожному кластері.

10. Назви та версії операційних систем, які використовуються в системі, з відображенням кількості одиниць комп'ютерної техніки, де вони встановлені.

11. Назви та версії програмного забезпечення, яке використовується в системі, з відображенням кількості одиниць комп'ютерної техніки, де воно встановлено.

12. Відомості щодо серверів, які входять до складу системи, у разі коли вона має фізичне з'єднання з Інтернет, іншими глобальними мережами передачі даних.

13. Відомості про розподілення (наявність документального визначення) обов'язків між користувачами та/або персоналом щодо їх функцій у системі (мережові адміністратори, адміністратори безпеки, користувачі тощо).

14. Види оброблення (створення, зберігання, накопичення, і передавання, видалення тощо) державних електронних інформаційних ресурсів, способи і методи його здійснення у системі.

15. Види електронних носіїв інформації (накопичувачі на твердих та/або гнучких магнітних дисках, оптичні диски тощо), що використовуються для зберігання (у тому числі тимчасового) державних електронних інформаційних ресурсів у системі.

16. Відомості про наявність відповідальної особи та/або підрозділу за стан технічного та/або криптографічного захисту державних електронних інформаційних ресурсів у системі, у тому числі на які покладено функції

служби захисту інформації відповідно до вимог нормативних документів з технічного захисту інформації.

17. Відомості про наявність плану захисту інформації у системі відповідно до вимог нормативних документів з технічного захисту інформації.

18. Відомості про технічне завдання на комплексну систему захисту інформації у системі.

19. Види та типи засобів криптографічного захисту інформації, які використовуються у системі. Відомості про наявність для зазначених засобів сертифікатів, експертних висновків та/або документів щодо допуску до експлуатації згідно з вимогами нормативних документів з криптографічного захисту інформації.

20. Види та типи засобів технічного захисту інформації, у тому числі антивірусного, які використовуються у системі, з відображенням назв і версій цих засобів та кількості одиниць комп'ютерної техніки, де вони встановлені. Відомості про наявність для зазначених засобів сертифікатів, експертних висновків, дозволів згідно з вимогами нормативних документів з технічного захисту інформації.

21. Відомості про проведення та результати державної експертизи комплексної системи захисту інформації системи.

22. Відомості про спроби вчинення та (або) вчинені несанкціоновані дії щодо державних інформаційних ресурсів у системі.

Порядок формування й користування інформаційним фондом Реєстру інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем органів виконавчої влади, а також підприємств, установ і організацій, що належать до сфери їх управління затверджено Наказом Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24.04.2007 р. № 72.

Зазначені вище нормативно-правові акти спрямовані на регламентацію процесу задоволення інформаційних потреб органів державної влади, а також окремих підприємств, установ і організацій, а тому відповідна діяльність щодо задоволенню таких потреб визнається інформаційною.

Інформаційними визнаються і відносини, що виникають з приводу задоволення інформаційних потреб громадян. Так основним засобом доступу до офіційної інформації Закон України «Про інформацію» визначає інформаційний запит щодо доступу до офіційних документів і інформаційний запит щодо надання письмової або усної інформації.

Під *інформаційним запитом щодо доступу до офіційних документів* розуміється звернення з вимогою про надання можливості ознайомлення з офіційними документами. Запит може бути індивідуальним або колективним. Він подається у письмовій формі. Громадянин має право звернутися до державних органів і вимагати надання будь-якого офіційного документа, незалежно від того, стосується цей документ його особисто чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених Законом України «Про інформацію».

Під інформаційним запитом щодо надання письмової або усної інформації розуміється звернення з вимогою надати письмову або усну інформацію про діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадових осіб з окремих питань.

Зрозуміло, що сукупність дій, спрямованих на підготовку відповіді на інформаційний запит громадян, також визнаємо інформаційною діяльністю.

Встановлений порядок оприлюднення окремих нормативно-правових актів наступний. Закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях. Офіційними друкованими виданнями є: «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України», газета «Урядовий кур'єр», газета «Голос України».

Закони України, інші нормативно-правові акти Верховної Ради України набирають чинності через 10 днів з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня їх опублікування у офіційних виданнях «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України», «Урядовий кур'єр», «Голос України».

В Нормативно-правові акти Президента України набирають чинності через 10 днів з дня їх офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня їх опублікування в офіційному друкованому виданні.

Нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України набирають чинності з моменту їх прийняття, якщо більш пізній строк набрання ними чинності не передбачено в цих актах.

Нормативно-правові акти, які видаються міністерствами, іншими органами виконавчої влади, органами господарського управління та контролю і які зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, набувають чинності через 10 днів після їх державної реєстрації (Міністерством юстиції України, управлінням юстиції), якщо в них не встановлено пізнішого строку надання їм чинності.

Акти (рішення, висновки) Конституційного Суду України підписуються не пізніше семи днів після прийняття рішення, дачі висновку. Офіційно оприлюднюються наступного робочого дня після їх підписання. Закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

Акти місцевого самоврядування (рішення ради нормативно-правового характеру) набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення, якщо радою не встановлено більш пізній строк введення цих рішень у дію (підстава — пункт 5 статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21.05.1997 р.).

Рішення Київської міської ради та розпорядження Київської міської державної адміністрації, які стосуються прав та обов'язків громадян або

мають загальний характер, набирають чинності з дня їх офіційного оприлюднення в газеті «Хрещатик», якщо самими рішеннями та розпорядженнями не встановлено пізніший термін введення їх у дію (підстава — пункт 1 Рішення Київської міської Ради № 138/239 від 04.02.99 р, «Про порядок набуття чинності та оприлюднення нормативно-правових актів»). Ненормативні акти (рішення Київської міської ради та розпорядження Київської міської державної адміністрації) прийняті в межах їх повноважень, набирають чинності з дня їх прийняття, якщо самими рішеннями та розпорядженнями не встановлено пізніший термін введення їх у дію.

Конституція України встановлює також, що обов'язково мають оприлюднюватись регулярні звіти про доходи і видатки Державного бюджету України, а також поданий Кабінетом Міністрів України до Верховної Ради України звіт про виконання Державного бюджету України.

Діяльність щодо оприлюднення офіційних нормативно-правових актів також визнаємо інформаційною.

Таким чином, будь-яка діяльність щодо збирання, зберігання, використання і поширення інформації, спрямована на задоволення інформаційних потреб різноманітних суб'єктів, визнається інформаційною.

2. Основні напрями та види інформаційної діяльності

Основними напрямами інформаційної діяльності є: політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо. Держава зобов'язана постійно дбати про своєчасне створення, належне функціонування і розвиток інформаційних систем, мереж, банків і баз даних у всіх напрямках інформаційної діяльності. Держава гарантує свободу інформаційної діяльності в цих напрямках всім громадянам та юридичним особам в межах їх прав і свобод, функцій і повноважень.

Основними видами інформаційної діяльності є одержання, використання, поширення та зберігання інформації.

Одержання інформації — це набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою.

Використання інформації — це задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави.

Поширення інформації — це розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної інформації.

Зберігання інформації — це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

В Україні створюються умови для здобуття професійної освіти в галузі інформаційної діяльності через систему її навчальних закладів.

Порядок створення навчальних закладів інформаційного напрямку

(журналістики, статистики, бібліотечної та архівної справи, науково-інформаційної діяльності, інформатики, обчислювальної техніки тощо) та принципи їх діяльності визначаються Законом України «Про освіту» та іншими законодавчими актами.

Для забезпечення успішного функціонування і розвитку національних систем інформації в Україні здійснюються пошукові фундаментальні та прикладні наукові дослідження в галузі інформаційної діяльності.

З цією метою створюються наукові установи, науково-виробничі підрозділи, об'єднання, асоціації, центри нових інформаційних технологій та інші формування, в тому числі за участю зарубіжних партнерів.

Фінансування пошукових і фундаментальних наукових досліджень, наукових програм, проектів державного значення у науково-дослідних установах і навчальних закладах здійснюється за рахунок бюджетних асигнувань, власних коштів та коштів замовників.

Фінансування прикладних досліджень, розробок здійснюється, як правило, на договірній або контрактній основі, а їх результати можуть бути об'єктом товарних відносин.

Окремими видами інформаційної діяльності законодавство України визначає: діяльність друкованих засобів масової інформації, діяльність інформаційних агентств, науково-інформаційна діяльність, статистична діяльність, рекламна діяльність, бібліотечна справа, архівна справа, надання телекомунікаційних послуг тощо.

Діяльність друкованих засобів масової інформації Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» визначається як збирання, творення, редагування, підготовка інформації до друку та видання друкованих засобів масової інформації з метою її поширення серед читачів.

Закон України «Про інформаційні агентства» визначає діяльність інформаційних агентств – це збирання, обробка, творення, зберігання, підготовка інформації до поширення, випуск та розповсюдження інформаційної продукції.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає *науково-інформаційну діяльність* як сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає що *бібліотечна справа* є складовою частиною інформаційної виховної, культурно-освітньої діяльності, що включає комплекс державних, громадських, наукових та практичних заходів, які забезпечують організацію діяльності бібліотек, їх науково-дослідну і методичну роботу, а також підготовку бібліотечних фахівців.

Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» визначає, що *архівна справа* — це галузь життєдіяльності суспільства, що охоплює наукові, організаційні, правові, технологічні, економічні та інші питання діяльності юридичних і фізичних осіб, пов'язані із нагромадженням,

обліком, зберіганням архівних документів та використанням відомостей, що в них містяться.

Поняття «*видавнича діяльність*» розкривається у законі України «Про видавничу справу» як сукупність організаційних, творчих, виробничих заходів, спрямованих на підготовку і випуск у світ видавничої продукції.

Закон України «Про державну статистику» визначає, що *державна статистична діяльність* — це сукупність дій, пов'язаних з проведенням державних статистичних спостережень та наданням інформаційних послуг, спрямована на збирання, опрацювання, аналіз, поширення, збереження, захист та використання статистичної інформації, забезпечення її достовірності, а також удосконалення статистичної методології. *Статистичне спостереження* — це планомірний, науково організований процес збирання даних щодо масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній та інших сферах життя України та її регіонів, шляхом їх реєстрації за спеціальною програмою, розробленою на основі статистичної методології.

Закон України «Про телекомунікації» визначає, що *телекомунікаційна послуга* — це продукт діяльності оператора та/або провайдера телекомунікації, спрямований на задоволення потреб споживачів у сфері телекомунікацій.

Рекламна діяльність — відносини з виробництва, розміщення та розповсюдження реклами. Закон України «Про рекламу» закріплює визначення *реклами* — інформація про особу чи товар, розповсюджена в будь-якій формі та в будь-який спосіб і призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо таких особи чи товару.

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» визначає, що *телебачення* — це виробництво і розповсюдження аудіовізуальних передач та програм.

Закон України «Про кінематографію» визначає, що *кінематографія* — це галузь культури, що об'єднує комплекс видів професійної діяльності, пов'язаної з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням та демонструванням фільмів, навчально-науковою роботою у цій галузі. *Виробництво фільму* — це діяльність, що поєднує співпрацю авторів і виконавців фільму та інших суб'єктів кінематографії, спрямовану на втілення твору кінематографії технічними засобами. *Демонстрування* (публічний показ, публічне сповіщення і публічна демонстрація) *фільму* — професійна кінематографічна діяльність, що полягає в показі фільму глядачам у призначених для цього приміщеннях (кінотеатрах, інших кіновидовищних закладах), на відеоустановках, а також каналами мовлення телебачення.

Окремі законодавчі і підзаконні нормативно-правові акти визначають специфічні види інформаційної діяльності. Так, наприклад, Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає, що *аналітично-синтетична обробка науково-технічної інформації* — це процес обробки інформації за методом аналізу і синтезу змісту документів з метою одержання необхідних відомостей, а також шляхом їх класифікації, оцінки, співставлення і

узагальнення.

Методика визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації, затверджена наказом Державного комітет зв'язку та інформатизації України від 06.06.2003 р. № 97, визначає поняття «інформаційно-аналітична діяльність»: сукупність дій та заходів на основі концепцій, методів і засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки та аналізу даних на основі інформаційних технологій.

Положення про порядок здійснення Національною службою посередництва і примирення посередництва в запобіганні виникненню колективних трудових спорів (конфліктів) та сприянні їх своєчасному вирішенню, затверджене наказом Національної служби посередництва і примирення від 02.02.2004 р. № 11 визначає, що *інформаційно-консультаційна діяльність* — це одержання, зберігання, використання та поширення інформації щодо предмета колективного трудового спору, причин його виникнення і надання сторонам соціально-трудова відносин, центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, об'єднанням профспілок і роботодавців консультацій з зазначених питань.

Згадана вище Методика визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації визначає, що діяльність у сфері інформатизації — це сукупність дій, пов'язаних із створенням, розповсюдженням, використанням, зберіганням, збиранням та обробленням об'єктів сфери інформатизації, а також наданням послуг з їх використання.

Окрема сфера інформаційних відносин пов'язана із захистом інформації. У відповідних нормативно-правових актах застосовується поняття «*об'єкт інформаційної діяльності*» — інженерно-технічна споруда (приміщення) з визначеною контрольованою зоною, де здійснюється діяльність, пов'язана з інформацією, що підлягає технічному захисту (наказ Служби безпеки України «Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю» (Звід відомостей, п. 7) від 12.08.2005 р. № 440).

Держава також встановлює обов'язкові для виконання норми, які передбачають наповнення національного інформаційного фонду України, тобто сукупності інформаційних фондів (інформаційних ресурсів) держави: архівного, бібліотечного, стандартів, архіву друку, фонду фільмів, патентного та інших фондів.

Так, Закон України «Про обов'язковий примірник документів» регулює інформаційні відносини, пов'язані з поповненням національного інформаційного фонду України. Відповідно до даного Закону обов'язковий примірник документів — це примірник різних видів тиражованих документів, який передає його виробник на безоплатній або платній основі юридичним особам. До обов'язкового примірника документів належать такі їх види:

- видання текстові, нотні, картографічні, образотворчі;
- видання електронні;
- видання, аудіопродукція та інші документи для сліпих;
- аудіо-, візуальна, аудіовізуальна продукція (кіно-, відео-,

фото-, фонодокументи);

– нормативно-правові акти у сфері стандартизації, метрології та сертифікації;

– патентні документи.

Дія зазначеного Закону поширюється на відносини, які виникають при:

– виготовленні (в тому числі публікуванні) юридичними та фізичними особами України різних видів тиражованих документів в Україні та за її межами;

– виготовленні різних видів тиражованих документів в Україні юридичними та фізичними особами інших держав;

– одержанні обов'язкового примірника документів юридичними особами України.

Зазначений Закон не поширюється на відносини, які виникають при виготовленні документів з обмеженим доступом, документів управлінського та особистого характеру, документів в одиничному виконанні.

Перелік одержувачів обов'язкового безоплатного примірника видань України закріплений у Додатку 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2002 р. № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів», а перелік одержувачів обов'язкового безоплатного примірника аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції України закріплений у Додатку 2 до зазначеної постанови Кабінету Міністрів України.

3. Інформаційна діяльність органів державної влади

Інформаційну діяльність органів державної влади можна умовно розділити на два види: сукупність дій, пов'язаних із задоволенням інформаційних потреб громадян, юридичних осіб приватного права та інших суб'єктів, а також сукупність дій, пов'язаних із задоволенням власних інформаційних потреб.

Розглянемо перший вид інформаційної діяльності: задоволення інформаційних потреб сторонніх суб'єктів.

Стаття 57 Конституції України передбачає, що кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є нечинними. Як бачимо, конституційне положення зобов'язує органи державної влади, органи місцевого самоврядування (адже саме їх нормативно-правові акти визначають права і обов'язки громадян) доводити до відома населення у встановленому порядку.

Встановлений порядок оприлюднення окремих нормативно-правових актів розглянуто нами у першому питанні лекції.

Закон України «Про інформацію» визначає, що «органи законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадові особи зобов'язані надавати

інформацію, що стосується їх діяльності, письмово, усно, по телефону чи використовуючи публічні виступи своїх посадових осіб».

Закон України «Про доступ до публічної інформації», встановлює, що доступ до інформації забезпечується шляхом:

1) систематичного та оперативного оприлюднення інформації:

в офіційних друкованих виданнях;

на офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет;

на інформаційних стендах;

будь-яким іншим способом;

2) надання інформації за запитами на інформацію.

Цей Закон до розпорядників інформації відносить суб'єктів владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інших суб'єктів, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання. До важливих розпорядників інформації цим Законом віднесено також суб'єктів господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, - стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них.

До розпорядників інформації, зобов'язаних оприлюднювати та надавати за запитами інформацію, у порядку, передбаченому цим Законом, прирівнюються суб'єкти господарювання, які володіють:

1) інформацією про стан довкілля;

2) інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту;

3) інформацією про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян;

4) іншою інформацією, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідною інформацією).

Розпорядники інформації зобов'язані:

1) оприлюднювати інформацію про свою діяльність та прийняті рішення;

2) систематично вести облік документів, що знаходяться в їхньому володінні;

3) вести облік запитів на інформацію;

4) визначати спеціальні місця для роботи запитувачів з документами чи їх копіями, а також надавати право запитувачам робити виписки з них, фотографувати, копіювати, сканувати їх, записувати на будь-які носії інформації тощо;

5) мати спеціальні структурні підрозділи або призначати відповідальних осіб для забезпечення доступу запитувачів до інформації;

6) надавати достовірну, точну та повну інформацію, а також у разі потреби перевіряти правильність та об'єктивність наданої інформації.

Розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати:

1) інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо);

- 2) нормативно-правові акти, акти індивідуальної дії (крім внутрішньоорганізаційних), прийняті розпорядником, проекти рішень, що підлягають обговоренню, інформацію про нормативно-правові засади діяльності;
- 3) перелік та умови отримання послуг, що надаються цими органами, форми і зразки документів, правила їх заповнення;
- 4) порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень розпорядників інформації, дій чи бездіяльності;
- 5) інформацію про систему обліку, види інформації, яку зберігає розпорядник;
- 6) інформацію про механізми чи процедури, за допомогою яких громадськість може представляти свої інтереси або в інший спосіб впливати на реалізацію повноважень розпорядника інформації;
- 7) плани проведення та порядок денний своїх відкритих засідань;
- 8) розташування місць, де надаються необхідні запитувачам форми і бланки установи;
- 9) загальні правила роботи установи, правила внутрішнього трудового розпорядку;
- 10) звіти, в тому числі щодо задоволення запитів на інформацію;
- 11) інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень, а саме про: їхні місцезнаходження, поштову адресу, номери засобів зв'язку, адреси офіційного веб-сайту та електронної пошти; прізвище, ім'я та по батькові, службові номери засобів зв'язку, адреси електронної пошти керівника органу та його заступників, а також керівників структурних та регіональних підрозділів, основні функції структурних та регіональних підрозділів, крім випадків, коли ці відомості належать до інформації з обмеженим доступом; розклад роботи та графік прийому громадян; вакансії, порядок та умови проходження конкурсу на заміщення вакантних посад; перелік та умови надання послуг, форми і зразки документів, необхідних для надання послуг, правила їх оформлення; перелік і службові номери засобів зв'язку підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління, та їх керівників, крім підприємств, установ та організацій, створених з метою конспірації, оперативно-розшукової або контррозвідувальної діяльності; порядок складання, подання запиту на інформацію, оскарження рішень суб'єктів владних повноважень, їх дій чи бездіяльності; систему обліку, види інформації, якою володіє суб'єкт владних повноважень;
- 12) іншу інформацію про діяльність суб'єктів владних повноважень, порядок обов'язкового оприлюднення якої встановлений законом.

Інформація підлягає обов'язковому оприлюдненню невідкладно, але не пізніше п'яти робочих днів з дня затвердження документа. У разі наявності у розпорядника інформації офіційного веб-сайту така інформація оприлюднюється на веб-сайті із зазначенням дати оприлюднення документа і

дати оновлення інформації.

Запит на інформацію - це прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що знаходиться у його володінні.

Запитувач має право звернутися до розпорядника інформації із запитом на інформацію незалежно від того, стосується ця інформація його особисто чи ні, без пояснення причини подання запиту.

Запит на інформацію може бути індивідуальним або колективним. Запити можуть подаватися в усній, письмовій чи іншій формі (поштою, факсом, телефоном, електронною поштою) на вибір запитувача.

Письмовий запит подається в довільній формі.

Запит на інформацію має містити:

- 1) ім'я (найменування) запитувача, поштову адресу або адресу електронної пошти, а також номер засобу зв'язку, якщо такий є;
- 2) загальний опис інформації або вид, назву, реквізити чи зміст документа, щодо якого зроблено запит, якщо запитувачу це відомо;
- 3) підпис і дату за умови подання запиту в письмовій формі.

З метою спрощення процедури оформлення письмових запитів на інформацію особа може подавати запит шляхом заповнення відповідних форм запитів на інформацію, які можна отримати в розпорядника інформації та на офіційному веб-сайті відповідного розпорядника. Зазначені форми мають містити стислу інструкцію щодо процедури подання запиту на інформацію, її отримання тощо.

У разі якщо з поважних причин (інвалідність, обмежені фізичні можливості тощо) особа не може подати письмовий запит, його має оформити відповідальна особа з питань запитів на інформацію, обов'язково зазначивши в запиті своє ім'я, контактний телефон, та надати копію запиту особі, яка його подала.

Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

У разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту.

Клопотання про термінове опрацювання запиту має бути обґрунтованим.

У разі якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обґрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

Інформація на запит надається безкоштовно.

У разі якщо задоволення запиту на інформацію передбачає виготовлення копій документів обсягом більш як 10 сторінок, запитувач зобов'язаний

відшкодувати фактичні витрати на копіювання та друк.

При наданні особі інформації про себе та інформації, що становить суспільний інтерес, плата за копіювання та друк не стягується.

Розпорядник інформації має право відмовити в задоволенні запиту в таких випадках:

- 1) розпорядник інформації не володіє і не зобов'язаний відповідно до його компетенції, передбаченої законодавством, володіти інформацією, щодо якої зроблено запит;
- 2) інформація, що запитується, належить до категорії інформації з обмеженим доступом;
- 3) особа, яка подала запит на інформацію, не оплатила фактичні витрати, пов'язані з копіюванням або друком;
- 4) не дотримано вимог до запиту на інформацію.

Відповідь розпорядника інформації про те, що інформація може бути одержана запитувачем із загальнодоступних джерел, або відповідь не по суті запиту вважається неправомірною відмовою в наданні інформації.

Розпорядник інформації, який не володіє запитуваною інформацією, але якому за статусом або характером діяльності відомо або має бути відомо, хто нею володіє, зобов'язаний направити цей запит належному розпоряднику з одночасним повідомленням про це запитувача. У такому разі відлік строку розгляду запиту на інформацію починається з дня отримання запиту належним розпорядником.

У відмові в задоволенні запиту на інформацію має бути зазначено:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові та посаду особи, відповідальної за розгляд запиту розпорядником інформації;
- 2) дату відмови;
- 3) мотивовану підставу відмови;
- 4) порядок оскарження відмови;
- 5) підпис.

Відмова в задоволенні запиту на інформацію надається в письмовій формі.

Відстрочка в задоволенні запиту на інформацію допускається в разі, якщо запитувана інформація не може бути надана для ознайомлення в передбачені цим Законом строки у разі настання обставин непереборної сили. Рішення про відстрочку доводиться до відома запитувача у письмовій формі з роз'ясненням порядку оскарження прийнятого рішення.

У рішенні про відстрочку в задоволенні запиту на інформацію має бути зазначено:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові та посаду особи, відповідальної за розгляд запиту розпорядником інформації;
- 2) дату надсилання або вручення повідомлення про відстрочку;
- 3) причини, у зв'язку з якими запит на інформацію не може бути задоволений у встановлений цим Законом строк;
- 4) строк, у який буде задоволено запит;
- 5) підпис.

Окремі законодавчі акти встановлюють гарантії забезпечення органами

державної влади інформаційних потреб сторонніх суб'єктів. Так, наприклад, Закон України «Про міліцію» встановлює, що діяльність міліції є гласною. Вона інформує органи влади і управління, трудові колективи, громадські організації, населення і засоби масової інформації про свою діяльність, стан громадського порядку та заходи щодо його зміцнення. За погодженням з міліцією засоби масової інформації можуть акредитувати своїх журналістів при її органах. Не підлягають розголошенню відомості, що становлять державну або службову таємницю.

Закон України «Про Службу безпеки України» передбачає право громадськості на інформацію про діяльність Служби безпеки України. Громадськість України через засоби масової інформації та в інших формах у визначеному законодавством порядку інформується про діяльність Служби безпеки України.

Закон України «Про Збройні Сили України» визначає, що Збройні Сили України провадять свою діяльність на засадах гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю.

Закон України «Про прокуратуру» встановлює, що органи прокуратури України діють гласно, інформують державні органи влади, громадськість про стан законності та заходи щодо її зміцнення. Для належного здійснення інформаційної діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади у цих органах створюються управління (відділи) з питань взаємодії з засобами масової інформації та зв'язків з громадськістю.

У складі апарату центральних та місцевих органів виконавчої влади утворюються управління (відділи) з питань взаємодії з засобами масової інформації та зв'язків з громадськістю (далі — управління (відділи) з метою практичної реалізації державної інформаційної політики, забезпечення ефективної взаємодії органів державної влади з засобами масової інформації та забезпечення зв'язків з громадськістю.

Структура управлінь (відділів) визначається з урахуванням необхідності забезпечення у повному обсязі вирішення покладених на них завдань і включає в себе підрозділи, що здійснюють висвітлення діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади у засобах масової інформації, організацію та проведення брифінгів, прес-конференцій, технічне обслуговування та змістовне наповнення їх веб-сайтів в глобальній інформаційній мережі Інтернет, забезпечення зв'язків з громадськістю, підготовку та подання необхідних інформаційно-аналітичних матеріалів до Адміністрації Президента, Кабінету Міністрів України, іншим органам виконавчої влади.

Основні завдання управлінь (відділів) наступні:

- створення додаткових умов для реалізації конституційних прав громадян на інформацію з метою залучення широкої громадськості до процесів формування державної політики, прийняття центральними та місцевими органами виконавчої влади суспільно значимих управлінських рішень;
- забезпечення ефективної взаємодії з засобами масової інформації, підтримання діалогових відносин з громадськістю шляхом висвітлення

повсякденної діяльності Президента України, Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їхнього управління. Оперативне реагування на запити населення щодо надання державних послуг та відповідної інформації;

- аналіз і координація діяльності структурних підрозділів центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо інформування громадськості з питань, що належать до сфери їх управління, роз'яснення завдань, що випливають із актів Президента України та Кабінету Міністрів України, послань Президента України до Верховної Ради України, програм діяльності Кабінету Міністрів України. Узагальнення і підготовка відповідних матеріалів;

- підготовка інформації про діяльність органів виконавчої влади, створення та реалізація тематичних медіа-планів та проектів, організація оприлюднення в пресі та на каналах телебачення і радіомовлення інформаційних матеріалів, підготовлених структурними підрозділами центральних та місцевих органів виконавчої влади;

- Здійснення моніторингу висвітлення засобами масової інформації діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, організація оперативного реагування на критичні публікації, виступи, повідомлення тощо;

- залучення представників засобів масової інформації до вивчення громадської думки стосовно шляхів розв'язання гострих проблем у сфері діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, виявлення порушень законодавства в процесі надання і використання інформації, реалізації конституційного права громадян на звернення;

- участь в інформаційному забезпеченні реалізації проголошеного державою курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію України, з урахуванням повноважень центральних та місцевих органів виконавчої влади у визначеній сфері діяльності.

Зазначені управління (відділи) виконують такі функції:

- 1) вжиття заходів щодо доведення до відома населення через засоби масової інформації змісту послань Президента України до Верховної Ради України, програм діяльності Уряду, законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України з питань внутрішньої та зовнішньої політики, наказів і розпоряджень керівників центральних та місцевих органів виконавчої влади;

- 2) участь в організації висвітлення в місцевих засобах масової інформації робочих поїздок до регіонів Президента України, Прем'єр-міністра України та заходів, що проводяться за участю керівників центральних і місцевих органів виконавчої влади;

- 3) залучення журналістів до розгляду на колегіях центральних та місцевих органів виконавчої влади стану роботи зі зверненнями громадян, висвітлення у засобах масової інформації прийнятих рішень щодо вирішення порушених у них питань;

- 4) підготовка пропозицій щодо створення теле- та радіопрограм з інформаційно-аналітичного висвітлення діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади на загальнодержавних і місцевих телерадіоканалах, з наступним включенням найактуальніших із них до відповідного державного замовлення;
- 5) внесення в установленому порядку пропозицій щодо удосконалення системи забезпечення інформаційної відкритості центральних та місцевих органів виконавчої влади, вдосконалення законодавчих, інших нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення дотримання прав громадян на звернення, отримання в установлені строки повної інформації про діяльність органів виконавчої влади.
- 6) поширення офіційної інформації органів виконавчої влади відповідно до законодавства, зокрема: розміщення у засобах масової інформації, на відомчих веб-сайтах статистичної, соціологічної правової, довідкової та іншої актуальної інформації, що цікавить широку громадськість; анонсування подій та заходів; публікування звітності щодо виконання програм і планів, спрямованих на виконання завдань у визначеній сфері діяльності;
- 7) внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, що розробляються центральними та місцевими органами виконавчої влади, з основних напрямів державної інформаційної політики, проектів державних програм підтримки регіональних і місцевих засобів масової інформації, забезпечення їх інформаційного супроводу;
- 8) проведення консультацій зі структурними підрозділами апаратів центральних та місцевих органів виконавчої влади з метою попередження виникнення кризових ситуацій у взаємовідносинах: влада — засоби масової інформації;
- 9) підготовка і проведення семінарів, нарад, тренінгів з працівниками структурних підрозділів апаратів центральних та місцевих органів виконавчої влади, друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації з актуальних суспільно-політичних питань;
- 10) здійснення взаємодії між центральними та місцевими органами виконавчої влади та друкованими і аудіовізуальними засобами масової інформації, що базується на різноманітності засобів комунікації (прес-конференції, брифінги, тематичні зустрічі з журналістами, поширення інформаційних матеріалів та інше), проведення акредитації журналістів;
- 11) інформаційне забезпечення участі керівників центральних та місцевих органів виконавчої влади у проведенні «круглих столів», «гарячих ліній», інших виступів у засобах масової інформації, підготовка відповідних інформаційно-аналітичних матеріалів;
- 12) налагодження і підтримання зв'язків з державними, громадськими та іншими інформаційними структурами з метою залучення їх до спільного вирішення покладених на управління відділи) завдань, надання в межах компетенції українським засобам масової інформації та представникам зарубіжних засобів масової інформації, акредитованих в Україні, інформації

про діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади;

13) здійснення інформаційного супроводу питань діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, підготовка добірок відповідних інформаційних матеріалів про їх діяльність, експрес-аналізів (дайджестів) матеріалів преси, радіо та телебачення;

14) організація у межах компетенції центральних та місцевих органів виконавчої влади опублікування у мережі Інтернет і засобах масової інформації нормативно-правових актів (проектів) та коментарів до них для обговорення широкою громадськістю, узагальнення відповідних матеріалів для урахування в роботі;

15) забезпечення систематичного відкритого публікування статистичної інформації про явища і процеси, що відбуваються у сфері діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади та доступу до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, установлених законами;

16) підготовка текстів прес-релізів, інших повідомлень про основні заходи, що проводяться центральними та місцевими органами виконавчої влади або за їх участю;

17) розгляд звернень громадян з питань, що належать до компетенції управління (відділу), у порядку, встановленому законодавством. Оперативне розміщення на веб-сайтах центральних та місцевих органів виконавчої влади відповідей на звернення громадян;

18) вивчення із залученням фахівців, експертів (за згодою) питань взаємодії органів виконавчої влади із засобами масової інформації безпосередньо на місцях. Внесення пропозицій щодо піднесення ефективності спільної діяльності;

19) надання структурним підрозділам апаратів центральних та місцевих органів виконавчої влади інструктивно-методичної та консультативної допомоги.

Щодо другого виду інформаційної діяльності: *задоволення власних інформаційних потреб органів державної влади*, зазначимо, що відповідно до Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Таким чином, виключною підставою для здійснення інформаційної діяльності органами державної влади, спрямованої на задоволення власних інформаційних потреб, є передбачені Конституцій чи законами України відповідні повноваження.

Особливу інформаційну дієздатність мають співробітники суду, правоохоронних, контрольно-ревізійних та податкових органів, які виконують службові завдання. Так, наприклад, Закон України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» передбачає, що обмеження не поширюються на працівників державних архівних установ, суду, правоохоронних, контрольно-ревізійних та податкових органів, які виконують службові завдання, щодо доступу:

до конфіденційної інформації про особу,
до інформації у випадках передачі за договором до державних архівних установ, архівних відділів міських рад документів Національного архівного фонду, що не належали державі, територіальним громадам,
до інформації у випадках, коли архівні установи, засновані на приватній формі власності, обмежили доступ до документів Національного архівного фонду з метою забезпечення збереженості документів і захисту прав та законних інтересів власників документів або інших осіб.

Законом можуть бути передбачені інші випадки, коли зазначені обмеження не застосовуються.

Закон України «Про доступ до судових рішень» передбачає, що судді мають право на доступ до усіх інформаційних ресурсів Реєстру, в тому числі до відомостей, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу. Доступ суддів до державної таємниці, що міститься в судових рішеннях, забезпечується відповідно до Закону України «Про державну таємницю». Право на доступ до інформаційних ресурсів Реєстру мають посадові чи службові особи, визначені порядком ведення Реєстру.

Повний доступ до судових рішень мають:

судді,

працівники апарату судів,

працівники Державної судової адміністрації,

працівники інформаційно-технічного адміністратора Реєстру у разі надання їм на один рік дозволу на такий доступ з урахуванням службових обов'язків і здійснюється шляхом автентифікації користувача.

Дозвіл на повний доступ до судових рішень надається та анулюється:

— працівникам апарату суду - головою відповідного суду, особою, яка тимчасово виконує його обов'язки, або керівником апарату (завідуючим секретаріатом) суду;

— працівникам територіальних управлінь Державної судової адміністрації — начальником територіального управління Державної судової адміністрації або особою, яка тимчасово виконує його обов'язки;

— працівникам центрального апарату Державної судової адміністрації — Головою або особою, яка тимчасово виконує його обов'язки;

— працівникам інформаційно-технічного адміністратора Реєстру — уповноваженою особою інформаційно-технічного адміністратора Реєстру.

Посадові особи разом з наданням дозволу на повний доступ до судових рішень звертаються листом, завіреном печаткою відповідного органу, до інформаційно-технічного адміністратора Реєстру з клопотанням про присвоєння автентифікатора, в якому зазначаються посада, прізвище, ім'я, по батькові та контактні телефони особи, яка отримує дозвіл на повний доступ до судових рішень. Дозвіл на повний доступ до судових рішень анулюється посадовою особою, яка його надала, у разі порушення правил користування Реєстром, а також з інших підстав, зокрема звільнення з посади, переведення на посаду, що не передбачає повного доступу до судових рішень за службовими обов'язками.

Посадові особи, які анулюють дозвіл на повний доступ до судових рішень, повідомляють про це інформаційно-технічному адміністраторові Реєстру листом, завіреним печаткою відповідного органу. У листі зазначається посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої анульовано дозвіл на повний доступ до судових рішень.

Особи, яким надано дозвіл на повний доступ до судових рішень, зобов'язані не допускати розголошення будь-яким способом інформації, що стала їм відома у зв'язку з користуванням Реєстром.

Наступний приклад особливого правового статусу учасників інформаційних відносин, пов'язаних з доступом до інформації. Співробітникам підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» при наявності передбачених зазначена законом підстав надається право:

опитувати осіб за їх згодою, використовувати їх добровільну допомогу;

знімати інформацію з каналів зв'язку, застосовувати інші технічні засоби отримання інформації;

отримувати від юридичних та фізичних осіб безкоштовно або за винагороду інформацію про злочини, які готуються або вчинені, та загрозу безпеці суспільства і держави.

Особливий правовий статус має і такий представник правоохоронного органу прокуратури, як прокурор. Так, Законом України «Про прокуратуру» встановлено, що статистична та інша інформація або їх копії, необхідні для здійснення прокурорського нагляду чи розслідування, видаються на вимогу прокурора або слідчого безкоштовно. При здійсненні прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів прокурор має право доступу до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, в тому числі за письмовою вимогою, і таких, що містять комерційну таємницю або конфіденційну інформацію. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»; вимагати для перевірки рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, одержувати інформацію про стан законності і заходи щодо її забезпечення.

Службі безпеки України, її органам і співробітникам для виконання покладених на них обов'язків надається право одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу Служби безпеки України від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об'єднань дані і відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність».

У разі проведення заходів щодо боротьби з тероризмом і фінансуванням терористичної діяльності Служба безпеки України, її органи і співробітники

мають також право:

- одержувати в установленому законом порядку на письмову вимогу керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України від митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форми власності) інформацію і документи про операції, стан рахунків і руху коштів на них за конкретний проміжок часу (з розшифруванням сум, дати призначення та контрагента платежу), вклади, внутрішньо- та зовнішньоекономічні угоди, а також завірених копії документів, на підставі яких було відкрито рахунок конкретної юридичної або фізичної особи. Отримання від банків відомості, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність». Документи та інформація повинні бути подані негайно, а якщо це неможливо — не пізніше як протягом 10 діб;

— одержувати в установленому законодавством порядку за письмовими запитами керівника органу або оперативного підрозділу Служби безпеки України інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створених Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Національним банком України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування України.

Співробітникам органів міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право одержувати безперешкодно і безплатно від підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та об'єднань громадян на письмовий запит відомості (в тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні у справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність».

Законодавство України також передбачає, що органи державної статистики мають право:

— отримувати безкоштовно, в порядку і строки, визначені спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі статистики, від усіх респондентів, включаючи центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, банки, громадян — суб'єктів підприємницької діяльності та фізичних осіб, які підлягають статистичним спостереженням, і використовувати первинні та статистичні дані, дані бухгалтерського обліку, іншу необхідну для проведення статистичних спостережень інформацію, у тому числі інформацію з обмеженим доступом, а також пояснення, що додаються до них;

— застосовувати під час проведення державних статистичних спостережень щодо фізичних осіб, які підлягають цим спостереженням, метод безпосереднього відвідування працівниками органів державної статистики та тимчасовими працівниками, які залучаються до проведення статистичних спостережень, їх житлових і господарських приміщень та будівель,

земельних ділянок тощо. При цьому, зазначені права органів державної статистики забезпечуються обов'язками респондентів безкоштовно, в повному обсязі, за формою, передбаченою звітно-статистичною документацією, у визначені терміни подавати органам державної статистики достовірну статистичну інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, і дані бухгалтерського обліку.

Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» визначено основні завдання спеціально уповноваженого органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу. Одним із цих основних завдань є збір, обробка, аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Для реалізації Держфінмоніторингом цієї функції згаданим законом його наділено відповідними повноваженнями. Так, згідно з частиною другою статті 13 зазначеного закону Держфінмоніторинг відповідно до покладених на нього завдань отримує від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання на запит інформацію, необхідну для реалізації покладених на нього завдань. Стаття 14 Закону «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» надає Держфінмоніторингу право одержувати в установленому законодавством порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію (у тому числі ту, що становить банківську або комерційну таємницю), необхідну для виконання покладених на нього завдань.

Звичайно й інші законодавчі акти, що визначають компетенцію окремих органів влади або порядок здійснення певних функцій держави, містять норми щодо особливого правового статусу співробітників відповідних органів. Так, Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, проводиться спеціальна перевірка, у тому числі щодо відомостей, поданих ними особисто.

Організація проведення спеціальної перевірки покладається на керівника (заступника керівника) органу державної влади, органу місцевого самоврядування, на зайняття посади в якому претендує особа, крім випадків, установлених законом.

До проведення спеціальної перевірки залучаються спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції, а в разі потреби - інші центральні органи виконавчої влади.

Спеціальній перевірці підлягають відомості про особу, яка претендує на зайняття посади, зокрема щодо:

- 1) притягнення особи до кримінальної відповідальності, в тому числі за корупційні правопорушення, наявності судимості, її зняття, погашення;
- 2) факту, що особа піддана, піддавалася раніше адміністративним стягненням за корупційні правопорушення;
- 3) достовірності відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи,

витрати і зобов'язання фінансового характеру;

4) наявності в особи корпоративних прав;

5) стану здоров'я, освіти, наявності наукового ступеня, вченого звання, підвищення кваліфікації.

Спеціальна перевірка проводиться у п'ятнадцятиденний строк за письмовою згодою особи, яка претендує на зайняття посади.

У разі ненадання особою такої згоди питання щодо призначення її на посаду не розглядається.

У разі встановлення за результатами спеціальної перевірки факту подання претендентом на посаду неправдивих відомостей про себе посадова особа (орган), яка (який) здійснює призначення (обрання) на цю посаду, відмовляє претенденту у призначенні (обранні) на посаду, а також протягом трьох робочих днів повідомляє про виявлений факт правоохоронні органи для реагування в установленому законом порядку, крім випадків, визначених законом.

Рішення про відмову у призначенні (обранні) на посаду може бути оскаржено до суду.

Для проведення спеціальної перевірки особа, яка претендує на зайняття посади, подає до відповідного органу:

1) письмову згоду на проведення спеціальної перевірки;

2) автобіографію;

3) копію документа, який посвідчує особу;

4) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік;

5) копії документів про освіту, вчені звання та наукові ступені;

6) медичну довідку про стан здоров'я за формою, затвердженою МОЗ України;

7) копію військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);

8) довідку про допуск до державної таємниці (у разі його наявності).

Після одержання письмової згоди особи, яка претендує на зайняття посади, на проведення спеціальної перевірки орган, на посаду в якому претендує особа, не пізніше наступного дня надсилає до відповідних органів державної влади, до компетенції яких належить проведення спеціальної перевірки відомостей, запит про перевірку відомостей щодо особи, яка претендує на зайняття відповідної посади.

Інформація про результати спеціальної перевірки, підписана керівником органу, що здійснював перевірку, а в разі його відсутності - особою, яка виконує його обов'язки, або заступником керівника органу відповідно до розподілу функціональних обов'язків, подається до органу, який надіслав відповідний запит, у семиденний строк з дати надходження запиту.

Особи, щодо яких проведена спеціальна перевірка, мають право на ознайомлення з довідкою про результати спеціальної перевірки та в разі незгоди з результатами перевірки можуть подавати зазначеним органам свої зауваження у письмовій формі.

Інформація про результати спеціальної перевірки та документи щодо її проведення є конфіденційними, якщо вони не містять відомостей, що становлять державну таємницю. Такі документи зберігаються в порядку, встановленому відповідно до закону.

4. Висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні

Відповідно до Закону України «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації» органи державної влади та органи місцевого самоврядування у своїх кошторисах зобов'язані передбачати витрати на висвітлення своєї діяльності засобами масової інформації.

Відповідно до цього ж Закону інформація про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування може отримуватися засобами масової інформації від цих органів безпосередньо або через їх інформаційні служби чи бути зібрана працівниками засобів масової інформації.

Інформаційні служби (інформаційні управління, інформаційно-аналітичні підрозділи, прес-служби, прес-центри, управління і центри громадських зв'язків, прес-бюро, прес-секретарі та прес-аташе з відповідним апаратом) органів державної влади та органів місцевого самоврядування збирають, аналізують, обробляють та оперативно надають інформацію про діяльність цих органів у повному обсязі засобам масової інформації, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну таємницю».

Для висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування їх інформаційні служби мають право використовувати такі форми підготовки та оприлюднення інформації:

- випуск і поширення бюлетенів (спеціальних бюлетенів), прес-релізів, оглядів, інформаційних збірників, експрес-інформації тощо;
- проведення прес-конференцій, брифінгів, організація інтерв'ю з керівниками органів державної влади та органів місцевого самоврядування для працівників вітчизняних і зарубіжних засобів масової інформації;
- підготовка і проведення теле- і радіопередач;
- забезпечення публікацій (виступів) у засобах масової інформації керівників або інших відповідальних працівників органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- створення архівів інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- інші форми поширення офіційної інформації, що не суперечать законодавству України.

Більше того, для висвітлення власної діяльності, органи державної влади та органи місцевого самоврядування мають право засновувати або бути співзасновниками друкованих чи аудіовізуальних засобів масової інформації

в порядку, встановленому законодавством України, і в межах коштів, що виділяються з державного чи місцевих бюджетів на висвітлення їх діяльності, або за рахунок перерозподілу коштів, що виділяються на забезпечення функціонування цих органів.

Інформаційні агентства, створені в Україні відповідно до Закону України «Про інформаційні агентства», також мають право на поширення інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Інформаційні агентства України, незалежно від їх виду, відповідно до Конституції України і Закону України «Про інформаційні агентства» на договірних засадах збирають, обробляють, створюють, готують до поширення офіційну інформацію про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, випускають і розповсюджують інформаційну продукцію про діяльність цих органів. Державні інформаційні агентства систематично інформують громадськість про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, перебування вищих посадових осіб у робочих поїздках по Україні, а також про візити офіційних державних делегацій і вищих посадових осіб в інші країни, прийом зарубіжних офіційних делегацій і посадових осіб інших держав.

На вимогу Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України та Голови Конституційного Суду України державні інформаційні агентства зобов'язані передавати тексти їх екстрених виступів та заяв з важливих питань державного життя.

Розглянемо окремі положення чинного законодавства, у яких містяться вимоги оприлюднювати інформацію про діяльність конкретних органів державної влади.

Так, Закон України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» визначає, що діяльність Національної ради є відкритою, а її рішення - доступними для суб'єктів інформаційних відносин. Національна рада щорічно готує звіт про свою діяльність, оприлюднює його до 1 лютого наступного за звітним року та невідкладно надсилає звіт до Верховної Ради України і Президента України. Звіт про діяльність Національної ради на засіданні Верховної Ради України представляє голова Національної ради.

У звіті Національної ради зазначаються:

визначені Планом розвитку національного телерадіоінформаційного простору завдання на звітний період та підсумки їх виконання;

інформація про внесені за звітний період зміни до Плану розвитку національного телерадіоінформаційного простору;

визначені Планом розвитку національного телерадіоінформаційного простору завдання на наступний звітний період;

підсумки ліцензування телерадіомовлення за звітний період;

інформація про дотримання телерадіоорганізаціями ліцензійних умов та умов ліцензій;

інформація про дотримання телерадіоорганізаціями вимог законодавства щодо частки вітчизняного продукту у програмах (передачах);

інформація про дотримання телерадіоорганізаціями вимог законодавства про рекламу і спонсорування;

інформація про дотримання вимог законодавства щодо участі іноземного капіталу в статутних фондах телерадіоорганізацій та вимог до установчих і статутних документів телерадіоорганізацій;

засновники (власники) телерадіоорганізацій, оцінка стану конкуренції та рівня монополізації телерадіоінформаційного ринку.

Після проведення виборів та референдумів Національна рада оприлюднює звіт про дотримання телерадіоорганізаціями визначеного законодавством порядку мовлення під час проведення виборчих кампаній та референдумів.

За результатами розгляду звіту Національної ради Верховна Рада України може висловити недовіру Національній раді. Якщо недовіру висловив і Президент України, це має наслідком відставку всього складу Національної ради.

Законом України «Про інформацію» визначається, що державна статистична інформація підлягає систематичному відкритому публікуванню. Забезпечується відкритий доступ громадян, наукових установ, заінтересованих організацій до неопублікованих статистичних даних, які не підпадають під дію обмежень, установлених Законом про інформацію, а також Законом України «Про державну статистику».

Положення про порядок надання екологічної інформації визначає також обов'язок оприлюднювати інформацію: спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, його органи на місцях, інші органи виконавчої влади, підприємства, установи та організації забезпечують оприлюднення інформації через засоби масової інформації про:

стан навколишнього природного середовища, динаміку його змін, джерела забруднення, розміщення відходів;

надзвичайні екологічні ситуації та заходи щодо їх ліквідації та джерела забруднення;

розробку та прийняття екологічних програм, планів дій, а також документів з питань екологічної політики;

екологічні проблеми галузі чи регіону та можливі шляхи їх вирішення з метою залучення населення до участі у прийнятті рішень, що стосуються навколишнього природного середовища;

наміри щодо розміщення об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, які вимагають проведення оцінки впливу на навколишнє природне середовище;

наміри щодо видачі відповідних документів на використання природних ресурсів місцевого значення, а також на забруднення навколишнього природного середовища, що видаються в межах їх повноважень;

ідентифіковані живі змінні організми у відповідності до міжнародних угод, які можуть бути імпортовані в країну;

досвід співпраці з громадськістю у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки;

— інші екологічні аспекти чи фактори, що є важливими для громадськості при здійсненні нею громадської екологічної експертизи чи реалізації інших екологічних прав.

Важливим засобом виконання обов'язку органів державної: влади та місцевого самоврядування оприлюднювати інформації про свою діяльність є існування їх офіційних видань.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА:

Нормативні акти

1. Конституція України.
2. Цивільний кодекс України.
3. Закони України:
 - Про інформацію;
 - Про науково-технічну інформацію;
 - Про доступ до публічної інформації;
 - Про звернення громадян;
 - Про Національну раду з питань телебачення і радіомовлення;
 - Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації;
 - Про засади запобігання і протидії корупції.

Література

4. Афанасьев В.Г. Социальная информация / В.Г. Афанасьев. – М. : Наука, 1994. – 200 с.
5. Брижко В.М. Організаційно-правові питання захисту персональних даних : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. – Ірпінь, 2004. – 20 с.
6. Вачевський М.В. Основи наукової інформації : [навчальний посібник для студентів вузів] / М.В. Вачевський. – Дрогобич : Відродження, 1995. – 183 с.
7. Дозорцев В.А. Информация как объект исключительного права / В.А. Дозорцев // Дело и право. – 1996. – №4. – С. 27 – 35
8. Каращук М.Г. Інформаційна влада як чинник демократизації сучасного суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 "Політичні інститути та процеси" / М.Г. Каращук. – К., 2006. – 19 с.
9. Комар М.М. Особистість в умовах інформатизації освіти (соціально-філософський аспект): автореф. дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03 / М.М. Комар ; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2007. – 19 с.
10. Комісаров О.Г. Інформаційний простір публічно-правової сфери: аспекти формування / О.Г. Комісаров // Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС. – 2010. – № 1. – С. 97-105
11. Корнеєва Т. Права людини в інформаційному суспільстві. Комунікаційні права: четверте покоління прав людини / Т. Корнеєва; [ред. проф. В.С.Калашник]. – Х.: Прапор, 2002. – 992 с.

12. Кузенко Л.В. [15. Марущак А.І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом : курс лекцій. – К. : КНТ, 2007. – 208 с.

16. Марущак А.І. Інформаційне право: доступ до інформації : навч. посібник для вузів / А.І. Марущак. – К. : КНТ, 2007. – 532 с.

17. Олійник О.В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Олійник ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2006. – 20 с.

18. Основи інформаційного права України. навч. посіб. / В.С. Цимбалюк, В.Д. Гавловський, В.В. Гриценко та ін.; за ред. М.Я. Швеця, Р.А. Калюжного, П.В. Мельника. – К.: Знання, 2004. – 274 с.

19. Петров Є.В. \[**МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ**\]\(http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин \[текст\] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Петров Євген Вікторович ; Національний ун-т внутрішніх справ. – Х., 2003. – 206 с.</p><p>20. Попов В.Д. Информациология и информационная политика / В.Д. Попов. – М., 2001. – 120 с.</p><p>21. Правова інформатика: \(система інформатизації законотворчої, правозастосовної, правоохоронної судочинної та правоосвітньої діяльності в Україні\): \[монографія\]. – Ужгород: ІВА, 2003. – 168 с.</p><p>22. Серьогін В.О. Право на недоторканність приватного життя у конституційно-правовій теорії та практиці : монограф. – Х.: Вид-во «ФІНН», 2010. – 608 с.</p><p>23. Словник термінів інформаційного права \[текст\] / упоряд. А.І. Марущак ; заг. ред. М.Я. Швець. – К. : КНТ, 2008. – 184 с.</p><p>24. Талдикін О.В. Нетократія як черговий фактор кризи інституту національної держави: передумови виникнення // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. - № 1. – С. 149-155.</p></div><div data-bbox=\)](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_all/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullweb&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Правове регулювання права громадян на інформацію в сфері державного управління [текст] : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Кузенко Лариса Володимирівна ; Запорізький держ. ун-т. – Х., 2003. – 173с.</p><p>13. Лисенко О.О. Правовий захист суспільства від шкідливої інформації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О.О. Лисенко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.</p><p>14. Малий словник термінів інформаційного права України [текст] : дод. до журн.)

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 5. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДРУКОВАНИХ ЗМІ, ІНФОРМАЦІЙНИХ АГЕНТСТВ, ВИДАВНИЧОЇ, БІБЛІОТЕЧНОЇ ТА АРХІВНОЇ СПРАВИ Й ДЕРЖАВНОЇ СТАТИСТИКИ В УКРАЇНІ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Друковані ЗМІ (преса) в Україні: правовий статус, державна реєстрація, редакційно-видавнича діяльність, державна підтримка та соціальний захист журналістів
 2. Інформаційні агентства: поняття, особливості створення та реєстрації, створення й поширення їхньої продукції
 3. Бібліотечна діяльність в Україні: загальні засади, бібліотечна система, права та обов'язки читачів
 4. Архівна діяльність в Україні: Національний архівний фонд та система архівних установ
 5. Видавнича справа в Україні: організація, суб'єкти, державна реєстрація. Книжкова палата України
 6. Правове регулювання державної статистики в Україні
 7. Висновки
- Рекомендовані джерела

Рекомендовані джерела

Закони України:

1. Про інформацію
2. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні
3. Про інформаційні агентства
4. Про державну статистику
5. Про державну підтримку засобів масової інформації
6. Про бібліотеки і бібліотечну справу
7. Про видавничу справу
8. Про обов'язковий примірник документів
9. Про національний архівний фонд та архівні установи.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 7. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ **ПЛАН ЛЕКЦІЇ:**

1. Поняття та види інформації з обмеженим доступом доступом про особу. Захист персональних даних

2. Захист конфіденційної інформації, що є власністю держави (службової інформації)
3. Державна таємниця в Україні:
 - 4.1. Поняття та ознаки державної таємниці
 - 4.2. Інформація, що може бути віднесена до державної таємниці
 - 4.3. Охорона державної таємниці та повноваження органів, що її забезпечують. Поняття допуску та доступу до державної таємниці
 - 4.4. Правові основи захисту комерційної таємниці
 - 4.5. Поняття та зміст банківської таємниці
 - 4.6. Рекомендовані джерела

Стаття 19 Загальної декларації прав людини проголошує, що кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Міжнародно-правові стандарти прав людини і громадянина про свободу слова і право на інформацію закріплені в законодавстві багатьох країн світу. Поряд з цим передбачаються випадки обмеження доступу до інформації, визначаються правові режими окремих видів інформації з обмеженим доступом. Не є винятком і вітчизняне законодавство. Право України містить низку норм, які регулюють відносини забезпечення прав власників певних категорій інформації на обмеження доступу до неї.

З обмеженням доступу на інформації людина стикається досить часто у повсякденному житті, починаючи з приватної сфери: таємниця усиновлення (удочеріння), таємниця заповіту, таємниця нотаріальних дій, таємниця телефонних розмов та поштової кореспонденції, таємниця особистого та сімейного життя, лікарська таємниця, банківська таємниця, адвокатська таємниця, таємниця сповіді тощо. З одного боку, особа на власний розсуд визначає межі обмеження доступу до такої інформації, з іншого – держава покликана забезпечити реалізацію такого права особи.

Свобода й безпека особи неможливі без реалізації державою комплексу заходів, пов'язаних із збереженням суспільно важливої інформації, витік або розголошення якої може завдати шкоди охоронюваним державою суспільним відносинам: оборона, безпека, правопорядок.

Разом з тим десятиліття радянських часів пройшли під знаком закритості інформації, приховування фактів та переписування історії. Зі здобуттям незалежності Україна взяла курс на дотримання прав людини та відкритість. Розсекречування важливих даних відіграє вагомий роль не тільки на національному, а й на міжнародному рівні.

1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про інформацію» право на інформацію може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Стаття 20 цього закону закріплює, що за порядком доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом.

Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо (ст. 29 Закону).

Таким чином, *інформація з обмеженим доступом* – це відомості конфіденційного, таємного або службового характеру, правовий статус яких передбачено законодавством України, які визнані такими відповідно до встановлених юридичних процедур і право на обмеження доступу до яких надано власнику таких відомостей.

Інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова інформація.

Власниками конфіденційної інформації є фізичні та юридичні особи й держава. Власником таємної інформації є виключно держава. Власниками службової інформації можуть бути юридичні особи і держава.

Конфіденційна інформація - це відомості, які знаходяться у володінні, користування або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і поширюється за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Таємна інформація – інформація, що містить відомості, які становлять державну чи іншу передбачену законом таємницю (банківську, комерційну, службову, професійну, адвокатську тощо), розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству і державі.

Видами таємної інформації є:

- державна таємниця;
- банківська таємниця;
- таємниця слідства;
- адвокатська таємниця;

- нотаріальна таємниця;

Слід зазначити, що комерційна таємниця, незважаючи на свою назву і формальні ознаки, відповідно до ст. 505 Цивільного кодексу України, не належить до таємної інформації, адже режим доступу до інформації технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру визначається самим суб'єктом. Така інформація є конфіденційною.

Це ж саме стосується і таємниці усиновлення (удочеріння). Тобто розголошення цього виду таємниці може мати місце тільки всупереч волі усиновителя (удочерителя).

Службовою інформацією є інформація, що міститься в:

- документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішню службову кореспонденцію;
- доповідних записках;
- рекомендаціях якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;
- інформація, що зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

У випадку, якщо порушено порядок обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, зібрану в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, що призвело до розголошення такої інформації, тягне за собою накладення штрафу на громадян від двадцяти до сорока неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб - від шістдесяти до ста шістдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЇ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ ПРО ОСОБУ. ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Стаття 34 Конституції України закріплює, що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання,

зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32).

Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею.

Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації.

Джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень.

Рішенням Конституційного Суду України від 30 жовтня 1997 р. встановлено, що до конфіденційної інформації про особу, зокрема, належать такі свідчення про особу:

- освіта;
- сімейний стан;
- релігійність;
- стан здоров'я;
- дата і місце народження;
- майновий стан;
- інші персональні дані.

До інших персональних даних належать відомості, отримані під час листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, відомості особистого і сімейного життя.

Не підлягає також розголошенню конфіденційна інформація щодо діяльності та фінансового стану страхувальника – клієнта страховика.

Таємність інформації про майновий стан особи та факти розпорядження нею своїм майном захищені також інститутом таємниці вчинення нотаріальних дій. Це ж саме стосується і таємниці усиновлення.

В Україні здійснено значну нормотворчу роботу у сфері правового регулювання конфіденційної інформації про особу. Так, 1 червня 2010 р. прийнято Закон України «Про захист персональних даних», яким закріплено, зокрема, такі поняття:

персональні дані - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована;

володілець персональних даних - фізична або юридична особа, якій законом або за згодою суб'єкта персональних даних надано право на обробку цих даних, яка затверджує мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом.

розпорядник персональних даних - фізична чи юридична особа, якій володільцем персональних даних або законом надано право обробляти ці дані від імені володільця;

база персональних даних - іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних;

Державний реєстр баз персональних даних - єдина державна інформаційна система збору, накопичення та обробки відомостей про зареєстровані бази персональних даних;

згода суб'єкта персональних даних - добровільне волевиявлення фізичної особи (за умови її поінформованості) щодо надання дозволу на обробку її персональних даних відповідно до сформульованої мети їх обробки, висловлене у письмовій формі або у формі, що дає змогу зробити висновок про її надання;

знеособлення персональних даних - вилучення відомостей, які дають змогу прямо чи опосередковано ідентифікувати особу;

обробка персональних даних - будь-яка дія або сукупність дій, таких як збирання, реєстрація, накопичення, зберігання, адаптування, зміна, поновлення, використання і поширення (розповсюдження, реалізація, передача), знеособлення, знищення персональних даних, у тому числі з використанням інформаційних (автоматизованих) систем;

Володільцем чи розпорядником персональних даних можуть бути підприємства, установи і організації усіх форм власності, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, фізичні особи - підприємці, які обробляють персональні дані відповідно до закону.

Розпорядником персональних даних, володільцем яких є орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, крім цих органів, може бути лише підприємство державної або комунальної форми власності, що належить до сфери управління цього органу.

Обробка персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством.

Не допускається обробка даних про фізичну особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Якщо обробка персональних даних є необхідною для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта персональних даних, обробляти персональні дані без його згоди можна до часу, коли отримання згоди стане можливим.

Забороняється обробка персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, звинувачення у скоєнні злочину або засудження до кримінального покарання, а також даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя.

Цим Законом закріплено права суб'єкта персональних даних, зокрема на доступ, захист до своїх персональних даних, відкликання згоди на їх обробку.

Відомості про особисте життя фізичної особи не можуть використовуватися як чинник, що підтверджує чи спростовує її ділові якості.

Поширення персональних даних без згоди суб'єкта персональних даних або уповноваженої ним особи дозволяється у випадках, визначених законом, і лише (якщо це необхідно) в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Персональні дані підлягають знищенню у разі: 1) закінчення строку зберігання даних, визначеного згодою суб'єкта персональних даних на обробку цих даних або законом; 2) припинення правовідносин між суб'єктом персональних даних та володільцем чи розпорядником, якщо інше не передбачено законом; 3) набрання законної сили рішенням суду щодо вилучення даних про фізичну особу з бази персональних даних.

Порядок доступу до персональних даних третіх осіб визначається умовами згоди суб'єкта персональних даних, наданої володільцю персональних даних на обробку цих даних, або відповідно до вимог закону. Доступ до персональних даних третій особі не надається, якщо зазначена особа відмовляється взяти на себе зобов'язання щодо забезпечення виконання вимог цього Закону або неспроможна їх забезпечити. Суб'єкт відносин, пов'язаних з персональними даними, подає запит щодо доступу до персональних даних володільцю персональних даних.

Строк вивчення запиту на предмет його задоволення не може перевищувати десяти робочих днів з дня його надходження.

Відмова у доступі до персональних даних допускається, якщо доступ до них заборонено згідно із законом.

Рішення про відстрочення або відмову у доступі до персональних даних може бути оскаржено до суду.

Доступ суб'єкта персональних даних до даних про себе здійснюється безоплатно.

1. Контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють такі органи:

- 1) Уповноважений;
- 2) суди.

З 1 січня 2014 року процедура реєстрації баз персональних даних у Державному реєстрі баз персональних даних скасована; видача Свідоцтв про державну реєстрацію баз персональних даних відмінена.

Відомості з Державного реєстру баз персональних даних, в тому числі і заяви про реєстрацію баз персональних даних, які були отримані ДСЗПД України до 31 грудня 2013 року, згідно прикінцевих та перехідних положень вищезазначеного Закону у встановленому законодавством порядку були передані до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений).

3. Захист конфіденційної інформації, що є власністю держави (службової інформації)

Згідно із Законом України «Про інформацію» порядок віднесення інформації до таємної або службової, а також порядок доступу до неї регулюються законами.

До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості:

- 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;
- 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей;
- 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;
- 4) про факти порушення прав і свобод людини і громадянина;
- 5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;
- 6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Основним нормативним актом, що визначає порядок обліку, зберігання, використання та знищення документів, справ, видань, магнітних та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави, є Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять службову інформацію, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 1893 від 27.11.1998.

Переліки відомостей, які містять службову інформацію, затверджуються міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями.

Експертні комісії утворюються міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями. До їх складу включаються представники режимно-секретного та інших структурних підрозділів з числа найбільш кваліфікованих фахівців. У разі потреби для участі в роботі експертної комісії можуть залучатися фахівці заінтересованих підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) з метою розгляду питань, що належать до їх компетенції. Рішення комісії оформляється протоколом, який затверджується міністерством, іншим центральним органом виконавчої влади, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласною, Київською та Севастопольською міською держадміністрацією. На підставі рішення

експертної комісії інформація включається до переліку відомостей, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави.

На документах у правому верхньому кутку першої сторінки, а для видань - на обкладинці та на титулі проставляються гриф "Для службового користування" (далі – «ДСК») і номер примірника.

Керівники організацій несуть відповідальність за забезпечення правильного ведення обліку, зберігання та використання документів з грифом «ДСК».

Ведення обліку, зберігання, розмноження та використання документів з грифом «ДСК», а також контроль за дотриманням вимог цієї Інструкції покладається на управління справами, загальні відділи, канцелярії організацій (далі - канцелярії).

Запобігання розголошенню відомостей, що містяться в документах з грифом «ДСК», та випадкам втрат таких документів покладається на режимно-секретні підрозділи організацій.

Співробітники організацій, які працюють з документами з грифом «ДСК», в обов'язковому порядку підлягають ознайомленню під розписку із цією та відповідними відомчими інструкціями. Ознайомлення здійснюють канцелярії організацій.

Співробітникам (виконавцям), допущеним до роботи з документами з грифом «ДСК», забороняється повідомляти усно або письмово будь-кому відомості, що містяться у цих документах, якщо це не викликано службовою потребою.

Відповідальність за випуск документів з грифом «ДСК», що тиражуються, несуть керівники організацій (структурних підрозділів), у яких вони тиражуються.

Документи з грифом «ДСК», одержані від сторонніх організацій, можуть бути розмножені тільки за їх згодою.

Друкування документів з грифом «ДСК» здійснюється у друкарському бюро організації. При цьому до реєстраційного номера документа додається позначка "ДСК".

Друкування таких документів також допускається у структурних підрозділах під відповідальність їх керівників.

Використання інформаційної, телекомунікаційної або інформаційно-телекомунікаційної системи для друкування документів з грифом «ДСК» та обробки конфіденційної інформації, що є власністю держави, може здійснюватися тільки після створення в ній комплексної системи захисту інформації та підтвердження відповідності створеної системи вимогам нормативних документів з питань технічного захисту інформації в порядку, встановленому законодавством. Дозвіл на використання інформаційної, телекомунікаційної або інформаційно-телекомунікаційної системи із зазначеною метою надається згідно з наказом керівника організації за наявності атестата відповідності комплексної системи захисту інформації.

До роботи із справами з грифом «ДСК» допускаються посадові особи, які мають досвід роботи та безпосереднє відношення до цих справ, згідно із

списками, погодженими з канцелярією, а до документів - згідно з вказівками, викладеними у резолюціях керівників організацій (структурних підрозділів). Категорії працівників, які допускаються до роботи з виданнями з грифом «ДСК», визначаються керівниками організацій.

Представники інших організацій допускаються до ознайомлення і роботи з документами з грифом «ДСК» з дозволу керівників організацій (структурних підрозділів), у володінні та розпорядженні яких перебувають ці документи, за наявності письмового запиту організацій, в яких вони працюють, із зазначенням характеру завдання, що виконується.

Виписки з документів і видань з грифом «ДСК», що містять відомості обмеженого поширення, робляться у зошитах, що мають аналогічний гриф, які після закінчення роботи надсилаються на адресу організації, яка дала дозвіл на ознайомлення і роботу з документами з грифом «ДСК».

Забороняється користуватися відомостями з документів з грифом «ДСК» для відкритих виступів або опублікування у засобах масової інформації, експонувати такі документи на відкритих виставках, демонструвати їх на стендах, у вітринах або інших громадських місцях.

Видання з грифом «ДСК» включаються тільки у службові каталоги. Забороняється включати такі видання у відкриті каталоги та бібліографічні покажчики.

У відомчих бібліотеках закритого типу видання з грифом «ДСК» видаються:

- співробітникам цієї організації - за списками, затвердженими керівником організації (структурного підрозділу), або за його письмовим дозволом;
- співробітникам інших організацій - за письмовими зверненнями цих організацій та з письмового дозволу керівника організації (структурного підрозділу), що зберігає ці видання.

Справи постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання з грифом «ДСК» періодично переглядаються з метою можливого зняття цього грифа. Перегляд здійснюється під час передачі справ із структурних підрозділів до архівного підрозділу організації, у процесі зберігання справ в архівному підрозділі (як правило не менш як один раз на 5 - 10 років), а також під час підготовки справ постійного зберігання для передачі до державної архівної установи.

Рішення про зняття грифа «ДСК» приймається експертною комісією організації-автора документа (видання) чи правонаступника. До складу комісії включаються працівники канцелярії, режимно-секретного та інших структурних підрозділів організації.

На обкладинках справ гриф «ДСК» погашається штампом або записом від руки із зазначенням дати і номера акта, що став підставою для зняття грифа.

4. ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ В УКРАЇНІ

4.1. Поняття та ознаки державної таємниці

Регулювання суспільних відносин, пов'язаних з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречуванням, розсекречуванням її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України, здійснюється Законом України «Про державну таємницю».

Державна таємниця (далі також - секретна інформація) - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Ознаки державної таємниці:

- 1) урегульованість на рівні закону;
- 2) віднесеність найважливіших сфер життєдіяльності держави;
- 3) її розголошення може завдати шкоди (економічні збитки та інші тяжкі наслідки) національній безпеці України;
- 4) наявність особливого механізму віднесення інформації до державної таємниці та її засекречування;
- 5) її охорона здійснюється державою (доплати і пільги).

4.2. Інформація, що може бути віднесена до державної таємниці

Віднесення інформації до державної таємниці - процедура прийняття (державним експертом з питань таємниць) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до державної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди національній безпеці України у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, та з опублікуванням цього Зводу, змін до нього.

Звід відомостей, що становлять державну таємницю, - акт, в якому зведено переліки відомостей, що згідно з рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених Законом сферах. Формується та затверджується наказом Служби безпеки України.

Ступінь секретності ("особливої важливості", "цілком таємно", "таємно") - категорія, яка характеризує важливість секретної інформації, ступінь обмеження доступу до неї та рівень її охорони державою.

До державної таємниці у порядку, встановленому цим Законом, відноситься інформація:

1) у сфері оборони:

- про зміст стратегічних і оперативних планів та інших документів бойового управління, підготовку та проведення військових операцій, стратегічне та мобілізаційне розгортання військ, а також про інші найважливіші показники, які характеризують організацію, чисельність, дислокацію, бойову і мобілізаційну готовність, бойову та іншу військову підготовку, озброєння та

матеріально-технічне забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань;

- про напрями розвитку окремих видів озброєння, військової і спеціальної техніки, їх кількість, тактико-технічні характеристики, організацію і технологію виробництва, наукові, науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, пов'язані з розробленням нових зразків озброєння, військової і спеціальної техніки або їх модернізацією, а також про інші роботи, що плануються або здійснюються в інтересах оборони країни;

- про сили і засоби Цивільної оборони України, можливості населених пунктів, регіонів і окремих об'єктів для захисту, евакуації і розосередження населення, забезпечення його життєдіяльності та виробничої діяльності об'єктів народного господарства у воєнний час або в умовах надзвичайних ситуацій;

- про геодезичні, гравіметричні, картографічні та гідрометеорологічні дані і характеристики, які мають значення для оборони країни;

2) у сфері економіки, науки і техніки:

- про мобілізаційні плани і мобілізаційні потужності господарства України, запаси та обсяги постачання стратегічних видів сировини і матеріалів, а також зведені відомості про номенклатуру та рівні накопичення, про загальні обсяги поставок, відпуску, закладення, освіження, розміщення і фактичні запаси державного резерву;

- про використання транспорту, зв'язку, потужностей інших галузей та об'єктів інфраструктури держави в інтересах забезпечення її безпеки;

- про плани, зміст, обсяг, фінансування та виконання державного замовлення для забезпечення потреб оборони та безпеки;

- про плани, обсяги та інші найважливіші характеристики добування, виробництва та реалізації окремих стратегічних видів сировини і продукції;

- про державні запаси дорогоцінних металів монетарної групи, коштовного каміння, валюти та інших цінностей, операції, пов'язані з виготовленням грошових знаків і цінних паперів, їх зберіганням, охороною і захистом від підроблення, обігом, обміном або вилученням з обігу, а також про інші особливі заходи фінансової діяльності держави;

- про наукові, науково-дослідні, дослідно-конструкторські та проектні роботи, на базі яких можуть бути створені прогресивні технології, нові види виробництва, продукції та технологічних процесів, що мають важливе оборонне чи економічне значення або суттєво впливають на зовнішньоекономічну діяльність та національну безпеку України;

3) у сфері зовнішніх відносин:

- про директиви, плани, вказівки делегаціям і посадовим особам з питань зовнішньополітичної і зовнішньоекономічної діяльності України, спрямовані на забезпечення її національних інтересів і безпеки;

- про військове, науково-технічне та інше співробітництво України з іноземними державами, якщо розголошення відомостей про це завдаватиме шкоди національній безпеці України;

- про експорт та імпорт озброєння, військової і спеціальної техніки, окремих стратегічних видів сировини і продукції;

4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку:

- про особовий склад органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

- про засоби, зміст, плани, організацію, фінансування та матеріально-технічне забезпечення, форми, методи і результати оперативно-розшукової діяльності; про осіб, які співпрацюють або раніше співпрацювали на конфіденційній основі з органами, що проводять таку діяльність; про склад і конкретних осіб, що є негласними штатними працівниками органів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

- про організацію та порядок здійснення охорони адміністративних будинків та інших державних об'єктів, посадових та інших осіб, охорона яких здійснюється відповідно до Закону України "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб";

- про систему урядового та спеціального зв'язку;

- про організацію, зміст, стан і плани розвитку криптографічного захисту секретної інформації, зміст і результати наукових досліджень у сфері криптографії;

- про системи та засоби криптографічного захисту секретної інформації, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;

- про державні шифри, їх розроблення, виробництво, технологію виготовлення та використання;

- про організацію режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, державні програми, плани та інші заходи у сфері охорони державної таємниці;

- про організацію, зміст, стан і плани розвитку технічного захисту секретної інформації;

- про результати перевірок, здійснюваних згідно з законом прокурором у порядку відповідного нагляду за додержанням законів, та про зміст матеріалів дізнання, досудового слідства та судочинства з питань, зазначених у Законі сфер;

про інші засоби, форми і методи охорони державної таємниці.

4.3. Охорона державної таємниці та повноваження органів, що її забезпечують. Поняття допуску та доступу до державної таємниці

Охорона державної таємниці - комплекс організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

З метою охорони державної таємниці впроваджуються:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;
- дозвільний порядок провадження органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею;
- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;
- обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать;
- особливості здійснення органами державної влади їх функцій щодо органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею;
- режим секретності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;
- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці;
- технічний та криптографічний захист секретної інформації.

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації мають право провадити діяльність, пов'язану з державною таємницею, після надання їм Службою безпеки України спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

Термін дії дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, встановлюється Службою безпеки України і не може перевищувати 5 років.

Охорону державної таємниці в Україні здійснюють такі органи та посадові особи:

- Президент України, забезпечуючи національну безпеку, видає укази та розпорядження з питань охорони державної таємниці, віднесених цим Законом та іншими законами до його повноважень.
- Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони державної таємниці.
- Кабінет Міністрів України спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення здійснення державної політики у сфері охорони державної таємниці.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику у сфері охорони державної таємниці в межах своїх повноважень, передбачених законом.

Спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері забезпечення охорони державної таємниці є Служба безпеки України.

Забезпечення охорони державної таємниці відповідно до вимог режиму секретності в органах державної влади, органах місцевого самоврядування,

на підприємствах, в установах і організаціях, діяльність яких пов'язана з державною таємницею, покладається на керівників зазначених органів, підприємств, установ і організацій.

Спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці є складовою частиною охорони державної таємниці.

Допуск до державної таємниці - оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації.

Доступ до державної таємниці - надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень.

Залежно від ступеня секретності інформації встановлюються такі форми допуску до державної таємниці:

форма 1 - для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності "особливої важливості", "цілком таємно" та "таємно";

форма 2 - для роботи з секретною інформацією, що має ступені секретності "цілком таємно" та "таємно";

форма 3 - для роботи з секретною інформацією, що має ступінь секретності "таємно",

а також такі терміни дії допусків:

для форми 1 - 5 років;

для форми 2 - 10 років;

для форми 3 - 15 років.

Допуск до державної таємниці із ступенями секретності "особливої важливості", "цілком таємно" та "таємно" надається дієздатним громадянам України віком від 18 років, які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання, наказом чи письмовим розпорядженням керівника органу державної влади, органу місцевого самоврядування, підприємства, установи або організації, де працює, перебуває на службі чи навчається громадянин.

Надання допуску передбачає, зокрема:

перевірку громадянина у зв'язку з допуском до державної таємниці (визначається Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність»);

взяття громадянином на себе письмового зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена;

одержання у письмовій формі згоди громадянина на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з його допуском до державної таємниці;

ознайомлення громадянина з мірою відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю.

Допуск до державної таємниці не надається у разі:

1) відсутності у громадянина обґрунтованої необхідності в роботі із секретною інформацією;

- 2) сприяння громадянином діяльності іноземної держави, іноземної організації чи їх представників, а також окремих іноземців чи осіб без громадянства, що завдає шкоди інтересам національної безпеки України, або участі громадянина в діяльності політичних партій та громадських організацій, діяльність яких заборонена у порядку, встановленому законом;
- 3) відмови громадянина взяти на себе письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці, яка буде йому довірена, а також за відсутності його письмової згоди на передбачені законом обмеження прав у зв'язку з допуском до державної таємниці;
- 4) наявності у громадянина судимості за тяжкі злочини, не погашеної чи не знятої у встановленому порядку;
- 5) наявності у громадянина психічних захворювань, які можуть завдати шкоди охороні державної таємниці, відповідно до переліку, затвердженого Міністерством охорони здоров'я України і Службою безпеки України.

У наданні допуску до державної таємниці може бути відмовлено також у разі:

- 1) повідомлення громадянином під час оформлення допуску недостовірних відомостей про себе;
- 2) постійного проживання громадянина за кордоном або оформлення ним документів на виїзд для постійного проживання за кордоном;
- 3) невиконання громадянином обов'язків щодо збереження державної таємниці, яка йому довірена або довірялася раніше.

Доступ до державної таємниці надається дієздатним громадянам України, яким надано допуск до державної таємниці та які потребують його за умовами своєї службової, виробничої, наукової чи науково-дослідної діяльності або навчання.

Рішення про надання доступу до конкретної секретної інформації та її матеріальних носіїв приймають у формі наказу або письмового розпорядження керівники органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, в яких виконуються роботи, пов'язані з державною таємницею, або зберігаються матеріальні носії секретної інформації.

Громадянин, якому було надано допуск та доступ до державної таємниці у порядку, встановленому законодавством, і який реально був обізнаний з нею, може бути обмежений у праві виїзду на постійне місце проживання в іноземну державу до розсекречування відповідної інформації, але не більш як на п'ять років з часу припинення діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

5. ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

В умовах існуючої конкуренції між суб'єктами господарювання інформація стає цінним об'єктом, оскільки володіння інформацією в ринковій економіці необхідне для конкурентоспроможної господарської діяльності. Проведення

економічної реформи в Україні і розвиток підприємництва призвели до значного збільшення обсягів комерційної таємниці суб'єктів господарювання.

Цивільний кодекс України у Главі 46 «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» надає поняття комерційної таємниці.

Комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є:

- 1) право на використання комерційної таємниці;
- 2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором.

Органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання.

Органи державної влади зобов'язані охороняти комерційну таємницю також в інших випадках, передбачених законом.

Строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці, встановлених частиною першою ст. 505 Кодексу.

Господарський кодекс України у ст. 155 серед об'єктів прав інтелектуальної власності називає комерційну таємницю.

Суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володільць інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності.

Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності зазначених у частині першій цієї статті умов.

Особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону. Особа, яка самостійно і добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати цю інформацію на свій розсуд.

До відносин, пов'язаних з комерційною таємницею, не врегульованих цим Кодексом, застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України та інших законів (ст. 162 ГК).

Відповідно до постанови КМУ від 09.08.93 № 611 комерційну таємницю не становлять:

установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою чи господарською діяльністю та її окремими видами; інформація за всіма встановленими формами державної звітності; дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів;

відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць;

документи про сплату податків і обов'язкових платежів;

інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому збитків;

документи про платоспроможність;

відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю;

відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню.

Підприємства зобов'язані подавати перелічені у цій постанові відомості органам державної виконавчої влади, контролюючим і правоохоронним органам, іншим юридичним особам відповідно до чинного законодавства, за їх вимогою.

В Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» деталізуються правові основи захисту комерційної таємниці, а саме надається кваліфікація таких діянь, як: неправомірне збирання комерційної таємниці, розголошення комерційної таємниці, схилення до розголошення комерційної таємниці, неправомірне використання комерційної таємниці.

Система захисту комерційної таємниці в трудових правовідносинах повинна бути спрямована на:

- 1) щоб працівники, яким довірено комерційну таємницю, не розголошували її третім особам;
- 2) щоб працівники, яким не довірено комерційну таємницю, але відомо про її існування, не збирали її з метою неправомірного використання.

6. ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Цивільний кодекс України – «банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком і відомостей про клієнта».

Законом України «Про банки і банківську діяльність встановлено, що Інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею.

Банківською таємницею, зокрема, є:

- 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;
- 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;
- 3) фінансово-економічний стан клієнтів;
- 4) системи охорони банку та клієнтів;
- 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи - клієнта, її керівників, напрями діяльності;
- 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;
- 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;
- 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації.

Інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду, становить банківську таємницю.

Інформація про банки чи клієнтів, отримана Національним банком України відповідно до міжнародного договору або за принципом взаємності від органу банківського нагляду іншої держави для використання з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму, становить банківську таємницю.

Положення цієї статті не поширюються на інформацію, яка підлягає опублікуванню. Перелік інформації, що підлягає обов'язковому опублікуванню, встановлюється Національним банком України та додатково самим банком на його розсуд.

Національний банк України видає нормативно-правові акти з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю, та надає роз'яснення щодо застосування таких актів.

Банки зобов'язані забезпечити збереження банківської таємниці шляхом:

- 1) обмеження кола осіб, що мають доступ до інформації, яка становить банківську таємницю;
- 2) організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці. Керівники та службовці банків зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Банк має право надавати інформацію, яка містить банківську таємницю, приватним особам та організаціям для забезпечення виконання ними своїх функцій або надання послуг банку відповідно до укладених між такими особами (організаціями) та банком договорів, у тому числі про відступлення права вимоги до клієнта, за умови, що передбачені договорами функції та/або послуги стосуються діяльності банку, яку він здійснює відповідно до Закону.

Приватні особи та організації, які при виконанні своїх функцій або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали конфіденційну інформацію, зобов'язані не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб.

У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами.

Інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

1) на письмовий запит або з письмового дозволу відповідної юридичної чи фізичної особи;

2) за рішенням суду;

3) органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України - на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

4) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику:

а) на його письмову вимогу щодо наявності банківських рахунків;

в) за рішенням суду щодо відомостей, зазначених у деклараціях про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, у зв'язку з проведенням перевірки їх достовірності;

5) центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, на його запит щодо фінансових операцій, пов'язаних з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу (аналізу) згідно із законодавством щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також учасників зазначених операцій;

б) органам державної виконавчої служби на їх письмову вимогу з питань виконання рішень судів та рішень, що підлягають примусовому виконанню відповідно до Закону України "Про виконавче провадження", стосовно стану рахунків конкретної юридичної особи або фізичної особи, фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності; {

7) Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку у випадках самостійного подання банком інформації про банк як емітент та адміністративних даних відповідно до законів про цінні папери та фондовий ринок.

Довідки по рахунках (вкладах) у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунку (вкладу) в заповідальному розпорядженні банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним консульським установам по справах спадщини за рахунками (вкладами) померлих власників рахунків (вкладів).

Банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта.

Банк має право надавати інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам та Національному банку України в обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій.

Банк має право розкривати інформацію, що містить банківську таємницю, особі (в тому числі яка уповноважена діяти від імені держави), на користь якої відчужуються активи та зобов'язання банку при виконанні заходів, передбачених програмою фінансового оздоровлення банку, або під час здійснення процедури ліквідації.

Національний банк України має право надавати центральному органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної фінансової політики, інформацію, яка містить банківську таємницю щодо банків, участь у капіталізації яких бере держава.

Обмеження стосовно отримання інформації, що містить банківську таємницю, передбачені цією статтею, не поширюються на службовців Національного банку України або уповноважених ними осіб, які в межах повноважень, наданих Законом України "Про Національний банк України", здійснюють функції банківського нагляду або валютного контролю.

Обмеження стосовно отримання інформації, що містить банківську таємницю, передбачені цією статтею, не поширюються на працівників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб при здійсненні ними функцій і повноважень, передбачених Законом України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб".

Національний банк України має право надавати Фонду гарантування вкладів фізичних осіб інформацію про банки чи клієнтів банків, що збирається під час проведення банківського нагляду і становить банківську таємницю, у випадках, передбачених Законом України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб"

При здійсненні тимчасової адміністрації або ліквідації неплатоспроможного банку Фонд гарантування вкладів фізичних осіб має право розкривати інформацію, що містить банківську таємницю, приймаючому банку, перехідному банку, інвестору, що придбаває неплатоспроможний або перехідний банк, іншим особам, які задіяні у процесі здійснення тимчасової адміністрації і ліквідації банку.

Зазначені особи зобов'язані забезпечити збереження отриманої інформації, що містить банківську таємницю.

Національний банк України відповідно до міжнародного договору України або за принципом взаємності має право надавати інформацію, отриману при здійсненні нагляду за діяльністю банків, органу банківського нагляду іншої держави, а також отримувати від органу банківського нагляду іншої держави таку інформацію. Надана (отримана) інформація може бути використана виключно з метою банківського нагляду або запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванню тероризму.

Особи, винні в порушенні порядку розкриття та використання банківської таємниці, несуть відповідальність згідно із законами України.

Рекомендовані джерела:

Законодавство України:

1. Про державну таємницю
2. Про банки і банківську діяльність
3. Про захист персональних даних
4. Про оперативно-розшукову діяльність
5. Цивільний кодекс України

Офіційний веб-сайт Державної служби України з питань захисту персональних даних – zpd.dov.ua

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів

необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.

ТЕМА № 8. ЮРИДИЧНІ ДЕЛІКТИ ТА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

ПЛАН

1. Поняття та види правопорушень в інформаційній сфері
2. Цивільні правопорушення в інформаційній сфері
3. Дисциплінарна відповідальність у сфері інформаційних правовідносин
4. Адміністративна відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері
5. Кримінальна відповідальність за злочини в інформаційній сфері
6. Санкції інформаційного права, що містяться в окремих актах законодавства України

1. Поняття та види правопорушень в інформаційній сфері

Правопорушення – це суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння (дія або бездіяльність) деліктоздатної особи, за яке передбачена юридична відповідальність згідно з чинним законодавством.

За суб'єктами вчинення правопорушення поділяються на такі різновиди:

- а) вчинені фізичними особами;
- б) вчинені юридичними особами;
- в) вчинені державою.

Важливе теоретичне та практичне значення для пізнання правопорушень має їх класифікація **за об'єктами посягання**:

- 1) злочини проти життя та здоров'я особи;
- 2) злочини проти довкілля;
- 3) злочини проти власності;
- 4) адміністративні правопорушення, що посягають на громадський порядок і громадську безпеку;
- 5) адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління та ін.

Правопорушення в інформаційній сфері, як і в інших юридичних галузях, пов'язані з порушеннями певною особою (або особами) чинної норми (норм) інформаційного права та прав інших суб'єктів інформаційних правовідносин. Причому ці порушення є суспільно небезпечними (шкідливими) і можуть спричиняти для тих чи інших суб'єктів труднощі, додаткові права та обов'язки. Правопорушеннями в інформаційній сфері є злочини (суспільно небезпечні діяння) і проступки (суспільно шкідливі діяння), об'єктом посягання яких є *життя та здоров'я особи, власність, національна безпека (воєнна, інформаційна та ін.), господарська діяльність, правосуддя.*

2. Цивільні правопорушення в інформаційній сфері

Аналіз показав, що найбільш поширеними правопорушеннями в інформаційній сфері є проступки. Вони відрізняються незначною небезпекою (шкідливістю для суспільства), вчиняються в різних галузях інформаційної діяльності, спрямовані на різні об'єкти і мають різні юридичні наслідки. У зв'язку з цим вони поділяються на цивільні, дисциплінарні та адміністративні правопорушення.

Правопорушення, що виражаються в порушенні норм, що регулюють інформаційно-майнові відносини та інтереси власне інформаційних відомств, організацій та структур, фірм та тощо, називаються цивільними правопорушеннями.

Цивільне правопорушення – це протиправне діяння, що завдає шкоди майновим і пов'язаним з ними особистим немайновим інтересам суб'єкта. Об'єкт цього правопорушення – майнові або пов'язані з ними немайнові цінності.

Залежно від характеру цивільно-правового порушення розрізняють:

- *договірні правопорушення*, які пов'язані з порушенням обов'язків сторін цивільно-правового договору;
- *позадоговірні правопорушення*, які пов'язані з недотриманням чи невиконанням вимог цивільно-правових норм.

До громадян, інформаційних відомств, структур тощо можуть бути в суді пред'явлені претензії і вони зобов'язані відшкодувати завдані збитки чи шкоду або відновити порушені інформаційні права.

Наприклад, ч. 2 ст. 1076 ЦК говорить: «У разі розголошення банком відомостей, що становлять банківську таємницю, клієнт має право вимагати від банку відшкодування завданих збитків та моральної шкоди».

Стаття 1255 «Таємниця заповіту» - нотаріус, інша посадова, службова особа, яка посвідчує заповіт, свідки, а також фізична особа, яка підписує заповіт замість заповідача, не мають права до відкриття спадщини розголошувати відомості щодо факту складення заповіту, його змісту, скасування або зміни заповіту.

Суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими

правопорушеннями (ч. 2 ст. 200).

Стаття 862 «Конфіденційність одержаної сторонами інформації» - якщо сторона у договорі підяду внаслідок виконання договору одержала від другої сторони інформацію про нові рішення і технічні знання, у тому числі й такі, що не захищаються законом, а також відомості, що можуть розглядатися як комерційна таємниця, вона не має права повідомляти їх іншим особам без згоди другої сторони.

3. Дисциплінарна відповідальність у сфері інформаційних правовідносин

Дисциплінарне правопорушення – це протиправне діяння суб'єкта, що завдає шкоди внутрішньому трудовому розпорядку підприємств, установ та організацій.

Дисциплінарні проступки в інформаційній сфері - це правопорушення, вчинені суб'єктами інформаційного права у зв'язку з виконанням ними своїх прав і обов'язків. До посадової особи чи громадянина, який вчинив дисциплінарний проступок, застосовуються різні заходи покарання – санкції трудового права: зауваження, постановка на вид, догана, переведення на іншу роботу, пониження в посаді, тимчасове усунення від виконання службових обов'язків у зв'язку з проведенням службового розслідування, відмова у проханні, звільнення з роботи і т.д.

Дисциплінарна відповідальність найманого працівника передбачається в трудовому договорі (контракті) щодо, наприклад, нерозголошення службової таємниці (конфіденційної інформації, що є власністю держави), нерозголошення працівниками банку банківської таємниці тощо.

Наприклад, система захисту комерційної таємниці в трудових правовідносинах повинна бути спрямована на:

- 1) щоб працівники, яким довірено комерційну таємницю, не розголошували її третім особам;
- 2) щоб працівники, яким не довірено комерційну таємницю, але відомо про її існування, не збирали її з метою неправомірного використання.

4. Адміністративна відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері

Адміністративне правопорушення – протиправна, винна дія чи бездіяльність, що посягає на громадський або державний порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративними проступками є, наприклад, порушення правил протипожежної безпеки, санітарної гігієни, безквитковий проїзд у громадському транспорті тощо.

Адміністративним проступком в інформаційній сфері називається правопорушення, вчинене громадянином і яке виражається в порушенні встановлених правил поведінки в зазначеній сфері. До громадянина, який вчинив адміністративний проступок, можуть бути застосовані також різноманітні заходи покарання: штраф, конфіскація, попередження та ін.

Наприклад:

- «Стаття 164-3. Недобросовісна конкуренція

Отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця».

- «Стаття 212-2. Порушення законодавства про державну таємницю

Порушення законодавства про державну таємницю, а саме:

1) недодержання встановленого законодавством порядку передачі державної таємниці іншій державі чи міжнародній організації;

2) засекречування інформації:

про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту;

про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися та загрожують безпеці громадян;

про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти та культури населення;

про факти порушень прав і свобод людини і громадянина;

про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб;

іншої інформації, яка відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути засекречена;

3) безпідставне засекречування інформації;

4) надання грифа секретності матеріальним носіям конфіденційної або іншої таємної інформації, яка не становить державної таємниці, або ненадання грифа секретності матеріальним носіям інформації, що становить державну таємницю, а також безпідставне скасування чи зниження грифа секретності матеріальних носіїв секретної інформації;

5) порушення встановленого законодавством порядку надання допуску та доступу до державної таємниці;

6) невжиття заходів щодо забезпечення охорони державної таємниці та незабезпечення контролю за охороною державної таємниці;

7) провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, без отримання в установленому порядку спеціального дозволу на провадження такої діяльності, а також розміщення державних замовлень на виконання робіт, доведення мобілізаційних завдань, пов'язаних з державною таємницею, в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, яким не надано спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею;

8) недодержання вимог законодавства щодо забезпечення охорони державної таємниці під час здійснення міжнародного співробітництва, прийому іноземних делегацій, груп, окремих іноземців та осіб без громадянства та проведення роботи з ними;

9) невиконання норм і вимог криптографічного та технічного захисту секретної інформації, внаслідок чого виникає реальна загроза порушення її конфіденційності, цілісності і доступності.

- «Стаття 186-3. Порушення порядку подання або використання даних державних статистичних спостережень

Порушення порядку використання конфіденційної інформації, приховування або перекручення даних державних статистичних спостережень, а також використання їх в засобах масової інформації, для поширення в інформаційних мережах, на паперових, магнітних та інших носіях, в наукових працях тощо без посилання на їх джерело».

- «Стаття 186-6. Порушення законодавства про друковані засоби масової інформації»

Виготовлення, випуск або розповсюдження продукції друкованого засобу масової інформації після припинення діяльності цього друкованого засобу масової інформації, а так само ухилення від перереєстрації друкованого засобу масової інформації у передбачених законом випадках, чи від повідомлення реєструючому органу про зміну виду видання, юридичної адреси засновника (співзасновників), місцезнаходження редакції».

- «Стаття 186-7. Недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника документів».

- «Стаття 164-6. Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів

Демонстрування фільмів або розповсюдження фільмів шляхом продажу чи передачі в прокат фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів.

Розповсюдження фільмів шляхом виготовлення фільмокопій без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів з метою їх демонстрування, продажу, передачі в прокат.

- «Стаття 164-8. Недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу».

- «Стаття 188-7. Невиконання законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації

Невиконання законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, щодо усунення порушень законодавства про телекомунікації, поштовий зв'язок та радіочастотний ресурс України, або ненадання їм документів та інформації, необхідних для здійснення державного нагляду».

- «Стаття 145. Порушення умов і правил, що регламентують діяльність у сфері телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України, передбачену ліцензіями, дозволами».

- «Стаття 156-3. Порушення встановлених законодавством вимог щодо

заборони реклами та спонсорства тютюнових виробів».

«Стаття 92-1. Порухнення законодавства про Національний архівний фонд та архівні установи

Недбале зберігання, псування, незаконне знищення, приховування, незаконна передача іншій особі архівних документів, порушення порядку щодо доступу до зазначених документів, а також неповідомлення державної архівної установи про наявні архівні документи в разі виникнення загрози знищення або значного погіршення їх стану».

Органами, уповноваженими накладати адміністративні стягнення за порушення інформаційного законодавства зі складанням протоколів про відповідні адміністративні правопорушення, є:

- національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації;

- органи управління кінематографією (в частині демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів у кіно- і відеомережі; в частині порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів у кіно- і відеомережі; в частині недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу в кіно- і відеомережі; стаття 186-7 - у частині недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції);

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, її представники в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі (в частині демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів на каналах мовлення телебачення України; в частині порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів на каналах мовлення телебачення України; в частині недотримання квоти демонстрування національних фільмів при використанні національного екранного часу на каналах мовлення телебачення України, в частині порушення порядку ведення передвиборної агітації, агітації під час підготовки і проведення референдуму, порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів з використанням електронних (аудіовізуальних) засобів масової інформації);

органи управління архівною справою і діловодством (стаття 92-1, стаття 186-7 - у частині недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника аудіо-, візуальної, аудіовізуальної продукції);

органи виконавчої влади, що проводять реєстрацію друкованого засобу масової інформації;

спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань реалізації державної політики у сфері телебачення і радіомовлення,

інформаційній та видавничій сферах (у частині недоставляння або порушення строку доставляння обов'язкового безоплатного примірника видань, в частині порушення порядку ведення передвиборної агітації, агітації під час підготовки і проведення референдуму, порядку участі в інформаційному забезпеченні виборів з використанням друкованих засобів масової інформації та інформаційних агентств).

5. Кримінальна відповідальність за злочини в інформаційній сфері

Найбільш серйозними правопорушеннями в інформаційній сфері, які становлять небезпеку для держави та правопорядку, є злочини. До осіб, які вчинили злочини, застосовуються судом заходи кримінального покарання - позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення права займати певні посади або займатися певною діяльністю, арешт, штраф та ін.

Наприклад, стаття 238 «Приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також про стан захворюваності населення в районах з підвищеною екологічною небезпекою». Стаття 298-1 «Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду».

Аналіз показав, що всім зазначеним правопорушенням притаманні певні юридично значущі ознаки, а саме: суспільна небезпека, протиправність, винність і можлива караність.

Суспільна небезпека - це вихідна матеріальна ознака будь-якого правопорушення в інформаційній сфері, що виражає соціальну сутність цього юридичного поняття. Саме ця ознака дозволяє відрізнити одне правопорушення в інформаційній сфері від іншого (скажімо, адміністративний проступок від злочину у сфері комп'ютерної інформації). Вона виражає об'єктивну властивість аналізованого правопорушення, яке означає здатність заподіяти певної шкоди інформаційно-правовим відносинам, охоронюваним інформаційним або іншим законодавством. Слід зауважити, що з значній сукупності охарактеризованих вище інформаційно-правових явищ нині під захистом національного законодавства перебувають найбільш важливі інформаційні права і свободи громадян, інтелектуальна власність, права журналістів, ЗМІ, архіви, безпека країни, державні секрети та ін. Інші ж інформаційні явища ще належить врегулювати з точки зору права.

Суспільна небезпека в інформаційній сфері має якісну і кількісну сторону. Якісна сторона тут означає типову характеристику шкідливості певних правопорушень в розглянутій області (відмова журналістові в доступі до відкритої інформації, завідомо помилкова реклама, наклеп у телепередачі та ін.). Характер суспільної небезпеки припускає з'ясувати, на який об'єкт

інформаційного права зазіхає правопорушник і якої шкоди він завдає своїми діями суспільству і оточуючим.

Кількісна сторона суспільної небезпеки правопорушення в інформаційній сфері характеризується її ступенем. І в цьому випадку мова йде про тяжкість заподіяних наслідків, про прийоми вчинення правопорушень в інформаційній сфері (наприклад, проникнення в комп'ютерну мережу шляхом злому всіх захисних схем), про форму вини і про відповідальність за скоєне. В цьому випадку можна виділяти типову характеристику суспільної небезпеки, яка знаходить своє відображення в санкції, зафіксованої в конкретній нормі інформаційного права.

Наступною ознакою будь-якого правопорушення в інформаційній сфері є його *протиправність*, яка виражається в тому, що протиправним правопорушенням в розглянутій сфері може бути тільки лише таке діяння, яке заборонено нормою інформаційного права. В цьому сенсі не повинно бути застосування норми інформаційного права за аналогією. Тут конкретне правопорушення інформаційного характеру і його заборона мають бути зафіксовані в законодавстві і застосовуватися на території України.

Третьою ознакою правопорушення в інформаційній сфері є його *винність*, яка виражається у вчиненні особою суспільно небезпечного і караного правопорушення у цій галузі. Ця ознака безпосередньо впливає з поняття вини і виражається в двох формах: у формі умислу (наприклад, переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику, здійснюване службовою особою або групою осіб за попередньою змовою) і необережності (наприклад, втрата документів, що містять державну таємницю). Однак, якщо правопорушення в інформаційній сфері скоєно без вини (випадково) і не тягне за собою негативних наслідків, то воно може і не розглядатися як правопорушення. І відповідно особа, яка його скоїла, не притягається до відповідальності.

Караність як найважливіша ознака правопорушення в інформаційній сфері пов'язана з попередніми ознаками і свідчить про настання юридичних наслідків після вчинення особою - суб'єктом інформаційного права правопорушення. Однак під караністю тут не слід розуміти автоматичне настання покарання після вчинення правопорушення в аналізованій сфері. Вона передбачає лише можливість застосування покарання за певне протиправне діяння, передбачене нормою інформаційного права. Однак окремі норми інформаційного права демократичні, розпливчасті і взагалі не припускають караності і покарання, а лише констатують негативне явище.

Склад правопорушення в інформаційній сфері - це сукупність характерних ознак аналізованого правопорушення, які передбачені відповідними нормами інформаційного права і характеризують дане правопорушення як суспільно небезпечне, протиправне і каране явище. Всі ознаки, які характеризують склад правопорушення в досліджуваній галузі, існують не окремо, а у зв'язку один з одним. Вони групуються в щось ціле, яке містить

в собі чотири основних елементи: об'єкт правопорушення в інформаційному середовищі, об'єктивна сторона останнього, суб'єкт правопорушення у цій сфері і суб'єктивна сторона.

Об'єкт правопорушення включає тут інформаційно-правові відносини, які охороняються чинним інформаційним та іншим законодавством і яким конкретним правопорушенням наноситься суспільна шкода чи створюється загроза заподіяння шкоди. До об'єктів правопорушення в інформаційній сфері належать найрізноманітніші предмети, явища і відносини - сама інформація, інформаційні ресурси, друкована продукція, архівні документи, програми для ЕОМ і баз даних, топології інтегральних мікросхем, самі ЕОМ, їхні мережі та багато іншого.

Об'єктивна сторона правопорушення в інформаційній сфері проявляється у зовнішній стороні цього негативного явища, тобто вона виражається насамперед у тому, як суб'єкт сприйняв даний прояв, що бачив, чув і т.д. При цьому важливо проаналізувати саму негативну інформаційну дію чи бездіяльність, які настали в результаті цієї дії, наслідки, причинний зв'язок між ними, місце, час вчинення неправомірних актів, умова, знаряддя, способи та ін. Об'єктивна сторона при цьому може характеризувати і позитивні інформаційно-правові акти, явища і процеси.

Суб'єкт правопорушення в інформаційній сфері - це конкретна особа (або особи), яка вчинила протиправні дії і повинна за це нести відповідальність в установленому законом порядку. До суб'єктів тут можуть належати різні особи - громадяни, автори програмних продуктів, журналісти, редактори, працівники інформаційних телерадіокомпаній і служб, винахідники, держслужбовці, економісти, підприємці, судді, слідчі і багато інших. Це повинні бути фізично осудні люди, які досягли певного віку, з якого настає відповідальність за чинним законодавством.

Суб'єктивну сторону правопорушення характеризують психічна діяльність зазначеного вище суб'єкта, який вчинив протиправне дію в галузі інформації, інформатизації, захисту інформації та інших інформаційних галузях і підлягає покаранню (а іноді і без такого). При аналізі цього елемента розглядається такі юридичні та психологічні ознаки, як мета і задум протиправних інформаційних дій, їх мотив, бажання, форма вини і т.д. Цей аналіз може здійснюватися і стосовно позитивних інформаційних дій суб'єктів.

Для ілюстрації охарактеризуємо деякі склади правопорушення в інформаційній сфері, ґрунтуючись на наведених вище визначеннях і чинному законодавстві України.

1. Злочини проти основ національної безпеки

1) *шпиґунство*. Суб'єкт – тільки іноземець або особа без громадянства;

2) *державна зрада*. Об'єкт – суверенітет, територіальна цілісність і територіальна недоторканність держави, обороноздатність, державна безпека (зокрема, захищеність державної таємниці від розвідувально-підривної діяльності іноземних спецслужб, а також від терористичних та

інших особливо небезпечних посягань з боку злочинних організацій, груп чи осіб), інформаційна безпека – захищеність інтересів України у сфері телекомунікацій, інформаційних систем, інформаційної власності. Об'єктивна сторона – перехід набік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту; шпигунство; надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України. Суб'єкт – тільки громадянин України. Суб'єктивна сторона державної зради і шпигунства – прямий умисел.

2. Злочини проти життя та здоров'я особи:

- *незаконне розголошення лікарської таємниці* - умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки. Предметом л.т. є задокументована інформація про хворобу, медичне обстеження та їх результати, інтимну та сімейну сторони життя громадянина (звернення за психіатричною допомогою та лікування в психіатричному закладі, зараження особи інфекційною хворобою, що передається статевим шляхом, результати медичного обстеження осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу). Лікарську таємницю (інформацію про пацієнта) слід відрізнити від медичної таємниці (інформації для пацієнта). Суб'єкт – спеціальний. Суб'єктивна сторона – прямий або непрямий умисел.

3. Злочини проти особистих прав людини й громадянина

1) *порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер*. Суб'єкт – загальний. Суб'єктивна сторона – прямий умисел. Кваліфікуючі ознаки злочину: 1) вчинення його щодо державних чи громадських діячів; 2) вчинення його службовою особою; вчинення його з використанням спеціальних засобів, призначених для негласного зняття інформації;

2) *розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)*. Суб'єкт – загальний. Суб'єктивна сторона – умисел. Мотивація дій винного (користь, помста тощо) значення для кваліфікації не має. Підвищена суспільна небезпека розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) службовою особою або працівником медичного закладу, яким відомості усиновлення (удочеріння) стали відомі по службі чи роботі, обумовлюється тим, що цей злочин вчинюється особами, які зобов'язані зберігати факт усиновлення (удочеріння) як службову чи професійну таємницю;

3) умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів. Переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику, здійснюване службовою особою або групою осіб за попередньою змовою.

4. Злочини у сфері господарської діяльності.

1) *незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю*. Цей злочин може мати дві форми: 1) вчинення дій, спрямованих на отримання

відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю;
2) незаконне розголошення таких відомостей. Суб'єкт – загальний, суб'єктивна сторона – прямий умисел.

2) *розголошення комерційної або банківської таємниці*. Суб'єктом цього злочину може бути особа: 1) якій відповідна таємниця стала відома внаслідок її особливих взаємовідносин з власником таємниці (напр., член спостережної ради); 2) яка є працівником юридичної особи чи індивідуального підприємця – власника таємниці; 3) яка є службовою особою органу державної влади (зокрема слідчим, прокурором, суддею) і отримала відповідні відомості на підставі закону під час виконання своїх службових обов'язків. Суб'єктивна сторона – прямий умисел і корисливий чи інший особистий мотив;

3) *незаконне використання інсайдерської інформації* (стосовно придбання або відчуження цінних паперів, порушення прав емітента).

5. *Злочини у сфері охорони державної таємниці:*

1) *розголошення державної таємниці - за відсутності ознак державної зради або шпигунства*. Суб'єкт - особа, якій відомості, що становлять державну таємницю, були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Такою визнається особа, що має відповідний допуск до державної таємниці, наданий відповідно до законодавства України. Якщо зазначені відомості випадково стали відомі іншій особі (прибиральниця знайшла втрачений таємний документ, охоронець несподівано підслухав розмову), вона не може нести відповідальність за їх розголошення. Суб'єктивна сторона – умисел або необережність;

2) *втрата документів, що містять державну таємницю*. Предмет злочину: 1) документи, що містять державну таємницю; 2) матеріальні носії секретної інформації; 3) предмети, відомості про які становлять державну таємницю. Суб'єктивна сторона – умисел або необережність.;

3) *передача або збирання відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, яка є власністю держави*. Слід відрізнити від комерційного шпигунства. Суб'єктивна сторона – прямий умисел.

6. *Злочини у сфері правосуддя:*

1) *втручання в діяльність захисника чи представника особи - вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці*. Кваліфікуюча ознака злочину – вчинення його службовою особою з використання свого службового становища. Суб'єктивна сторона – прямий умисел;

2) *розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист* – службовою особою, якою прийнято рішення про ці заходи, особою, яка їх здійснює, або службовою особою, якій ці рішення стали відомі у зв'язку з її службовим становищем, а так само особою, взятою під захист, якщо ці дії спричинили шкоду здоров'ю особи, взятої під захист. Кваліфікуючі ознака злочину – смерть особи, взятої під захист, або інші

тяжкі наслідки (тяжкі тілесні ушкодження особи, її викрадення або тривале позбавлення волі, заподіяння великої матеріальної шкоди;

3) *незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду* (ст. 376-1) - умисне внесення неправдивих відомостей чи несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи документообігу суду, несанкціоновані дії з інформацією, що міститься в автоматизованій системі документообігу суду, чи інше втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, вчинене службовою особою, яка має право доступу до цієї системи, або іншою особою шляхом несанкціонованого доступу до автоматизованої системи документообігу суду Метою внесення змін цією статтею – встановлення порядку, за якого справи між судьями адміністративних судів розподіляються автоматично; жодна особа не має права і можливості передавати ту чи іншу справу на розгляд певного судді; дотримання принципу незалежності суддів. Суб'єкт – службові особи, інші особи, які мають доступ до АСДОС, інші особи. Суб'єктивна сторона – прямий умисел;

4) *розголошення даних досудового слідства або дізнання*. Розголошення без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадила дізнання чи досудове слідство, даних досудового слідства чи дізнання особою, попередженою в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі дані. Кваліфікуючі ознаки - розголошення даних досудового слідства або дізнання, вчинене суддею, прокурором, слідчим, працівником органу дізнання, оперативно-розшукового органу незалежно від того, чи приймала ця особа безпосередньо участь у досудовому слідстві чи дізнанні, якщо розголошені дані ганьблять людину, принижують її честь і гідність. Суб'єкт – спеціальний: 1) свідок, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, захисник, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий, , а також інші особи, присутні при провадженні слідчих дій і попереджені про обов'язок не розголошувати дані досудового слідства чи дізнання; 2) прокурор, слідчий, працівник органу дізнання, оперативно-розшукового органу, незалежно від того, чи брали вони безпосередню участь у досудовому слідстві або дізнанні. Суб'єктивна сторона – умисел;

7. *Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини):*

1) *розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості*. Суб'єкти - військовослужбовці, а також військовозобов'язані під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів. Суб'єктивна сторона – умисел або необережність.

8. *Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку:*

1) *несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування*

інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації – зміна режиму роботи мережі електрозв'язку, внаслідок якої певна інформація, що передається у цій мережі, потрапляє чи може потрапити у розпорядження особи, яка за умов нормальної роботи мережі не повинна була отримати цю інформацію. Суб'єкт - загальний, суб'єктивна сторона - умисел;

2) створення з метою використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут з метою несанкціонованого втручання в роботу ЕОМ (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку. Різновиди шкідливий програмних засобів: 1) комп'ютерні віруси; 2) програми, призначені для нейтралізації паролів та інших засобів захисту комп'ютерної інформації чи комп'ютерних програм від несанкціонованого доступу; 3) програми-шпигуни;

3) несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації;

4) несанкціоновані дії з інформацією (зміна, знищення або блокування інформації), яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї. Суб'єкт – особа, яка має право доступу до інформації, що є предметом злочину, у зв'язку з виконанням нею трудових, службових обов'язків або внаслідок наданого власником інформації дозволу, і зловживає цим правом, використовуючи надані їй можливості для вчинення заборонених даною статтею дій;

5) порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється, якщо це заподіяло значну шкоду, вчинені особою, яка відповідає за їх експлуатацію. Суб'єкт – спеціальний, особа, яка відповідає за експлуатацію ЕОМ, АС, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку (користувач, адміністратор). Суб'єктивна сторона – необережна форма вини. ;

6) перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електрозв'язку, здійснене без попередньої згоди адресатів, що призвело до порушення або припинення роботи ЕОМ, ПК, АС, КМ чи МЕЗ.

Легкість створення, копіювання, відносна дешевизна повідомлень, які надсилаються по КМ за допомогою електронної пошти, стали передумовами для масової їх розсилки, зокрема з рекламною метою. При цьому, як правило, не береться до уваги бажання чи небажання адресата одержувати такі повідомлення. Такі небажані повідомлення адміністратори

та користувачі ПК зазвичай називають «спамом». Масове розсилання спамів – вони не готуються окремо для кожного адресата, а створюються шляхом багаторазового автоматичного копіювання і розсилаються відправником автоматично. Обов'язковою ознакою цього злочинного діяння є відсутність попередньої згоди адресата на одержання повідомлень. При цьому відсутністю згоди слід вважати як ситуацію, коли така згода ніколи не надавалась, так і випадки, коли адресат, спочатку погодившись одержувати певні повідомлення, пізніше відмовився їх одержувати. Суб'єкт – загальний; суб'єктивна сторона – прямий умисел щодо забороненого діяння і непрямий умисел щодо його наслідків.

6. Санкції інформаційного права, що містяться в окремих актах законодавства України

Наприклад, Законом України «Про телебачення і радіомовлення» встановлено санкції за порушення законодавства про телебачення і радіомовлення. Вони застосовуються за рішенням суду або, у встановлених Законом випадках, за рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення.

Національна рада застосовує санкції до телерадіоорганізацій у разі порушення ними вимог Закону або ліцензійних умов.

Національна рада застосовує санкції до провайдерів програмної послуги у разі порушення ними вимог Закону.

У разі порушення законодавства про телебачення і радіомовлення іншими юридичними або фізичними особами Національна рада звертається до суду або до інших органів державної влади для усунення цих порушень у визначеному законодавством порядку.

Національна рада приймає рішення про застосування санкцій на підставі наданих документальних свідчень, актів перевірки чи подання визначених цим Законом органів державної влади.

Національна рада може застосовувати до телерадіоорганізацій та провайдерів програмної послуги такі санкції:

оголошення попередження;

стягнення штрафу;

подання до суду справи про анулювання ліцензії на мовлення.

Рішення про оголошення попередження приймається у разі першого порушення законодавства чи умов ліцензії телерадіоорганізацією або першого порушення законодавства провайдером програмної послуги.

Рішення про стягнення штрафу приймається:

якщо після винесення попередження відповідні порушення не були усунені;

якщо телерадіоорганізація за час після видачі (продовження) ліцензії вже отримала не менше трьох попереджень;

якщо провайдер програмної послуги за час після сплати ним попереднього штрафу вже отримав не менше трьох попереджень.

Штраф не може накладатися, якщо з часу останнього порушення

законодавства минуло більше одного календарного року.

Розміри штрафів встановлюються Національною радою за погодженням з Кабінетом Міністрів України відповідно до вимог законодавства.

Рішення про стягнення штрафу може бути оскаржене в судовому порядку.

Якщо порушення не були усунені після попередження та стягнення штрафу, Національна рада подає до суду справу про анулювання ліцензії на мовлення телерадіоорганізації або справу про скасування державної реєстрації провайдера програмної послуги.

Законом України «Про рекламу» встановлено, що рішення про накладення штрафу за порушення законодавства про рекламу у розмірі 300 і більше неоподатковуваних мінімумів доходів громадян приймається виключно центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів, може вимагати від рекламодавців публікації відомостей, що уточнюють, доповнюють рекламу, та звертатися з позовом до суду щодо протиправних дій рекламодавців, виробників та розповсюджувачів реклами.

Антимонопольний комітет України накладає стягнення на рекламодавців за порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції.

Рішення у справах про порушення законодавства про рекламу можуть бути оскаржені до суду.

Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» встановлено, що порушеннями законодавства України про друковані засоби масової інформації є:

- 2) незаконне вилучення або знищення тиражу чи його частини;
- 3) порушення прав журналіста, встановлених Законом;
- 4) зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації;
- 5) зловживання правами журналіста;
- 6) одержання свідectва про державну реєстрацію шляхом обману;
- 7) виготовлення, випуск або розповсюдження друкованого засобу масової інформації без його реєстрації або після припинення його діяльності, ухилення від перереєстрації чи від повідомлення реєструючому органу про зміну виду видання, юридичної адреси засновника (співзасновників), місцезнаходження редакції;
- 8) порушення порядку вміщення даних, надсилання контрольних примірників;
- 9) порушення права вимоги щодо публікації спростування та порядку його публікації;
- 10) порушення законодавства з питань інтелектуальної власності.

За ці порушення винні особи притягаються до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної або кримінальної відповідальності згідно з чинним законодавством України.

До відповідальності за зловживання свободою діяльності друкованих засобів

масової інформації нарівні з авторами інформаційних матеріалів, що порушують цей Закон, притягаються журналіст редакції, її редактор (головний редактор) або інші особи, з дозволу яких ці матеріали було поширено.

Рекомендовані джерела:

1. ЦК України
2. КУпАП
3. КК України

Закони України:

1. Про телебачення і радіомовлення
2. Про друковані ЗМІ (пресу) в Україні
3. Про державну таємницю

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

В ході лекції розглянуто лише частину з того значного кола питань, що необхідно буде опанувати майбутнім юристам при вивченні курсу.

Саме тому при підготовці до практичних занять з теми рекомендується звернутись не лише до базових підручників, а ще й до інших джерел, які можна знайти у бібліотеці університету або у книжковому фонді навчально-методичного кабінету кафедри загальноправових дисциплін.

В процесі вивчення теми лекції пропонується для кращого засвоєння навчального матеріалу ознайомитись з підручниками та посібниками з числа зазначених у списку літератури. При використанні джерел російських авторів необхідно опанувати навчальний матеріал, корегуючи його з урахуванням положень законодавства України.

Пропонується звернути особливу увагу на низку питань, що є дискусійними серед науковців, а тому іноді відзначаються суттєво відмінними один від одного поглядами вирішення теоретичної проблеми.